

**A nemzetközi migránsok fogadtatása Magyarországon,
különös tekintettel Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére**

doktori (PhD) értekezés

Kovács Krisztina

**Debreceni Egyetem
Természettudományi Kar
Debrecen, 2006.**

Ezen értekezést a Debreceni Egyetem TTK Földtudományi Doktori Iskola Társadalomföldrajz- Területfejlesztés programja keretében készítettem a Debreceni Egyetem TTK doktori (PhD) fokozatának elnyerése céljából.

Debrecen, 2006. augusztus 1.

a jelölt aláírása

Tanúsítom, hogy Kovács Krisztina doktorjelölt 2002 - 2005. között a fent megnevezett Doktori Iskola Társadalomföldrajz- Területfejlesztés programjának keretében irányításommal végezte munkáját. Az értekezésben foglalt eredményekhez a jelölt önálló alkotó tevékenységével meghatározóan hozzájárult. Az értekezés elfogadását javasolom.

Debrecen, 2006. augusztus 1.

a témavezető aláírása

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	
I.1. A témaválasztás indoklása	1.
I.2. A dolgozat célja	1.
I.3. A feldolgozás során alkalmazott módszerek	3.
I.4. A dolgozat szerkezeti felépítése	4.
II. Szakirodalmi áttekintés	
II.1. A nemzetközi migráció szakirodalma	
II.1.1. A nemzetközi migráció a nemzetközi kutatásokban	6.
II.1.2. A nemzetközi migráció a hazai kutatásokban	21.
II.2. A külföldiek integrációja a nemzetközi és hazai szakirodalomban	26.
III. A külföldiek integrációja	29.
III.1. A külföldiek integrációja a magyar menekültügyben	30.
III.2. A külföldiek integrációja és a külföldiekkel kapcsolatos attitűdök kutatása Franciaországban	36.
IV. Befogadási hajlandóság	
IV.1. A fogadó megye: Szabolcs-Szatmár-Bereg	50.
IV.2. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának befogadási hajlandósága	56.
IV.2.1. A külföldiekkel kapcsolatos kognitív információk	62.
IV.2.2. Affektív információszint, azaz a külföldiekkel kapcsolatos érzelmek	69.
IV.2.3. Az attitűdöket felépítő viselkedéses információk	81.
IV.3. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye polgármestereinek külföldiekhez kapcsolódó attitűdjeit feltáró prominenciavizsgálat	96.
V. Összefoglaló	132.

VI. Angol nyelvű összefoglaló- Summary	139.
VII. Ábrák és táblázatok jegyzéke	149.
VIII. Felhasznált irodalom	154.
IX. Melléklet	168.

I. Bevezetés

I.1. A témaválasztás indoklása

A XXI. század elején közel 200 millió ember vesz részt a nemzetközi migrációban világszerte. A migráció jelensége egyre inkább felerősödik, egyre többen vesznek részt benne: 1990-ben 120 millióan, 1995-ben 150 millióan, 2000-ben pedig 175 millióan tartoztak a migránsok népes táborához. (WITHOL de WENDEN, 2005) Ez a 175 millió fő a világ népességének 2,9%-át tette ki. Ezen migrációs áramlatok növekedése egyre inkább gyorsuló ütemű: gyorsabban növekszik a benne részt vevők száma, mint a világ népessége. A migrációs áramlatok azonban nem csupán a bennük mozgó tömegek számára meghatározóak, hanem mind a kibocsátó-, mint a befogadó országok számára is, hiszen rendkívül rövid idő alatt gyökeresen változtathatják meg azok népességének demográfiai összetételét, hatnak gazdaságuk, politikai stabilitásuk alakulására. Azok a tények pedig, melyek szerint a világnépesség évi növekményének 90%-a a fejlődő országokban képződik, továbbá, hogy nő a gazdasági szakadék a fejlett és a szegény országok között, valamint az, hogy a Föld országainak egynegyedében fegyveres konfliktusok zajlanak, mind-mind a migrációs nyomás növekedését támasztják alá. A nemzetközi vándorlás tehát világméretben növekvő jelentőségű kérdéssé válik.

I.2. A dolgozat célja

A nemzetközi népességmozgás mindig különleges szerepet töltött be Európa és Magyarország történelmében. A második világháborút követően, míg az egykori szovjet érdekszféra országaiban rendszeridegennek tekintették a nemzetközi migrációt, és -néhány esetet kivéve- csupán jogellenesen lehetett elhagyni az országot, addig Nyugat-Európa országaiban a gazdasági élet szükségleteiből kiindulva, a kialakult munkaerőhiány enyhítésére a bevándorlást, a munkaerő beáramlását ösztönözték. Magyarország, az 1980-as évek végén, a bolsevik típusú hatalmi rendszer bukásának eredményeképpen tudott csak bekapcsolódni a nemzetközi vándorlásba.

Hamarosan a nemzetközi migráció egyik szélsőséges esetével, a hazánkba irányuló menekültáradattal találta szembe magát az ország, mely

Romániából indult, s a kilencvenes évek elején kiterjedt a délszláv országokba is. A rendszerváltás után tehát migrációs célponttá vált az ország, s a felerősödő bevándorlás az egyik legnagyobb megoldandó problémává vált: nem volt hivatalos szervünk, amely a bevándorlókkal, regisztrációs szervezetünk, amely az országba be- és kilépő személyek nyilvántartásával foglalkozott volna. Ezt a helyzetet tetézte, hogy ismeretlen volt a menekült státus fogalma. Magyarország 1989 októberében csatlakozott a Genfi Konvencióhoz, melynek kritériumait a hozzánk érkezők csak kollektív szinten tudták igazolni, ami nem tette lehetővé a jogi rendszerben a menekülteként történő elfogadásukat. A tömeges mozgások az egyéni elbírálás alkalmazását pedig lehetetlenné tették. (Adatok és használhatóságuk, 1996)

A menekültek fogadása ugyanakkor hatalmas mértékű tehervállalást igényelt az országtól. Azok a vizsgálatok (Márkus, 1992; Dövényi, 1997), melyek Magyarország fajlagos mutatóihoz viszonyították a menekültek befogadásának, társadalmi beilleszkedésének nagyságrendjét, a menekültszolgálati feladatok mértékét, arra a megállapításra jutottak, hogy hazánk az európai átlag felett teljesített: a tízezer lakosra jutó menekültek száma alapján Európában a negyedik helyen álltunk, az egy milliárd dollár megtermelt GDP-re vetített menekültek számát tekintve pedig toronymagasan vezettünk. Az erdélyi nagy menekülthullám után a délszláv polgárháború elől menekülő tömegek ideiglenes védelmét is meg kellett oldanunk.

Az Európa keleti feléről meginduló nemzetközi vándormozgalommal párhuzamosan, és a nyugat-európai országokban kibontakozó gazdasági recesszió következményeként, a fejlett európai országokban a kezdeti, külföldieket övező lelkesedést egyre inkább felváltotta az idegenellenesség, a bevándorlókkal szemben korábban megnyilvánuló tolerancia egyre inkább kialudt. Amikor Európa már belefáradt, a magyar társadalom a szolidaritás érzését ismét bebizonyította, mert a délszláv államokból származó mintegy 48 ezer menedékes több, mint 70%-át magánlakásokon fogadták be. (MÁRKUS, 1992) Természetesen a tolerancia ilyen magas fokát az is magyarázta, hogy a hazánkba érkező külföldi állampolgárságú személyek döntő hányada magyar anyanyelvű és magyar nemzetiségű személy volt.

A munkanélküliség hatalmasra duzzadásával párhuzamosan azonban nálunk is változott a helyzet, és csökkent a külföldiekkel kapcsolatos

tolerancia. A polgárháborúk végeztével a menedékesek ugyan visszatelepültek, a hivatalos vándorlási statisztikák azonban továbbra is befogadóként mutatják az országot, igaz, a hazánkat érő nemzetközi migráció jellegzetességei megváltoznak: egyre többen tekintik az országot tranzit útvonalnak a fejlettebb európai országok felé, egyre többen érkeznek egyre távolabbi, nem európai országokból, és az ide érkezők egyre kisebb – de még döntő- hányada magyar nemzetiségű.

A következő kérdésekre, összefüggésekre keressük a választ e dolgozat keretei közt:

1. Milyen nemzetközi és hazai lehetőségek, illetve példák mutatkoznak a külföldiek társadalmi integrációjára? Milyen eszközei vannak a külföldiek társadalmi integrációjára egy több évszázada befogadó országnak, Franciaországnak?
2. Milyen érzésekkel viszonyul a hazai társadalom a hazánkban hosszú távon tartózkodni vagy letelepedni szándékozó külföldi állampolgárságú személyekkel kapcsolatban?
3. Milyen érzésekkel viszonyulnak a külföldiekhez a települések helyi vezetői, a polgármesterek?
4. Azonos vagy különböző módon viszonyul-e a külföldiekhez a helyi társadalom, és annak vezetői, a települési polgármesterek?
5. Összefüggésben vannak-e a külföldiekkel szemben megnyilvánuló pozitív vagy negatív irányú attitűdök a szociáldemográfiai tényezőkkel?
6. Összefüggésben vannak-e a külföldiekkel szemben megnyilvánuló attitűdök a fogadó társadalom gazdasági helyzetével, életszínvonalával, földrajzi elhelyezkedésével?

I.3. A feldolgozás során alkalmazott módszerek

Ebben a fejezetben csupán a módszertan főbb vonalait, a használt adatforrásokat, adatgyűjtési formákat ismertetjük, az alkalmazott módszerek bővebb kifejtésére az adott fejezetek elején kerül sor.

- A szakirodalmi áttekintés, illetve az elméleti fejezetek megírásához a témában fellelhető magyar és idegen nyelvű szakirodalmi források feldolgozását végeztük el.
- Másodlagos forrásként használtuk fel az egyes segédtudományokban, mint a történettudomány, a szociológia, az antropológia szakirodalmában megjelent munkákat.
- Az Észak-alföldi régióban regisztrált külföldiekről a Belügyminisztérium Bevándorlási- és Állampolgársági Hivatalának Észak-alföldi Regionális Kirendeltsége szolgáltatott adatokat havi bontásban.
- A régióra, megyére vonatkozó területi, illetve településsoros adatok elemzésekor a Központi Statisztikai Hivatal statisztikáit, kiadványait használtuk.
- Az empirikus vizsgálatok során „puha” kutatási módszereket alkalmaztunk:
  - Szabolcs-Szatmár-Bereg megye polgármestereinek külföldiekről alkotott véleményét prominenciavizsgálattal
  - A megye lakosságának idegenekről formált megítéléseit attitűdkutatással tártuk fel.
- A külföldiek társadalomba történő integrálási formájának bemutatásához résztvevő megfigyelőként esettanulmányt készítettünk Nyugat-Franciaországban, a Nemzetközi Migrációs Hivatal Pays de la Loire régióbeli kirendeltségén, Nantesban.
- Adatfeldolgozási formaként és a bemutatás eszközeként, a szokásos táblázatok és grafikonok mellett a számszerűsíthető adatok feldolgozásához és ábrázolásához Microsoft Excel, illetve SPSS for Windows 8.0 táblázatkezelő programokat, a térképi illusztrációk elkészítéséhez MapInfo Professional 6.0 és Arc View GIS version 3.1 geo-informatikai szoftvereket használtunk.

I.4. A dolgozat szerkezeti felépítése

A bevezetés után a dolgozat második (II. Szakirodalmi áttekintés című) fejezetében előbb a nemzetközi migráció, majd a külföldiek integrálásának szakirodalmát tekintjük át, mind a nemzetközi, mind a magyar kutatások vonatkozásában. Megvizsgáljuk, honnan indult és hogyan változott a nemzetközi migráció kutatása, melyek a legfontosabb vizsgált területei. A harmadik fejezetben (III. A külföldiek integrációja) az előző fejezet elméleti bevezetése után a külföldiek hazai társadalomba történő integrációjának jogi lehetőségeit vázoljuk fel, majd pedig statisztikai adatokra alapozva, egy franciaországi tanulmányút során feltárt esettanulmány révén, a francia bevándorlás helyzetét, illetve integrációs programját mutatjuk be. Az elméleti alapok áttekintése után empirikus úton vizsgáljuk a vizsgált megye társadalmi, gazdasági helyzetét. A dolgozat legfontosabb és egyben legnagyobb terjedelmű részét a negyedik (IV. Befogadási hajlandóság című) fejezet képezi, melyben a külföldiekhez fűződő attitűdöket igyekszünk feltárni egyrészt a vizsgált megye lakossága, másrészt a helyi vezetők, a települési polgármesterek körében. Közben, ahol szükséges, elméleti bevezetéssel és módszertani kiegészítéssel élünk. Összegzésként az V. fejezet a vizsgálat legfontosabb eredményeit, összefüggéseit, konklúzióit tartalmazza.

A dolgozatot angol nyelvű összefoglaló zárja, mely tartalmazza a célkitűzést, az alkalmazott módszereket, a kapott eredményeket és következtetéseket. Ezután az ábrák és táblázatok jegyzéke található.

A disszertáció irodalomjegyzékét - melyben a szakirodalom mellett feltüntettük a Világháló felhasznált oldalait is-, a mellékletek követik, melyek a vizsgálat során alkalmazott kérdőíveket tartalmazzák.

II. Szakirodalmi áttekintés

II.1. A nemzetközi migráció szakirodalma

II.1.1. A nemzetközi migráció a nemzetközi kutatásokban

A nemzetközi migráció kutatására saját vizsgálati módszereit, megközelítéseit felhasználva több tudományág, rész tudomány is kísérletet tett, s ennek nyomán számos –egymástól nagyrészt elszigetelt- migrációs elmélettöredék született, átfogó, egységes elmélet azonban nem. A nemzetközi migrációval foglalkozó elméleti modellek sora azonban alapvetően különböző fogalmakat, feltételezéseket és vonatkozási rendszereket használ(t) a folyamat feltárásakor, elemzésekor, okainak magyarázatakor. Bár egyes kutatók (N. Federici, 1989) a migrációt az emberiség történelmével egyidősnek tartják, mások (A. Portes- Böröcz J, 2001; L. Potts, 1990) a nagy földrajzi felfedezéseket tekintik az első vándorlásoknak, a migrációs áramlatok kutatása jórészt a mintegy 55 millió főt, a XIX. században Európából megmozgató tengerentúlra történő vándorlások vizsgálatával kezdődik. A nemzetközi migrációt kutató vizsgálatok száma a második világháború után nőtt meg robbanásszerűen, a született elméletek azonban mindig jóval a vándorlások mögött kullogtak, azaz a született tipológiák a történelemben már lezajlott vándorlásokat foglalták rendszerbe, de a jelenben (jövőben) zajló folyamatok problematikájára kevésbé koncentráltak. Napjaink migráció-kutatói azonban fel kell, hogy ismerjék, hogy a korábban alkalmazott magyarázatok, elméletek többsége a XX. század végének, XXI. század elejének vándormozgalmai esetében már kevésbé alkalmazhatók.

A migráció definíciója

A migráció egyik legelfogadottabb definícióját Mackensen és szerzőtársai 1975-ben alkották meg, elkülönítve a mobilitás (elmozdulás, mozgékonyosság, helyzetváltoztatás) és a migráció (vándorlás) fogalmát. Mackensen definíciójának dolgozatba kerülését az indokolja, hogy ebben a keretben értelmezzük mi is a migrációt. Eszerint mobilitáson egy személy vagy egy-egy csoport pozícióváltását értjük egy rendszer meghatározott

elemei között. Amennyiben ezt a rendszert társadalmi elemek építik fel, társadalmi mobilitásról beszélünk. A társadalmi mobilitásnak is két típusa létezik. Vertikális mobilitásról beszélünk akkor, ha függőleges elmozdulás történik a társadalmi hierarchián belül; horizontális mobilitásról, ha ez az elmozdulás azonos hierarchia- szinten történik meg. Amennyiben az adott rendszert területi elemek építik fel, területi mobilitásról vagy földrajzi mobilitásról beszélünk. A területi mobilitásnak szintén két típusa létezik. A területi mobilitás egyik típusát a cirkulációs mozgások adják, melyek során a korábbi lakóhely megmarad, a mozgás csupán a napi vagy heti mozgási pályákat/térpályákat (ügyintézés, munkába járás, szabadidős tevékenység...) érinti. A másik a vándorlás vagy migráció. A migráció során az egyén vagy egy csoport elhagyja korábbi települését, és egy újba költözik. A vándorlás fogalmkörébe tehát a lakóhely változtatásával összekötött mozgások tartoznak.

A nemzetközi migráció kutatás története

A társadalomtudományi kutatásokban a migrációval több diszciplína is foglalkozott. A történetírást például, majdnem érintetlenül hagyta a hatalmas tömegeket mozgósító tengerentúltra történő vándorlás. Ebben szerepet játszott az, hogy Európa nemzeti népességükből a tömegek tengerentúltra történő elvándorlását lényegében negatív társadalmi jelenségnek minősítették, olyan zavaró témának tekintették, melyet „jobb nem tudomásul venni” THISTLETHWAITE (1960). Ebből következően a migráció jelenségére történészek viszonylag későn kezdtek figyelni, megelőzték őket statisztikusok, demográfusok, közgazdászok, szociológusok és antropológusok. (PUSKÁS, 1982)

A migrációkutatás önálló tudománnyá Ernst Georg Ravenstein elméletének megszületése óta vált. A migrációkutatás úttörője, kiemelkedő alakja, a német Ravenstein, statisztikus és földrajztudós volt, aki 1885-ben kidolgozta a migráció első elméletét, melyben angliai 1871-es és 1881-es népszámlálási adatok elemzése és kiértékelése alapján jellemezte és magyarázta a vándorlásokat. Mivel ez a kutatók számára a migrációval kapcsolatos elméleti megfontolások alapját képezte, elméletéről a későbbiekben részletesebben szólnunk.

Az 1910-es évek végén létrejött, Thomas és Znaniecki által megalkotott Chicagói szociológiai iskola vándorlástudatása kezdetben a lengyel

parasztnak Amerikába vándorlására korlátozódott, s vándorlásukat a tradicionálisból a modern társadalomba haladásként láttatták. A migráció kutatása a szociológiai iskola tudományos tevékenységében főként Robert Ezra Park (1928) modernizációs elemzéseivel bontakozott ki. (MATTHEWS, 1977) A szociológiai iskola vándorlás terén tett megállapításai azonban az 1920-as és az 1930-as években is hatástalanok voltak az Amerikai Egyesült Államokban élő történészekre, munkásságukkal inkább etnikai csoportjaik legitimációját akarták az amerikai társadalomban elősegíteni (HANSEN, 1940). A migráció szociológiai modernizációs elméleteinek hatása a történészekre először Oscar Handlin munkáiban észlelhető, aki könyvében a bevándorlás költségeit, a migrációt, mint a „gyökereiktől kiszakítottak” elidegenedését fejtette ki (HANDLIN, 1951).

A vándorlások és következményeik tanulmányozásában az 1950-es évek végén, 1960-as évektől újszerű megközelítések jelentkeztek. Egy 1960-ban, Stockholmban tartott konferencián az angol Frank Thislethwaite már a tömeges migráció centrális helyét hangsúlyozta a XIX. és XX. századi európai népesség történetében. (THISLETHWAITE, 1960) Rámutatott a külső és belső, az európai és a tengerentúlra irányuló vándorlások összefüggéseire, s ezek együttes szemlélésének, a társadalomtudomány ágainak elméleti és módszertani megközelítései adaptálásának szükségességére. Az angol történész felhívására először Észak-Európa országainak történészei, főként svéd és norvég kutatók (pl. Harald Rumbold, Norman Hans, Wolfgang Petersen) reagáltak: kutatócsoportot szerveztek, és 1965-ben elindították az északi népek vándorlási tapasztalatainak széles körű összehasonlító vizsgálatát, ahol már igyekeztek az egyes diszciplínák kutatási tradícióit és módszereit ötvözni. (RUMBOLD-HANS, 1976)

Az 1950-es évek végén, 1960-as évek elején a kulturális antropológiában is kiemelten fontos kutatási területté vált a migráció, igaz ekkor csupán annak országokon belüli változata. A II. világháború utáni gazdasági helyzet által okozott változások rámutattak ugyanis arra, hogy az antropológusok korábbi közösségtanulmányai során kidolgozott elméletek nem megfelelőek az olyan városokban munkát vállaló emberek vizsgálatára, akik előtte nem városokban éltek. (BRETTEL, 1996). A vidékről városba vándorló „falusi tömegek” így szükségszerűen életre hívtak az antropológián belül alterületeket, szakantropológiákat (KEARNEY, 1986). Ebben az időszakban az antropológusok résztvevő megfigyelő aspektusa megkövetelte, hogy „együtt vándoroljanak” a migráló emberekkel, így a

migrációt saját bőrükön is megtapasztalták. Az antropológiai migrációvizsgálatok kiemelkedő alakja volt Lewis, Barnes, Mitchell, Mayer, Epstein és Solien de Gonzales, akik ezen időszakban született tanulmányaikkal, migrációs típusok felállításával előrelépést tettek a migráció jelenségének tanulmányozásában. (PRÓNAI, 2000)

Nyugat-Európában, az 1960-as évek végétől kezdődően, amikortól a gazdasági integrációt célul tűző közösségben életbe léptek a munkavállalók szabad vándorlására vonatkozó rendelkezések, és a II. világháború után meginduló vendégmunkás áramlással párhuzamosan, a vizsgálatok (pl. Bhagwati, 1984; Straubhaar, 1988; Moll, 1990; Saith, 1997) egyre inkább úgy tekintettek a migránsra, mint vándorló munkaerőre. A munkaerő-felesleg és a munkaerőhiány így kiegyenlítheti egymást. A vizsgálatok során évről évre egyre nagyobb hangsúlyt helyeztek a vendégmunkások száma és a romló munkanélküliségi adatok, illetve a nemzeti munkaerő-piacok védelme nyomon követésére (Sopemi, Trends in International Migration, Annual Report).

Az 1970-es években a migráció jelentősebb kérdéssé vált az antropológiában, mint azelőtt bármikor, a kor jeles antropológusai (pl. Brian du Toit és Helen I. Safa) ebben az évtizedben főként a migráció és a fejlődés egymáshoz való viszonyát kutatták, s kontinensek szerint is tipizálták a migrációs folyamatokat. (DU TOIT- SAFA, 1975) Vizsgálták, hogy milyen kapcsolat áll fenn a migráció és a családszerkezet, illetve a migráció és a háztartási stratégiák között. Megjelent az ún. visszatérő migráció (return migration) kutatása is, részben, mert 1973 után Nyugat-Európa több országa arra kezdte ösztökélni migránsait, hogy térjenek haza, másrészt, mert az esetek egy részében a „visszatérés” része a migrációnak már annak megkezdésekor is. (PRÓNAI, 2000) Megpróbálták azt vizsgálni, hogy milyen hatással van a migráció az otthon maradókra, illetve, hogy hogyan zajlik azok reintegrációja, akik többéves külföldi tartózkodás után térnek haza. (BRETTEL, 2000) George Gmelch révén megtörténik a „visszatérő migránsok” tipizálása (ideiglenesen eltávozók, visszatérésre kényszerítettek, önként hazatérők csoportjai) is. (GMELCH, 1980) A kutatások helyszíne egyre inkább Európa iparilag fejlett régióiba tevődött át, az antropológusok (pl. Jeremy Eades vagy Stichter), a városszociológusok (pl. Rex, Miles, Castells), a közgazdászok (pl. Stephen Castles) figyelme is mindinkább a migránsok azon közösségeinek vizsgálatára irányult, amelynek tagjai az 1950-es, 1960-as években érkeztek „Nyugatra”, hogy ott munkát vállaljanak. (PRÓNAI, 2000) Ezek a vizsgálatok formai, módszertani

sokféleségük ellenére egy vonatkozásban azonban összefüggnek, mégpedig a Ravenstein által is követelményként megfogalmazott emberi dimenzió középpontba állításában.

Az 1970-es évektől a migráció témája a történeti kutatásokban is kikerül korábbi marginális helyzetéből, a történetírás hagyományos diszciplínáinak szorításából. A formálódó új bevándorlás-történetírás azt hangsúlyozta, hogy az új bevándorlók nem voltak gyökerükből teljesen kiszakítottak, rokoni, baráti kapcsolatok hálózata irányította őket eredeti közösségeikből az új környezetbe, újrászervezett közösségekbe. (TILLY, 1990) A migrációhoz vezető döntéseik, valamint maga a migrációjuk rutinszerűen, társadalmi hálózatok „láncain” keresztül történt a származási helytől a célországig. Ebben az évtizedben tehát különbözőképpen megfogalmazva és ábrázolva ugyan, de alapjában hasonló értelmezéssel vizsgálták a migrációt a kutatók, mely megközelítés jellegzetessége az volt, hogy a történeti látásmódot ötvözték a társadalomtudomány más ágainak (a közgazdaságtannak, a szociológiának, a kulturális antropológiának) a módszereivel. (PUSKÁS, 1999)

Az 1980-as években a migrációt az antropológusok a korábbi évtizedek megközelítésével ellentétben már nem, mint intra-nacionális jelenséget közelítették meg, hanem transznacionális folyamatként értelmezték. Azon migránsok megnevezésére, akiket társadalmi kapcsolathálózatuk, életmódjuk és tevékenységeik mind a befogadó társadalomhoz, mind az otthoni társadalmukhoz is kötik, Nina Glick Schiller és munkatársai transzmigránsoknak nevezi. A transz-nacionalista megközelítésekben az elemzés központjába a háztartások és a társadalmi hálózatok kerültek, ezáltal pedig rámutattak arra, hogy a társadalmi és a kulturális változók magyarázó szerepét a gazdasági változókéval együtt kell vizsgálni a mikro- és makroszintű megközelítések kombinálásával. (BRETTEL, 1996)

A migráció kutatásának eredményei, tipizálások, elméletek, modellek
Az első migrációs elmélet és kritikái

Annak okán, hogy Ravenstein elmélete a kutatók számára a migrációval kapcsolatos elméleti megfontolások alapját képezte, hasznos annak részletesebb magyarázata e dolgozat keretében. A munkaerő térbeli mozgására vonatkozó elméletében Ravenstein kifejti, hogy a statisztikai adatok egyfajta rendszer szerinti elemzése a népesség térbeli mozgására

vonatkozóan is adhat tájékoztatást, hiszen a migrációs áramlatok bizonyos törvényszerűségek szerint mennek végbe. A migrációban résztvevők áramlásának okát a végzett munka eltérő jövedelmezőségében, illetve eltérő minőségében látta: „{...}S midőn azokat az okokat vizsgáljuk, melyek eme vándorlókat otthonuk elhagyására készítették, {...}a legtöbb esetben azt találjuk, hogy azért tettek így, mert a szülőhelyük által nyújtottnál jövedelmezőbb vagy vonzóbb fajtájú munkát kerestek.” (RAVENSTEIN, 1885)

Ravenstein a migráció okait kutatva a legfontosabbnak az egyén gazdasági előnyeit tartotta: „{...} a migráció elsődleges, ámbar nem egyetlen okát az ország egyik részének túlnépesedésében kell keresni, miközben másutt feltáratlan erőforrások léteznek, amelyek a jövedelmező munka számára nagyobb ígéretet tartogatnak. Nyilvánvaló, hogy nem ez az egyetlen ok. Hibás vagy elnyomó törvények, súlyos adóteher, kellemetlen időjárás, nem megfelelő társadalmi környezet, mi több: erőszak (rabszolga-kereskedelem, kényszermunka), mind-mind migrációs áramlatokat hoztak és hoznak ma is létre, de ezen áramlások egyike sem mérhető össze mértékben azzal, ami a legtöbb emberben rejlő vágyból fakad, hogy anyagi tekintetben 'lendítsenek' helyzetükön.” (RAVENSTEIN, 1889)

Ravenstein kezdetben csak a brit területeken belüli népességmozgás törvényszerűségeit kutatta, ám az 1889 áprilisában megtartott „A migráció törvényszerűségei” című előadása már kitekint e keretek közül: „{...} A migrációs áramlások, amelyek természetes úton folynának általában a földrajzi viszonyok által kijelölt meghatározott irányban, ily módon törvényi szabályozás révén eltéríthetők vagy teljesen megállíthatók. {...} hasonló feltételek hasonló mozgásokat hoznak létre az Atlanti-óceánnak akár ezen, akár a másik oldalán vizsgáljuk is a kérdést.” (RAVENSTEIN, 1889)

Ravenstein megállapításait az alábbi pontokban összegezhetjük:

- A munkaerő iránti igényt mindig a szomszédos területek elégítik ki – az emberek nagyrészt inkább rövidebb távra vándorolnak
- A vándorlás szakaszosan történik, ily módon lépcsőről-lépésre, fokozatosan terjed az egyes területek között. (pl. a megfelelő mennyiségű pénz összegyűjtése után történik csak a továbbutazás)
- Minden főbb áramlás egy megfelelő, de gyengébb erejű ellentétes irányú áramlást hoz létre, másokat eltérítve

- A falusi népesség erőteljesebben vesz részt a vándorlásban, mint a városi, így a nagyvárosok vidékies vonásokat mutatnak.
- A nők rövidebb távú migrációra hajlamosak és nem csak kifejezetten vagy jellegzetesen „női” foglalkozásokat vállalnak, szemben a férfiakkal, akik főként a hosszabb távú migrációt részesítették előnyben. (pl. a tengeren túlra vándorlást)
- A legtöbb vándorló egyedülálló felnőtt, a családi vándorlás csekély jelentőségű
- A városok növekedését nagyobb arányban biztosítja a vándorlási nyereség, mint a természetes szaporulat
- A közlekedés, az ipar és a kereskedelem fejlődésével párhuzamosan a migráció szükségszerűen növekszik
- A vándorlások legfontosabb indítéka gazdasági jelentőségű
- A nemzetközi migrációt ugyanazok a szabályszerűségek irányítják, mint az országokon belüli migrációt.

Ravenstein klasszikus taszítás-vonzás migrációs elméletének markáns hiányosságait számos migrációkutató (B. Gainer, Monica Boyd, Aristid Zolberg, J. Salt) felismerte. Zolberg (2001) és Gainer (1972) a határok és hatásaik, valamint a bevándorlást korlátozó intézkedések figyelmen kívül hagyását, míg Salt (2001) és Boyd (1989) az elmélet elavultságát emeli ki: „negyedszázada azért felelt meg a migráció leírására, mert a folyamatok fő komponense a munkaerő migrációja volt. A változás akkor következett be, amikor –a hetvenes és nyolcvanas évek gazdasági recessziójának köszönhetően- a korábban toborzott vendégmunka többé nem volt kívánatos, miközben a migrációt fenntartó és ösztönző kapcsolati háló megerősödtek”. (BOYD, 1989)

A migráció vizsgálatának eredményei, tipizálásának lehetséges szempontjai

A tér és az idő, mint vizsgálati tényező

A vándorlások vizsgálatának egyik alapvető követelménye, hogy ugyanazt a személyt a vándorlás során az őt kibocsátó-, illetve az őt befogadó terület szempontjából kétféleképpen kell minősíteni. A migrációt kutatók a vándorlást gyakran annak távolsága alapján elemzik. Ravenstein (1885, 1889) például az Anglia területén végbemenő vándorlásokat tipizálta e szempont alapján. Úgy vélte, hogy a vándorlók három típusát lehet

elkülöníteni. Az első típust a „lokális vándorlók” adják, akik lakóhelyüket egyetlen településen vagy megyén belül változtatják. A „közelre vándorlók” egy településből vagy megyéből a szomszédosba költöznek, míg a nagyobb távolságra távozók adják elméletének „távolra vándorló” típusát. Egyezményes megállapodás alapján azokat a vándorlásokat, melyek egy országon belül zajlanak, belső vándorlásnak, azokat, melyek országhatárokat lépnek át, külső, vagy nemzetközi vándorlásoknak nevezzük. Az idő, mint vizsgálati tényező többek között Schwarz (1972) kutatásaiban jelenik meg, aki a vándorlásokat aszerint vizsgálja, hogy a vándorló személy számára a vándorlási célként kiválasztott új lakóhely egyben élete új központjának is tekinthető-e.

A vándorlás oka, mint vizsgálati tényező

Számos kutató (pl. Zimpel, 1980; Clarke, 1983; Brown, 1983) vizsgálatában a vándorlások osztályozásának alapját a vándorlás oka képezi. Amennyiben a vándorlás hatalmi ráhatásra megy végbe, kényszervándorlásokról beszélnek, melyre példaként a vallási üldözések nyomán bekövetkező vándorlásokat, az afrikai feketék rabszolgának történő elhurcolását, illetve a háborús cselekmények miatti meneküléseket említik. E kategóriába sorolják a természeti katasztrófák által kiváltott vándorlásokat is. A szabad elhatározás alapján történő elvándorlásokat az említett kutatók a mai fejlett társadalmakhoz kötik. Brown (1983) például a szabad elhatározású vándorlások kiváltó okaiként foglalkozás-orientált; lakás-orientált; és család-orientált vándorlásokat különít el.

A vándorlásban résztvevő, mint vizsgálati tényező

A migrációban részt vevő személyek a vándorlók, vagy migránsok, lehetnek egyes személyek, családok, háztartások, teljes közösségek, népcsoportok. Egyes kutatók (pl. Doris Meissner, 1992) aszerint vizsgálják és tipizálják a migránsokat, hogy azok milyen jogokat élveznek, milyen státusban vesznek részt egy másik állam életében (jogilag befogadott bevándorlók” és „nem-bevándorlók”(non-immigrants), szerződéses munkavállalók, illegális bevándorlók, menedékjogot keresők, menekültek), míg mások (pl. Sharon Stanton Russel és Michael Teitelbaum, 1992) a vándorlókat több szempont együttes figyelembevételével tipizálták (letelepedő kivándorlók (settler migrants), dolgozó kivándorlók vagy

szerződéses dolgozók (worker migration, temporary contract labour), magasan képzett külföldi munkavállalók (skilled labour migration), külföldön tanulók (student migrants), menekültek és politikai menedékjogot kérők).

A kutatók többsége a vándorlások tipizálásakor egy-egy szempontot vett figyelembe, de születtek olyan tipológiák is, melyek egyidejűleg több szempont figyelembe vételével osztályozták a vándorlásokat. Ezek közül Wolfgang Petersen (1958) alkotta meg először az egyik legátfogóbbat, így fontos kiindulási pontot teremtett a további vizsgálatokhoz. (1.sz.táblázat)

Petersen legnagyobb érdeme ezen tipizálás megalkotásával az volt, hogy nem egyszerűen csak felsorolta, számba vette a vándorlási típusokat (primitív, erőszakolt, szabad, tömeges), okokat, hanem összekapcsolta a vándorlási okokat és a kölcsönhatástípusokat, emellett pedig konzervatív és innovatív vándorlásokat is elkülönített, aszerint, hogy a vándorlók azért keresnek új lakóhelyet, hogy ott életkörülményeik megszokott, régi szintjét tartani tudják, vagy azért, hogy új, jobb életszínvonalat érjenek el.

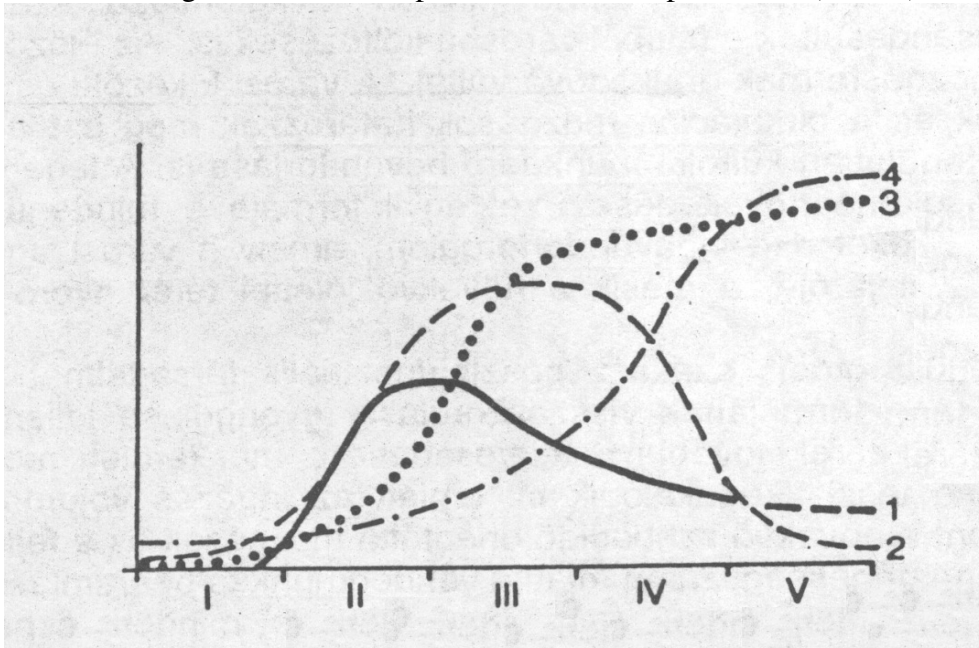
1.sz. táblázat: Petersen migráció-típusai

A kölcsönhatás szereplői	A migráció oka	A migráció fajtája	A migráció típusa	
			Konzervatív	Innovatív
Ember és természet	Ökológiai nyomás	Ősi (primitív)	Gyűjtögetés, halászat, vadászat, nomadizmus	Faluból városba menekülés, írek kivándorlása a XIX. században
Ember és hatalom	Vándorlási politika	Erőszakos, kényszerítő	Elhurcolás, menekülés	Rabszolga-kereskedelem, kulikereskedelem
Ember és saját normái	Változó igények	Szabad vándorlás	A régi nívelő megtartása	A pionírok vándorlása
Ember és ember közötti viszony (kollektív magatartás)	Társadalmi hatás	Tömeges	A vidék elhagyása	Vidék-város vándorlás

Forrás: Bähr, 1992

Elméletének magyarázatához példákat is rendel, mely tovább emeli tipológiájának értékét, ám elmélete nem tesz lehetővé minden kétséget kizáró besorolást az egyes vándorlásoknál, illetve összemosódik egymással a típus és a magyarázat.

Az 1960-as években a vándorlás-mobilitás témakörének vizsgálatában újszerű eredményt főként Wilbur Zelinsky munkássága hozott, aki migrációs átmenet hipotézisét 1971-ben publikálta. (1. ábra)

1-tengerentúli kivándorlás, 2-falu-város vándorlás, 3-városok közötti vándorlás,
4-különböző területi mozgások

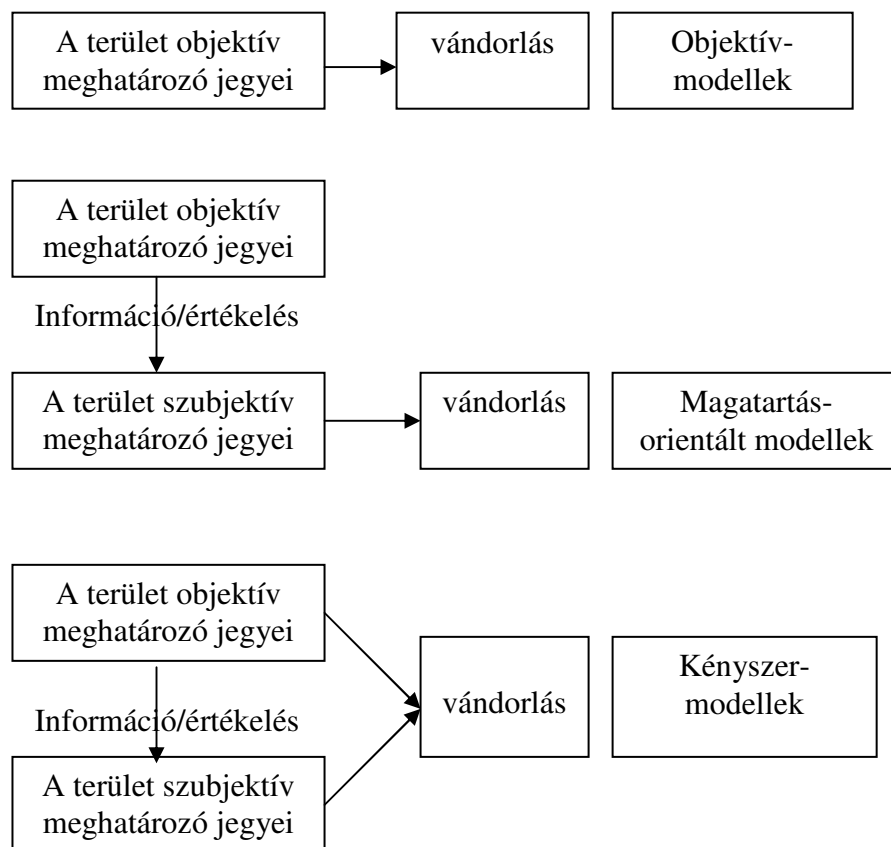
1. ábra: A migrációs átmenet hipotézise

Forrás: Bähr, 1992

Elméletének az volt a kiindulópontja, hogy a különböző társadalmi-gazdasági fejlődési fázisoknak különböző, uralkodó vándorlási formák felelnek meg. Elméletét a demográfiai átmenet mintájára az iparosítással és a modernizációval összefüggő népesedési folyamatokból vezette le. Alapvető vándorlástípusai a tengerentúli vándorlás, a falu-város vándorlás, a városok közötti vándorlás, illetve a különböző területi mozgások voltak. Zelinsky elmélete főként a történelmi folyamatok rendszerezésére, általános törvényszerűségek levonására volt alkalmas, ám nem volt alkalmazható

például a harmadik világban zajló földrajzi mobilitás, vagy a volt kelet-európai szocialista országok migrációs folyamatainak esetében. A volt kelet-európai szocialista országok II. világháború utáni belső migrációjának magyarázatára pl. Fusch és Demkó (1978) alkotott elméletet a hetvenes évek végén. Az európai kelet-nyugati vándorlások feltárására (Fassmann - Münz, 1994) pedig csak több mint egy évtizeddel később került sor.

J. Desbarats munkássága újabb mérföldkövet jelentett a migrációkutatásban, hiszen a Ravenstein nevével fémjelzett első migrációs elmélettől az 1980-as évek elejéig született migrációs elméleteket foglalta rendszerbe. Az 1983-ban publikált művében a vándorláselméletek három csoportját különítette el: az „objektív”, a „magatartás-orientált” és a „kényszer-modellek” csoportját. (2. ábra)

2. ábra: A vándorlási modellek típusai

Forrás: Bähr, 1992

Az első csoportba sorolt vándorláselméletek a skandináv országokból indultak, aggregált statisztikai adatokkal dolgoznak, a hivatalosan publikált országos, vagy kisebb területi egységek mutatóit használja fel, illetve általános vándorló magatartásokat vesznek figyelembe. Az első fő csoportba tartozó elméletek további két, a gravitációs- és a push-pull -modellek csoportjába oszthatók. Az előbbi csoportba sorolható vándorlásteóriák (Zipf, 1946; Stouffer, 1960; Albrecht, 1972) a fizikából átvett newtoni gravitációs törvényre vezethetők vissza, magyarázataikban a fő hangsúlyt a kibocsátó- és a célterületek közötti távolságra helyezik. Abból indulnak ki, hogy két terület között a vándorlás nagysága a távolsággal fordítottan arányos. A push-pull -modellek hívei (Lee, Nipper, Hoffmann-Nowotny, 1970; Albrecht, 1972; Cebula, 1981) a vándorlásokat magyarázatok a gazdasági-társadalmi helyzetet állítják középpontba, a kibocsátó területeken a vándorlást kiváltó taszító tényezőket, illetve a célterületre csábító vonzó tényezőket veszik számba. A „magatartás-orientált modellek” az egyén, család, háztartás viselkedéséből, magatartásából indulnak ki, s azt mondják, hogy a kibocsátó- és a célterületeknek nincsenek objektív meghatározó jegyei, azok csupán a potenciális migránsok individuális értékelése révén kialakuló szubjektív interpretációk, ebből következően a vándorlási döntést nem lehet előre jelezni. Kutatóik (pl. C. C. Roseman, Wirth, Marel, Tzschaschel, Weichhart) szerint e modellt csak puha kutatási módszerekkel lehet követni, a döntéshozókat pedig saját akcióterükben. E modell szerint vándorlásra az készíti az embereket, ha térpályáik egy részének tényezőcsoportjával (pl. lakással-lakókörnyezettel, munkával -képzéssel -a szabadidő eltöltésével) elégedetlenek. A „kényszer-modellek” hívei (Gatzweiler, Kreibich, Ipsen, Gans, Cadwallader, Wagner, Bahr- Jentsch- Kuls) a vándorlásokat objektív és szubjektív tényezők összefonódó hatásaként magyarázzák: objektív tényezők hatnak a potenciális migráns érzékelő és értékelő folyamatára a vándorlás elhatározásában, de a vándorlásban a kényszerítő elemek (pl. társadalmi körülmények, lakáspiaci viszonyok) is jelen vannak.

A formálódó vándorlás-modellek, modell-töredékek Desbarats-étől eltérő csoportosítását számos kutató (D. S. Massey, J. Arango, G. Hugo, A. Kouaouci, A. Pellegrino, J. E. Taylor) a migrációs döntés (makro- és mikro) szintjeire vonatkoztatva végezte el. A téma legátfogóbb elemzését az említett szerzőtársak 2001-ben publikált (A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés c.) műve jelentette, melyben kifejtik, hogy a különböző döntési szintekre vonatkoztatott elemzések nem zárják ki azok összeegyeztethetőségét. A nemzetközi migráció okainak magyarázatát a

„neoklasszikus közgazdaságtan” makro- és mikroelméletének hívei (Sjaastad, 1962; Todaro és Maruszko, 1987) abban látják, hogy a munkaerő kereslete- és kínálata, illetve a bérek között területi különbségek figyelhetőek meg. Az „új közgazdaságtan” hívei (Taylor, 1986; Stark-Taylor-Yitzhaki, 1986) a neoklasszikus migrációs elmélet számos előfeltevését és következtetését megkérdőjelezzik. Az új megközelítés kulcseleme e kutatók szerint az, hogy a migrációs döntéseket nem elkülönült egyének hozzák, hanem általában családok vagy háztartások, azaz közösen cselekvő emberek, akik nem csupán remélt jövedelmük maximalizálására törekednek, hanem arra is, hogy csökkentsék a kockázatokat, enyhítsék az esetleges kudarcok következményeit. A neoklasszikus közgazdaságtan és a migráció új közgazdaságtana racionális választásra épülő mikroszintű migrációs modelljétől határozottan elkülönül a vizsgálatokban a „duális munkaerő-piac elmélete”. Hívei (Piore, 1979; Böhning, 1983; Martin, 1983; Morokvasic, 1986) azt bizonyítják, hogy a nemzetközi migráció a modern ipari társadalmak munkaerő-szükségletéből fakad, azaz a munkaadók részéről jelentkező munkaerő-igény indítja el (vagy az ő viselkedésükre reagáló kormányzati cselekvés). A bevándorlók munkája iránti kereslet pedig az ipari társadalmak négy alapvető jellegzetességéből (a strukturális inflációból, a motivációs problémákból, a gazdasági dualizmusból és a munkaerő-kínálat demográfiai jellemzőiből) következik.

Strukturális infláció alatt azt értik, hogy a keresetek nem csupán a keresleti-kínálati viszonyokat tükrözik, hanem az adott munkakörhöz tartozó státust, presztízt és azt a társadalmi minősítést is meghatározzák, amelyhez a kifizetett keresetek kötődnek. Informális társadalmi elvárások egész sora és hivatalos intézményi mechanizmusok (mint pl. a szakszervezetekkel kötött megállapodások, közszolgálati szabályok, bürokratikus rendelkezések, vállalati munkaköri leírások) biztosítják, hogy a bérek feleljenek meg annak a presztízs- és státushierarchiának, melyet az emberek érzékelnek és elvárnak. Ha a munkáltatók olyan állások betöltésére keresnek munkavállalókat, melyek elvégzéséhez a foglalkoztatási hierarchia alsó részén elhelyezkedő, képzetlen munkaerőre van szükségük, nem tudnak egyszerűen a béremelés eszközéhez nyúlni. A hierarchia alsó tartományában végrehajtott béremelés ugyanis felborítaná a státus és az ellenszolgáltatás között fennálló társadalmilag meghatározott viszonyt. Amennyiben az alacsony régiókban emelkednek a keresetek, az erős nyomást gyakorol arra, hogy a bérskála más (felsőbb) szintjei is kövessék a növekedést. Így a munkáltatók tipikusan nagyobb ráfordítással tudnak – béremelés útján – vonzerőt gyakorolni az alacsonyabb szintű munkaerőre, mint amennyit

pusztán az e munkásoknak folyósított bérekre kifizetnek. A kereseteknek tehát a munkaköri hierarchia teljes skáláján növekedniük kell annak érdekében, hogy továbbra is megfeleljenek a társadalmi elvárásoknak. Ezt a jelenséget strukturális inflációként tartják számon.

Motivációs problémák. A foglalkozási hierarchia vizsgálható a munkások motivációja szempontjából, hiszen az emberek nemcsak a jövedelemért dolgoznak, hanem azért is, hogy felhalmozzanak és fenntartsák társadalmi státusukat. Jelentős motivációs gondok forrása, hogy a munkaköri hierarchia az alul lévők számára nem ad olyan státust, melynek megőrzésére érdemes lenne törekedni és kevés a kivezető mobilitási csatorna. A probléma kikerülhetetlen és strukturális, mert a munkaerő-piaci skála alsó fokait nem lehet kitörölni. Így a munkaadóknak olyan munkásokra van szükségük, akik számára az alacsony szintű munkavégzés egyszerűen csak a pénzkeresés eszköze, akik számára a foglalkoztatás egyszerű jövedelemszerzés, és nincsenek státus- vagy presztízsszempontjaik. Különböző okokból, legalábbis a migrációban töltött időszak elején, a migránsok pedig nagyon kevéssel is beérik.

Gazdasági dualizmus. A munka és a tőke dualizmusából következően, a fejlett ipari gazdaságokban elkerülhetetlen a munkaerőpiac kettéválása. A tőke a termelés változatlan, a munkaerő a termelés változó tényezője, elbocsátható, ha csökken a kereslet. Ezért a tőkések a kereslet stabil, állandó részére rendezkednek be, míg a kereslet változó részét esetenként pótlólagos munkaerővel egészítik ki. Ennek megfelelően az alapkereslet kielégítéséhez tőke-intenzív módszereket alkalmaznak, míg a munka-intenzív módszereket a szezonális, változó kereslet kielégítésére tartják fenn. Ez a dualizmus különbséget tesz a munkások között, és a munkaerő-állomány kettéválásához vezet. A tőke-intenzív, elsődleges szektorban dolgozó munkások használják a legjobb berendezéseket és szerszámokat, képzettséget igénylő, állandó munkahelyekkel rendelkeznek. Az általuk végzett munkák bonyolultak, a jó teljesítményhez megfelelő ismeretekre és tapasztalatokra van szükségük, melyek elsajátításával vállalat-specifikus humán tőkét halmoznak fel. Az elsődleges szektor munkásai hajlamosak a szakmai vagy foglalkozási szervezkedésre, melyek természetes velejárója az olyan szerződés, melyek alapján a munkaadóknak jelentős költségeket kell viselniük, ha ezeket a munkavállalókat nem látják el munkával (végkielégítés és munkanélküli juttatások formájában). Az ebből származó ráfordítások, valamint a folyamatos termeléssel járó kötelezettségek miatt az elsődleges szektorban foglalkoztatott

munkavállalók elbocsátása annyira megdrágul, hogy még a tőkénél is nagyobbak lesznek a költségei. A munka-intenzív, másodlagos szektorban azonban, ahol a munkások nem állandó és képzettséget nem igénylő munkaköröket látnak el, bármikor sor kerülhet elbocsátásukra, mert a munkáltató azt ingyen vagy kis költséggel megteheti. A másodlagos szektorban jellemző alacsony bérek, bizonytalan körülmények, a méltányos előrelépési lehetőségek hiánya nem vonzó a hazai munkavállalók számára, akik inkább az elsődleges, tőke-intenzív szektorban kívánnak elhelyezkedni. A másodlagos munkaerőpiacon jelentkező kereslet kielégítése érdekében a munkaadók a bevándorlók felé fordulnak.

A munkaerő-kínálat demográfiai jellemzői. A fent említett három tényező folyamatosan fenntartja az igényt az olyan munkavállalók iránt, akik hajlandóak kedvezőtlen, instabil körülmények között, alacsony bérekért csekély előrelépési lehetőségek mellett dolgozni. A múltban ez a kereslet részben kielégíthető volt két sokaságból, a nők és a tizenévesek csoportjából, melyek tagjait társadalmi helyzetük és jellemzőik hajlamossá tették az ilyen típusú állások elfogadására. A nők nem voltak elsődleges kenyérkeresők és a társadalmi helyzetüket alapvetően testvér-, feleség-vagy anyai szerepük határozta meg. A tizenévesek korábban ugyancsak be- és kiléptek a munkapiacra és a munkaerőpiacról, hogy zsebpénzt keressenek, tapasztalatot gyűjtsenek, és kipróbálják magukat különböző foglalkozási szerepekben. A pénz és azok a javak, amelyeket keresetükből vásároltak, emelték státusukat a társaik között; az állás nem jelentett mást, mint eszközt ennek a célnak az eléréséhez. A fejlett ipari társadalmakban azonban idővel egyre jobban beszűkült ez a két munkaerő-utánpótlási forrás. A női munka társadalmi státust is biztosító életpályává alakult át, a válási arányszám emelkedésével a nők munkahelye elsődleges jövedelemforrássá vált, a hivatalos oktatás kiterjesztésével a tinédzsereknek csak egy igen kis csoportja lép be a munkaerőpiacra. A munkaerő-utánpótlás iránti strukturális kereslet és a korlátozott számú hazai munkaerő-kínálat közötti egyensúlytalanság megalapozta a bevándorlók iránti hosszú távú kereslet növekedését. (MASSEY et al, 2001)

Wallerstein (1983) munkája nyomán a „világrendszer- elmélet” hívei (Portes és Walton, 1981; Sassen, 1988; Castells, 1989) már nem az elkülönült nemzetgazdaságok belső munkaerő-piacának kettéválásához, hanem a világgazdaság egészéhez kezdték kapcsolni a nemzetközi migrációt. Az elmélet hívei szerint, ahogy a kapitalizmus a világ egyre nagyobb részét és a népesség növekvő hányadát olvasztja be a

világgazdaságba, illetve amint a periféria térségeinek földje, nyersanyaga és munkaereje a világpiac hatása alá kerül, szükségszerűen megindulnak a migrációs áramlások, melyek egy része külföldre vezet.

A migráció kiváltó okainak kutatásán túl megkezdődött az annak időbeli és térbeli fennmaradását okozó tényezők feltárása is. Ezen munkák nyomán született meg a migráns hálózatokra építő „hálózatelmélet” (Taylor, 1986; Massey-Garcia Espana, 1987; Portes- Böröcz, 1989; Massey, 1990), a nemzetek közötti vándorlást elősegítő intézmények szerepét középpontba állító „intézményelmélet”, mely szerint a nyereségérdekelt szervezetek, magánvállalatok, de humanitárius szervezetek is számos szolgáltatást nyújtanak a migránsoknak, mely a migráció fennmaradását idézi elő. A hálózatok bővülésének és az intézmények fejlődésének elmélete mellett azonban megszületett a „kumulált okság elmélete” is, melynek hívei (Mines, 1984; Wiest, 1984; Alarcón, 1992) abból indulnak ki, hogy a nemzetközi migráció a fentebb említett tényezők mellett más módon is fenntartja magát, mégpedig azért, hogy a további mozgások valószínűsége az időben előrehaladva folyamatosan nő. Azok a társadalmi, gazdasági és kulturális változások ugyanis, melyeket a nemzetközi migráció előidéz a küldő és fogadó országokban, hatalmas belső lendületet adnak az emberek mozgásának. Elméletükben hat társadalmi-gazdasági tényezőt (a jövedelemelosztást, a föld eloszlását, a mezőgazdasági termelés szerkezetét, a migráció kultúráját, a humán tőke regionális eloszlását és a munka társadalmi címkézését) említenek, melyek kumulált formában gyakorolnak hatást a migrációra.

II.1.2. A nemzetközi migráció a hazai kutatásokban

A nemzetközi vándorlással kapcsolatos hazai szociológiai, demográfiai, politikai és történelmi kutatás területén eddig kevés tapasztalat gyűlt össze, különösen az 1945 utáni időszak vándormozgalmainak vizsgálatában. (TÓTH P.P, 1997) Az 1945-öt megelőző e témakört érintő legtöbb elemzés a magyarok Amerikai Egyesült Államokba történő kivándorlása terén született. Minthogy az 1948-at követő hatalmi-politikai viszonyok között spontán nemzetközi migrációról nem lehetett beszélni, ezzel összefüggésben e területen kutatások lényegében nem folytak. Az 1945 utáni évtizedek politikai meghatározottsága következtében a hazai szakirodalom, a nemzetközi vándorlással kapcsolatos kérdésekkel a legutóbbi időkig nem sokat foglalkozott, a korábbi vándorlásokat főként a hazai népesség

demográfiai jellemzőinek elemzése során (Klinger, 1958; Thirring, 1963; Puskás, 1985) vették figyelembe. A belső vándormozgalom feltárására számos kutató (Compton, 1968, 1969; Bene, 1975; Daróczi, 1981; Dányi, 1985; Dövényi, 1985; L. Rédei, 1985; Ekéné Zamárdi, 1994, 1995, 1996, 1998a,b; Illés S, 1999) vállalkozott. A nemzetközi vándorlást érintő hazai kutatások fontos mérföldköve volt az elmozdulás, amikor a nyolcvanas évek elején, közepén néhány kutató (Acsádi, 1983; Andorka, 1982) figyelme a társadalmi mobilitás és az ország II. világháborús embervesztesége, a többlethalandóság számbavétele felé fordult. Ezek az írások azonban csak másodlagosan foglalkoztak a nemzetközi vándormozgalom szereplőivel. A kivándoroltak életkörülményeivel néprajzi indíttatású kutatások foglalkoztak. Az 1980-as évek közepétől, végétől már intézményes keretek között is megindulhattak a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségűekkel, vándorlásukkal kapcsolatos kutatások (1985 őszén ugyanis megalapították a Magyarságkutató Csoportot).

A rendszerváltás következtében a magyar társadalomnak lényegében migrációs előzmények, tapasztalat nélkül, a nemzetközi vándormozgalom szélsőséges esetével, a menekülthullámokkal és a velük kapcsolatos problémák társadalmi, gazdasági, politikai következményeivel kellett szembenéznie. A nemzetközi vándorlás megítélésében bekövetkezett pozitív irányú változás egyben a külföldiek huzamos ideig való magyarországi tartózkodását is természetessé tette. A migrációhoz kapcsolódó elhallgatás, megbélyegzettség megszűnése és annak ismerete, tudata, hogy a magyar állampolgárok egy része azzal a céllal utazik külföldre, hogy ott véglegesen letelepedjen, valamint a külföldiek közül is számosan hasonló szándékkal érkeznek hazánkba, teljesen új helyzetet teremtett. Lévai Imre munkásságával a kilencvenes évek legelején (Lévai, 1993a,b; Reiczigel, 1999) megindult a nemzetközi migrációs modellek hazai szakirodalomban történő feldolgozása.

Magyarország így több évtizedes elzártság után újra bekapcsolódott a nemzetközi vándorlás áramlatába, immár elsősorban befogadó majd tranzit országgént (Rédei, 1992; Tóth P.P, 1993; Juhász, 1999a,b; Illés-Hablicsek, 1996; Szónokyné Ancsin, 1997). A nyolcvanas évek végén megjelenő nagyobb menekülthullámok után, a kilencvenes évek elején is jelentős tömegek érkeztek az országba huzamosabb ideig történő itt-tartózkodás vagy végleges letelepedés szándékával, és –a délszláv háború következtében- egy részük újra menekültként. A menekültek érkezése, valamint az 1990 óta folyamatos, bár változó nagyságrendű bevándorlás

számos társadalmi, demográfiai, gazdasági, politikai és csoportlélektani problémát vetett fel. 1990-t követően lényegében már folyamatosnak tekinthetők azok a kutatások, amelyek a menekültekre, a huzamosabb ideig itt tartózkodókra, a bevándorló státust megszerzőkre, valamint az új állampolgárookra terjedtek ki. (TÓTH P.P, 1994, 1997) Magyarországnak szembe kellett néznie azzal a ténnyel, hogy a véglegesen az országban maradó –különböző háttérű- bevándorlók, növekvő számuk következtében, fontos szerepet játszanak mind az ország népességszámának, mind a népesség nem és kor szerinti összetételének alakulásában, valamint a különböző demográfiai folyamatokban is érezhető lehet a hatásuk. (GÖDRI- SIK, 2005)

Már az első menekülthullámok érkezését követően megfogalmazódott az igény a jelenség tudományos vizsgálatára. A hazai migrációs kutatások intézményi háttérének megteremtésében fontos szerepet játszott (játszik) az MTA Politikatudományok Intézetében 1990-ben létrehozott Nemzetközi Migrációs Kutatócsoport. A témakör vizsgálatának fontosságát az is mutatja, hogy az MTA Kisebbségkutató Intézet Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpontja évente megjelenő periodikát indított, melynek 1992-től máig 14 kötete jelent meg. A menekültekkel kapcsolatos első (állami megrendelésre készült) szociológiai vizsgálatot a Magyarországon maradt magyar nemzetiségű román állampolgárok körében végezték 1989 márciusában. (Az erdélyi menekültek- Az „Erdély”-vizsgálat zárójelentése, 1989, TÁRKI, Budapest; Sik- Tarjányi-Závecz, 1989; Sik, 1990, 1992; Tóth O, 1992; Bíró 1994a,b).

Az első átfogó jellegű elemzés, mely az 1988 és 1990. május 31. között Magyarországra menekülők főbb demográfiai és társadalmi-foglalkoztatási adatait foglalta össze, 1990-ben a Központi Statisztikai Hivatalban készült (KSH, 1990). A Magyarországra menekülők főbb adatairól a Lakatos-Mészáros szerzőpáros írt (1991). Nagyobb időtávot (1988-tól 1994-ig terjedő) fog át a romániai és a délszláv menekültekről készült –a Menekültügyi és Migrációs Hivatal adataira támaszkodó- 1996-ban napvilágot látott elemzések (Tóth P.P, 1996a,b). 1991-től az empirikus vizsgálatok főként a Jugoszláviából érkező menekültekkel foglalkoztak, több tanulmány a menekülttáborokban vagy a táborokon kívül élő menekültek személyközi kapcsolatait, illetve a menekültek és a helyi lakosság közötti viszonyok alakulását kísérelte meg feltárni. (Einwachter, 1994; Sik, 1994; Husbey-Darvas, 1996). A menekültkérdés területi

vonatkozási mellett több tanulmány (Dövényi, 1995) vizsgálta a menekülés útvonalaival kapcsolatos kérdéseket.

Az 1989-ben, valamint 1995-ben végzett kérdőíves vizsgálatokon kívül, a 90-es évek során gyakorlatilag nem készült átfogó reprezentatív felmérés a Magyarországra bevándorlók körében, mindössze néhány kisebb, a bevándorlás egy-egy szeletét megragadó, illetve annak különböző vonatkozásait kiemelő (többnyire interjúkra, esettanulmányokra épülő) empirikus vizsgálatra került sor. (A környező országokból érkezőkre vonatkozóan Gábrityné é.n.; Szakáts M, 1996; Kapitány Á.- Kapitány G, 1996; Reszler, 1999; Reszler-Szászi, 1999).

A 90-es évek közepétől a magyarországi nemzetközi migrációkutatásban óriási lendület figyelhető meg. A hangsúly a menekültekkel kapcsolatos jogi problémákra (Timoránszky Péter, 1992; Földesi Tamás 1993; Nagy Boldizsár, 1994, 1997a,b; Tóth Judit, 1994, 1995, 2001; Lévai Imre, 1997; Jakubovich Nóra, 2001), a befogadás korlátaira, a migrációs politikával kapcsolatos elemzésekre- (Tóth J, 1991a,b, 1997b, 1994; Tóth P. P, 1997, Fullerton-Sik-Tóth J, 1995; Masika, 1999, Ambrus, 1999). A migráció és munkaerő-piac kapcsolatának vizsgálata irányába (Rédei, 1985, 1991, 1992, 1994, 1998; Hárs, 1991, 1992, 1996, 1997, 1998a,b, 1999, 2001; Laky, 2001; Laky-Diós-Frechet-Hárs, 1999; Juhász, 1999; Fóti 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, Borbély –Lukács 2001; Lukács, 2001) tolódott el. Egyre kevésbé készültek reprezentatív adatfelvételek, inkább esettanulmányok és interjúk jelentették az empirikus vizsgálatok alapját. A magasan kvalifikáltak vándorlása vizsgálatának meghatározó felmérései Tamás Pál (1993, 1999) , Tamás Pál -Inotai András (1993), Dövényi Zoltán (1997) és L. Rédei Mária (2005) nevéhez köthetők.

A külföldi állampolgárok jelentős számban történő megjelenése felvetette egyrészt a bevándorló tömegek Magyarország demográfiai viszonyaira hatása (Hablicsek- Tóth P.P, 1996, 2000; Illés- Hablicsek, 1996; Illés, 2001; Tóth P.P, 2000, 2002) vizsgálatának, másrészt a migráció biztonságpolitikai aspektusai vizsgálatának (Kőszegvári, 1993; Szabó A.F, 1997, 1999, 2000; Jungbert, 1996, Kobilka, 2000) szükségességét. Meglendültek a magyarok migrációs potenciáljának feltárására irányuló vizsgálatok (Sik, 1994, 1998, 1999; Hablicsek- Tóth P.P, 1996, 2001) is. Hiányosak azonban az ismeretek a folyamatos bevándorlás mögöttes tényezőiről, arról sem tudunk sokkal többet, hogy mi történik hosszú távon a Magyarországra érkező és itt bevándorló státuszt (letelepedési engedélyt)

szerzett személyekkel, mekkora hányaduk hagyja el a későbbiekben az országot. Az itt maradók beilleszkedéséről, elégedettségük, otthonosságérzetük, identitásuk alakulásáról, kapcsolathálóikról sem rendelkezünk adatokkal. Ezen tényezők megismerésére legutóbb 2002-ben készült a KSH Népeségtudományi Kutató Intézetében országos reprezentatív vizsgálat (Gödri -Tóth P.P, 2005), mely a környező országokból érkező bevándorlók körére terjedt ki.

A magyar társadalom más csoportokkal kapcsolatos ítéleteivel és vélekedéseivel összefüggő kérdésekkel, köztük a külföldiekkel kapcsolatos előítéletekkel és a xenofóbia vizsgálatával főként szociológusok és pszichológusok (Závecz, 1993; Kovács R, 1993a,b; Csepeli- Sik, 1995; Böhm, 1993; Sik, 1992, 2002; Tóth P.P, 2002a,b) foglalkoztak az ún. társadalmi távolság-skála segítségével. A vizsgálatok abból indulnak ki, hogy az egyén sajátcsoportja és a különféle külcsoportok közötti társadalmi távolság meghatározható a sajátcsoport perspektívájából az elfogadott interakciók alapján, így kikövetkeztethető a külcsoportokkal szembeni előítéletek és diszkriminatív beállítottságok mértéke. (ALLPORT, 1997) A társadalmi távolság skálát megalkotója, E. S. Bogardus nyomán Bogardus-skálának is nevezik. Lényege, hogy a megkérdezetteknek jelezniük kell, hogy a megadott csoportokat a skála mely fokozatán fogadnák el. A Bogardus-skála fokozatai a következők:

1. közeli rokonságba keverednék vele házasság útján
2. bevezetném a klubbomba, és jó barátom lenne
3. szomszédom lehetne
4. munkatársam lehetne
5. állampolgára lehetne ugyanannak az országnak, amelyben én élek
6. nem engedném be az országba

A társadalmi távolság-vizsgálatok eredményei szerint a csoportok közötti társadalmi távolság egyrészt egyöntetű a standard szociológiai változók mentén, másrészt időben meglehetősen stabil társadalmi jelenség. (FÁBIÁN-SIK, 1996; FÁBIÁN 1999) Ezen skála felhasználásával végzett szociológiai kutatások vizsgálataikat társadalmi-demográfiai, társadalomlélektani és politikai változók köré szervezik, eredményeik nagyrészt nélkülözik a területiséget.

II.2. A külföldiek integrációja a nemzetközi és hazai szakirodalomban

Számos európai országban a külföldi születésű személyek növekvő aránya egyre inkább a kutatások középpontjába állította a bevándorlók beilleszkedésének vizsgálatát. A migráció a földrajzi elmozdulás mellett többnyire társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai térben történő elmozdulást is jelent, amiből arra következtethetünk, hogy a beilleszkedés is többdimenziós folyamat. (GÖDRI-TÓTH P.P, 2005) A bevándorlók beilleszkedésének mértéke és időbeli alakulása azonban nem csak társadalmi, gazdasági következményei miatt, hanem migrációs politikai vonzatai következtében is jelentőséggel bír a fogadó országok számára. A téma fontossága ellenére azonban, a beilleszkedés vizsgálatában mindezidáig átfogó, végső elméleti szintézis nem született. (DEWIND-KAZINITZ, 1997)

Integráción Anthony Giddens (1997) definíciója alapján egy olyan szocializációs folyamatot értünk, melynek során az adott személy, illetve közösség a többségi társadalom tagjaival érintkezve megtanul eligazodni az adott kultúrában és társadalomban. Ezt nem „kulturális programozásnak” tekintjük, melyben az egyén/közösség passzívan elfogadja az őt érő hatásokat, hanem saját szükségletei is befolyásolják a többségi társadalmat. Így az integráció egy kétirányú folyamat, melyben mindkét fél aktívan részt kell, hogy vegyen. Az átalakulás a saját és a többségi kultúrához való viszony alapján Berry (1988) szerint, az alapján, hogy a külföldi megőrzi, vagy elveti a saját, illetve elfogadja, vagy elutasítja a befogadó közösség kultúráját, a következőképpen alakulhat (2.sz. táblázat):

2.sz. táblázat: A beilleszkedés különböző mintázatai

Az egyén/közösség viszonya		a befogadó közösség kultúrájához:	
		elfogadja	elutasítja
a saját kultúrájához:	megőrzi	INTEGRÁCIÓ	SZEGREGÁCIÓ
	elveti	ASSZIMILÁCIÓ	MARGINALIZÁCIÓ

Forrás: J. W. Berry, 1988

Az integráció azonban nem csupán kulturális szinten zajlik, hanem a gazdaság, a társadalom és a politika színterein is. (KALMÁR, 2001)

Számos empirikus vizsgálatra épülő elméleti modell foglalkozik a sajátjuktól eltérő kulturális, társadalmi közegbe érkező bevándorlók alkalmazkodási, beilleszkedési módjaival. A külföldiek letelepedésével, beilleszkedésével foglalkozó munkák Park asszimilációs modelljén alapulva az 1970-es évekig szinte kizárólag az asszimiláció fogalomkörében mozogtak. (GÖDRI-TÓTH P.P, 2005) Az asszimiláció egyes elemzői (Warner és Srole, 1945; Handlin, 1951; Gordon, 1964) a XIX. és XX. század fordulóján az Egyesült Államokba bevándorolt és ottmaradt csoportok sorsából indultak ki, és három fokozatból álló egyirányú útnak tekintették a külföldi származásúak beilleszkedését. (PORTES-BÖRÖCZ, 2001) Esser szerint minden társadalomnak rendelkeznie kell egy bizonyos integrációs kapacitással, mely megkönnyíti a külföldiek beilleszkedését. (CSERESNYÉS, 2005) Több szerző (Bingemer, 1970; Esser, 1979) is háromfokozatú folyamatként, ám nem feltétlenül azonos koncepcióként fogalmazta meg az integrációt. Heckmann (1983) szerint a bevándorlók integrációjának problémája a strukturális asszimiláció problémája. Hofbauer (1985) számára pedig a strukturális asszimiláció egyet jelent a társadalmi szintű integrációval, azaz a munkaerő-piaci és a politikai beilleszkedéssel. Véleménye szerint amennyiben nincs eltérő etnikai hovatartozás, úgy a képzettségnek marad jelentősége. Egy 1985-ben végzett kutatása alapján bebizonyosodott, hogy többnyire a kvalifikált szakmunkásoknak is letről, adott esetben betanított munkás, vagy segédmunkás pozícióból kell kezdeni a strukturális beilleszkedést.

Ulrich Tolksdorf (1990) a kulturális integráció ideáltípusát hat etapban írta le, melynek első fázisát a kulturális sokk állapotában jelölte meg. Kapitány Ágnes és Gábor Kultúrák találkozása – kultúraváltás című írásukban (1996) szintén kifejtik, hogy a hazájuktól elváló személyeket a befogadó országban ún. kulturális sokk éri. Egy más kultúrába való emigráció ugyanis számos morális, egzisztenciális és identitáskonfliktust hoz magával: az idegen viszonyok közé került emberre rászakadnak az információk és az az érzés, hogy szinte minden idegen számára. Ismeretlenek az őt körülvevő kultúra alapelemei, a finom jelzések, amelyekkel az emberek szándékaiknak megfelelő képet tudnak magukról sugározni, félreérthetők a többiek jelzései... Ez az alapélmény az Amerikát megjártak és az Erdélyből anyanyelvi közegbe érkezők körében is kimutatható. A bevándorló egyén pszichikai terhei és az idegen környezet

kihívásaira adott válaszok típusai között tehát szinte nincs különbség aszerint sem, hogy a migráció milyen irányú. Az említett hátrány erős pszichikai megterhelést jelent az egyén számára. Ez olyan sajátos élményszerkezetet eredményez és jellegzetes válaszreakciókat vált ki, mely meghatározhatja a külföldi helyi társadalomba való beilleszkedésének, integrációjának sikerességét. (KAPITÁNY- KAPITÁNY, 1996)

A bevándorlók beilleszkedésük során beépülnek a fogadó társadalom (vagy különböző szegmenseinek) gazdasági, társadalmi „szövetébe” és alkalmazkodnak kulturális, társadalmi érték-és normarendszeréhez. Annak függvényében, hogy a bevándorlók milyen mértékben sajátítják el a befogadó ország nyelvét, az adott kultúra szabályait, értékeit, mennyire tudnak eligazodni bennük, továbbá a fogadó társadalom mely intézményeibe, illetve munkaerő-piacának mely szegmenseibe épülnek be, és milyen társadalmi kapcsolataik alakulnak ki a fogadó társadalom tagjaival, a beilleszkedés különböző mintázatai rajzolódnak ki. (GÖDRI-TÓTH P.P, 2005)

A magyarországi bevándorlás sajátosságait figyelembe véve, a bevándorlók beilleszkedésének vizsgálatára kidolgozott modellek csupán fenntartásokkal alkalmazhatók: A bevándorlók új környezetben szerzett tapasztalatait, beilleszkedésük sikerességét ugyanis nagyban meghatározza az, hogy az ide érkező migránsok főként a szomszédos országokból érkező külföldi állampolgárságú-, azonban magyar nemzetiségű-, a magyar nyelvet anyanyelvének tekintő személyek, akiknek történelmi, kulturális hagyományai megegyeznek a mieinkkel. Ebből adódóan a nyelvi és kulturális alkalmazkodás nem tekinthető egyértelműen beilleszkedésük mutatójának. A kulturális másságnak létezik azonban egy nehezen kitapintható „szövedéke” is, amely sokkal könnyebben áthidalható különbség a nyelvi másságnál vagy a kulturális, vallási különbözőségeknél, mégis a migrációt követő sikeres áthidalása vagy konzerválása jelzi, hogy mennyire alakult ki a bevándorló személy otthonossága az új környezetben, mennyire tud eligazodni az egészében véve hasonló, de részleteiben mégis némiképpen eltérő kultúrában. (GÖDRI-TÓTH P.P, 2005)

A bevándorlók beilleszkedését leggyakrabban a gazdasági (munkaerő-piaci helyzet), társadalmi (személyes kapcsolatháló), pszichológiai (elégedettség, otthonosságérzés) és az identifikációs integráció (a saját beilleszkedés megítélése) dimenziójában vizsgálják. Nagyobb hangsúly azonban általában az első két integráció objektív dimenzióira

irányul, révén, hogy ezek feltehetően a másik kettő alakításában is meghatározó szerepet kapnak.

III. A külföldiek integrációja

Az országban tartózkodó külföldi állampolgárok

A Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalának 2002-2005-re vonatkozó adatai szerint 2004-ben tízezerrel több (39 466) tartózkodási engedélyt állított ki a Hatóság külföldi állampolgároknak, mint 2002-ben (29 407). Az összes ilyen szándékkal benyújtott kérelem azonban 2004-ben meghaladta a 44 ezret, mely jól mutatja a hazánk iránti növekvő érdeklődést. A tartózkodási engedélyt kérelmezők között minden évben legnagyobb számot (2004-ben 24 621 fő) és arányt a román állampolgárságú személyek teszik ki, akiket Ukrajna állampolgárai (6156 fő) követnek. A harmadik helyen kínai, a negyediken szerb-montenegrói, az ötödiken amerikai, míg a hatodik és hetedik helyen mongol és vietnámi állampolgárokat tartottak nyilván 2004-ben, ezer főt nem elérő számmal (798 és 608 fő). A külföldi állampolgárok tartózkodás céljai között a munkavállalás áll az első helyen 2002-ben és 2004-ben is, amíg azonban 2002-ben a tanulmányi cél, addig két év múlva már családgyejesítés miatt érkeztek hazánkba a második legtöbben.

A Hivatal adatai szerint 2002-höz képest (4653) majdnem kétszer annyian kérelmezték a letelepedést 2004-ben (9360). Ezer főt meghaladó számban az ukrán állampolgárok, 6000 főt meghaladóan pedig a román állampolgárok. 2002-ben az összes benyújtott letelepedési kérelemnek azonban csak 47%-ában (2211) született pozitív döntés, ugyanez az arány 2004-ben 53% (4981).

A Magyarországra érkező regisztrált menekültek számában jelentős változások következtek be: 2002-ben 6412 főt, 2004-ben azonban csak 1600 főt regisztráltak menekültstátusz-kérelmezőként. 2002-től minden évben Európán kívüliek adják a regisztrált menekültek legnagyobb arányát, akik között mindig az illegálisan az országba lépők adják a többséget. A menekültként elismert személyek száma az európai tapasztalatokhoz hasonlóan töredéke (2002-ben 1,6%, 2004-ben 9,3%) a kérelmezőkének.

III.1. A külföldiek integrációja a magyar menekültügyben

Magyarországon a külföldiek integrációjának, társadalmi beilleszkedésének elősegítéséről a 25/1998. (II.18.) Kormányrendelet a menedékjogról és az 1997. évi CXXXIX. Törvény a külföldiek ellátásáról és támogatásáról szól. Az általános rendelkezések között szerepel az, hogy „a menekültkénti és menedékeskénti elismerést kérelmezők, illetve a menekültek és a menedékesek létfenntartási feltételeinek megteremtése, továbbá a menekültek társadalmi beilleszkedésének elősegítése állami feladat”. Ezeket a feladatokat az állam, a Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgársági Hivatala (a továbbiakban BM BÁH) útján közvetlenül, illetőleg a befogadó állomás vagy annak megfelelő más szálláshely, valamint az ellátásban vagy a támogatásban részesülő lakóhelye, szálláshelye szerint illetékes települési önkormányzat jegyzője útján látja el. A kormányrendelet, mint látható, a létfenntartási feltételek megteremtésekor szélesebb társadalmi csoportra, míg a társadalmi beilleszkedés segítése terén csupán a külföldieknek egyetlen csoportjára, a menekültekre vonatkozik.

A menekültkénti (Genfi Egyezmény alapján) és menedékeskénti elismerést (ideiglenes védelemben részesítést) kérelmezők, illetve a menekültek és a menedékesek a Kormányrendelet szerint a következő ellátásokból és támogatásokból részesülhetnek, melyek főként a gazdasági, és a pszichikai integráció dimenzióját segítik elő:

- a) A személyes gondoskodás körébe tartozó ellátásokból:
  - A befogadó állomáson vagy annak megfelelő más szálláshelyen történő ellátás (szállás, napi háromszori étkezés, személyes használatú felszerelés: étkező-és tisztálkodási eszközök, ruházat biztosítása)
  - Az egészségügyi ellátás (pl.: egészségügyi alapellátásba tartozó vizsgálatok, gyógykezelések, sürgős szükség esetén igénybe vett járóbeteg-szakellátás, illetve fekvőbeteg-gyógyintézeti ellátás, terhesgondozás és szülészeti ellátás...)
  - Nevelés, oktatás, nevelési-oktatási és gyermekintézményi térítésmentes elhelyezés (továbbá a Hivatal megtéríti, illetve átvállalhatja a nevelési, oktatási és gyermekvédelmi intézményben igénybe vett étkezés költségét, valamint az utazás (bérlet) költségeit, a kötelező tanfelszerelés költségeit,

átvállalhatja az első alapképzésben, államilag finanszírozott hallgatóként, államilag elismert felsőoktatási intézményben folytatandó, magyar nyelvű felsőfokú oktatás, kollégiumi elhelyezés és étkezés költségét, ...)

- A díjmentes magyar nyelvi oktatás (360 órás alapfokú magyar nyelvi oktatásban való díjmentes részvétel, díjmentes alapfokú magyar nyelvvizsga-tétel, díjmentes felzárkóztató magyar nyelvi képzés...)

b) A pénzbeli ellátásokból:

- A rendszeres létfenntartási hozzájárulás (mértéke menedékes esetén a öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 50%-a)
- Az utazási támogatás (szakképzés, átképzés, magyar nyelvi oktatáson való részvétel esetén, jogállásának rendezésével kapcsolatos hatósági ügyek intézésekor)
- A beiskolázási támogatás (tanévenként egyszer)
- Az okmányok fordítási költségeinek megtérítése (munkavállalás elősegítése céljából)
- A lakhatási támogatás (minimális lakásnagyságot és minőséget meg nem haladó lakásban, szálláson)

c) A pénzbeli támogatásokból:

- Az egyszeri letelepedési segély (kérelemre az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének legfeljebb hatszorosaig terjedő összegben)
- Az otthonteremtési támogatás (felhasználható az első lakás, családi ház, építési telek vásárlására, építésére, saját tulajdonú lakás, családi ház első alkalommal történő felújítására, bővítésére)
- Az ország végleges elhagyásának támogatása (célállomásig érvényes menetjegyjegy biztosítása...)

d) Részesítés adományokból.

A Kormányrendelet a társadalmi beilleszkedést mindössze hét sorban tárgyalja, azt is csupán a menekültekre értelmezi. A menekültnek – beilleszkedése elősegítése céljából- a Hivatal integrációs programot ajánlhat

fel. Az integrációs program célja a beilleszkedéshez szükséges magyar nyelvismeret, alapvető társadalmi, kulturális, életvezetési és munkajogi ismeretek, valamint a munkaerőpiacon való elhelyezkedést könnyítő egyéb ismeretek elsajátítása. Az integrációs program előkészítése, lebonyolítása, a programban közreműködő állami, önkormányzati szervekkel és társadalmi szervezetekkel való együttműködés, az integrációs központok feladata. Integrációs központnak a Hivatal befogadó állomást jelölhet ki.

Magyarországon először ilyen integrációs program 2003. január 6-án indult a debreceni befogadó állomáson. A kísérleti programban a már elismert státusú menekültek vehettek részt: hat hónapon keresztül intenzív magyar nyelvtanfolyamot és szocio-kulturális tréningeket végeztek, melyek végső célja az önállóság, az intézményi függőség mérséklése, megszüntetése volt. A program részét képezi az ún. integrációs ház, melyben 21 darab 50 m² lakóterületű, 1,5 szobás lakás található. Ezekben a lakásokban a programban részt vevők hat hónapig lakhatnak, maguk viselhetik gondját családjuknak, a lakóknak önmagukat kell eltartani, azaz, már nem a befogadó állomás gondoskodik például a napi háromszori étkeztetésükről sem. Ez, az akkor még Kelet-Közép-Európában példa nélküli kísérleti program is mutatja, hogy a BM BÁH komoly erőfeszítéseket tett/tesz a menekültek társadalmi beilleszkedésének segítésére. Azonban már ekkor látszott, hogy átfogó integrációs program nem valósulhat meg anélkül, hogy javulna a munkavállalási esély a befogadó állomások és közösségi szállások környezetében.

A személyes gondoskodás körébe tartozó ellátások, mint láttuk, tehát főként az otthonosságérzés, az elégedettségérzés, míg a pénzügyi ellátások- és támogatások a külföldiek gazdasági integrációjának előmozdítására irányulnak. A kormány által nyújtandó segítségek köre azonban már csak jellegükönél fogva sem tudja elősegíteni a külföldiek identifikációs- és társadalmi integrációját. Ezek biztosítása nem is tekinthető állami feladatnak, hiszen az egyének privát szférájába, a személyes kapcsolatháló kialakításába, formálásába, a migrációs énkép megfogalmazásába, a saját beilleszkedés megítélésébe való beavatkozás nem elfogadható - és nem is megvalósítható- egy demokratikus államszervezetben.

Bár a magyar migrációs és integrációs stratégia még csak az előkészítés fázisában van, hazánk is képviseltette magát a groningen-i konferencián, melyet az Európai Unió a bevándorlók integrációjáért felelős miniszterei részére 2004 novemberében szervezett. A konferencián kiemelt

jelentőségű kérdésként kezelték a migránsok hatékony társadalmi beilleszkedésének témáját. Célként fogalmazódott meg, hogy a tagállamok konszenzust érjenek el a migránsok integrációjának alapelvei tekintetében, melyeket elfogadásuk után a tagállamok a Bizottsággal együttműködve, saját gyakorlatuknak megfelelően fejleszthetnének tovább.

A menedékjogot kérelmezők fogadási körülményeinek javítására, a hosszabb távon a tagállam területén tartózkodók beilleszkedésének elősegítésére, illetve a hazatérés támogatására irányuló programokhoz 2004. május elsejét követően Magyarország is részesülhet a 2000/596/EK tanácsi határozattal létrehozott Európai Menekültügyi Alap (EMA) forrásaiból. Az Alap kezeléséért a BM BÁH a felelős. Az említett tanácsi határozat által meghatározott célok megvalósítására a társfinanszírozás 75%-os is lehet. Az Alap három területen használható fel:

A. A befogadás terén:

- Minőségi tájékoztatás, információellátás biztosítása a célcsoportok részére,
- Elhelyezési standardok (felszerelések, eszközök) biztosítása, önellátási lehetőségek biztosítása a befogadó állomásokon vagy annak megfelelő más szálláshelyen
- Az információáramlás fokozása, a szociális és jogi tanácsadás elérhetővé, megfelelővé tétele a főbb menedékkérőket fogadó városokban
- Sérülékeny csoportokkal (kísérő nélküli kiskorúak, egyedülálló nők, idősök...) való speciális foglalkozás (pl.: szeparált elhelyezés, készségfejlesztés, felvilágosítás)
- Menedékkérők aktiválása a menedékjogi eljárás ideje alatt.

B. A tagállamban tartózkodó, nemzetközi védelmet élvező személyek integrációja terén:

- Elismert menekültek számára integrációs programok szervezése és lebonyolítása
- Fiatal felnőtt menekültek felsőfokú magyar nyelvű tanulmányainak elősegítése
- Kulturális, információs és munkahely közvetítő központok létesítése menekültek és a befogadottak részére
- Munkaerő-piaci érvényesülés elősegítése, szakképzés biztosítása a menekültek és a befogadottak részére
- Információs adatbázis működtetése

C. az önkéntes hazatelepülés terén:

- Önkéntes hazatelepülési projektek szervezése elutasított menedékkérők részére

A Magyarország számára megállapított támogatási összeg e három terület közötti felosztásának előirányzata a következő: menedékkérők fogadására: 64%, a tagállamban tartózkodó, nemzetközi védelmet élvező személyek integrációjára: 26%, az önkéntes hazatelepülésre: 5%. Az egyes részterületekre biztosított keretek egymás között átcsoportosíthatók, amennyiben azt a beérkezett pályázatok minősége, költségigénye indokolja. 2004-ben Magyarország ezen célok megvalósítására 824 millió eurót meghaladó összegből gazdálkodhatott.

Mit láttuk, az Európai Menekültügyi Alap egyik fontos célja a munkaerő-piaci érvényesülés elősegítése, a szakképzés biztosítása a menekültek és a befogadottak részére, hiszen ebben látja integrációjuk sikerének kulcsát, ezzel próbálja segíteni függetlenné válásukat az őket támogató menekültügyi ellátórendszerrel. Különböző munkavállalási lehetőségek kapcsolódnak azonban a menekültügy figyelmébe kerülő személyek különböző jogi kategóriáihoz:

„Menedékjogot kérelmezők”

A „menedékjogot kérelmezők” kérelmük elbírálásáig csak a BM BÁH Menekültügyi Igazgatósága által működtetett Befogadó Állomások (Debrecen, Bicske, Békéscsaba) területén dolgozhatnak. (KALMÁR, 2001)

„Befogadottak”

A „befogadott” státusszal (egy évre adható, majd újabb egy évre meghosszabbítható) rendelkezők a külföldiekre vonatkozó általános munkavállalási szabályozás (7/1991. (X.17) MüM Rendelet, módosította a 8/1999 (XI.10) SZCSM Rendelet) szerint, munkavállalási engedély birtokában vállalhatnak munkát Magyarországon. A külföldiek munkavállalásának szabályozását 2000-ben módosította, könnyítette a 2/2000 (I.18) SZCSM Rendelet, melynek értelmében befogadottak esetében a munkavállalási engedély kiadása előtt nem kell a foglalkoztatási kérelem benyújtását megelőzően munkaerő-igény bejelentés, illetve nem kell megvárni, hogy előbb magyar munkaerőt találjanak az adott munkahelyre, amennyiben a

befogadott munkavállalását a BM BÁH humanitárius szempontból támogatja.

„Menedékesek”

A menedékes státusz érvényes Kormányrendelet hiányában jelenleg nem létezik. (Korábban, a délszláv válság kapcsán, Horvátországból és Boszniából érkezők élveztek ideiglenes védelmet.) A menedékesek munkavállalási engedély nélkül dolgozhattak.

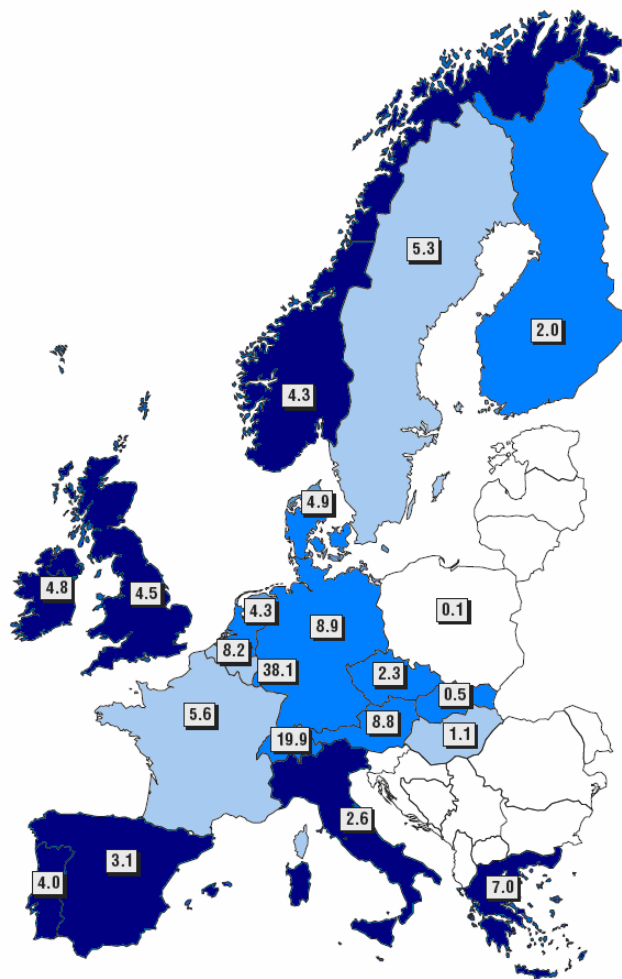
„Menekültek”

A menekült státusszal rendelkező személyek jogait és kötelezettségeiket tekintve alig különböznek (a menekült nem hadköteles, nincs választójoga, útlevele nem jogosult) a magyar állampolgároktól. A menekültek tehát a magyar állampolgárokkal azonos módon vállalhatnak munkát, a következő kivétellel: nem tölthetnek be állampolgársághoz kötött munkakört.

A jogi kategóriák tisztázása után belátható, hogy az integráció lehetőségeit és szükségességét a különböző célcsoportok esetében több szempontból, különbözőképpen kell vizsgálnunk. Különbséget kell tennünk azok között, akik csak ideiglenesen tartózkodnak az országban, és azok között, akik a végleges letelepedés mellett döntöttek.

III.2. A külföldiek integrációja és a külföldiekkel kapcsolatos attitűdök kutatása Franciaországban

Az Európában élő külföldiek a befogadó társadalom jelentős hányadát teszik ki (3. ábra). Luxemburgban 38,1%-át, Svájcban az össznépeség egyötödét, Németországban majdnem 9%-át, Ausztriában 8,8%-át, Franciaországban 5,6%-át adják.

3. ábra: A külföldi népesség és növekedési dinamikája Európában 1990 és 2002 között

Forrás: Tendances des migration internationales: SOPEMI-2004-, 2005

csökkenés
  lassuló ütemű növekedés
  gyorsuló ütemű növekedés,
  nincs adat

Franciaországban, a hagyományosan befogadó országban a külföldiekkel való együttélésnek több mint egy évszázados múltja van (Courgeau, 1980, 1984), így statisztikai adatgyűjtések (3.sz. táblázat), illetve a bevándorlók megítélésére irányuló kérdőíves kutatások is több éve folynak.

3. sz. táblázat: A Franciaországban élő külföldiek száma (millió fő) és népességhez viszonyított aránya (%)

	1911	1921	1931	1946	1954	1962	1974	1982	1990	1999	2004
Külföldiek száma	1,1	1,5	2,7	1,7	1,7	2,1	3,5	3,6	3,6	3,2	3,4
Külföldiek aránya	3,0	4,0	6,4	4,4	4,1	4,7	6,5	6,8	6,4	5,6	5,6

Forrás: Recensement de la population, INSEE, 1911-2004

A 3. sz. táblázatból kiolvasható, hogy Franciaországban a külföldiek száma és aránya a második világháborút követően folyamatosan nőtt, megtorpanás csupán a kilencvenes évek elejétől, a restriktív bevándorlási politika érvényesítésével tapasztalható. Franciaországban éppúgy, mint a többi nagy európai befogadó országban, a külföldiekre vonatkozó statisztikák rendkívül sokrétűen állnak rendelkezésre, amelyek lehetővé teszik a részletesebb, időbeli, volumenbeli tendenciákat is kimutató elemzéseket. (Piché, 1997)

A bevándorló/ migráns (migrant) kifejezésen (melyet gyakran a „külföldön született népesség” kifejezés szinonimájaként használnak) a francia bevándorlási politikában két csoportot értenek: a „külföldi népeiséget” (étranger) és a „francia állampolgárságot szerzett népeiséget” (francais par acquisition). A külföldi tehát az a Franciaországban élő személy, aki (még) nem szerezte meg a francia állampolgárságot. (SIMON, 1991) Megjegyzendő, hogy a francia statisztikákban a már francia

állampolgárságot szerzett személyek sem franciákként, hanem honosítottakként (naturalisés) szerepelnek. (Dubet, 1989) Ezáltal nyomon követhető azon személyek száma is, akik bár külföldi származásúak, de már megszerezték a befogadó ország állampolgárságát, s így a „külföldi” kategóriából már kikerültek. Amennyiben ezeket a számokat is megvizsgáljuk (4.sz. táblázat), azt tapasztaljuk, hogy igen nagy különbség lehet a két kategória számai között, Franciaország esetében pl. majdnem a duplája a külföldön született népesség (bevándorlók) aránya a külföldinek. Azaz nagyszámú külföldi származású személy kapott különböző jogcímen (háromnegyed részben családdegyesítés címén) francia állampolgárságot. A francia állampolgárság megszerzése három úton történhet: honosítással, házasság révén, illetve külföldi szülők Franciaországban született gyermekeként a nagykorúvá válás után (Blum, 1985).

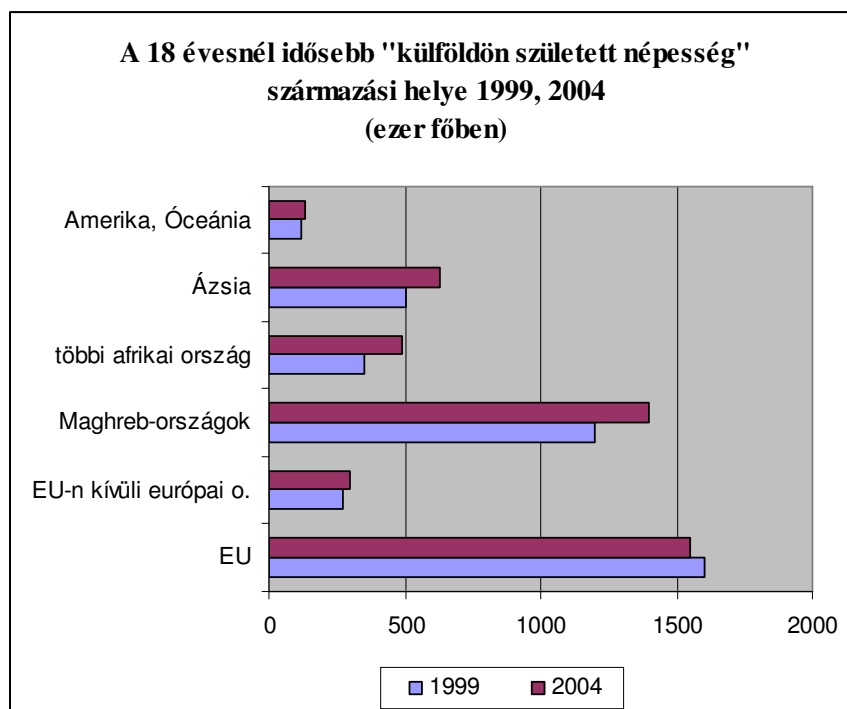
4.sz. táblázat: A külföldön született és a külföldi népesség aránya az adott ország teljes népességéhez viszonyítva 2004-ben

	A külföldön született népesség aránya	Külföldi népesség aránya %
Franciaország	10.0	5.6
Hollandia	10.1	4.2
Görögország	10.3	7.0
Írország	10.4	5.9
Belgium	10.7	8.2
Svédország	12.0	5.3
Németország	12.5	..
Ausztria	12.5	8.8
Svájc	22.4	20.5
Luxemburg	32.6	36.9

Forrás: Tendances des migration internationales: INSEE, SOPEMI-2004-, 2005

A külföldön született népesség tíz százalékos (kb. 6 millió fős) jelenléte a francia társadalomban, különböző társadalmi kohéziós problémákat vet fel:

- Veszélyként jelenik meg a nagyfokú etnikai, kulturális különbözőség, annak ellenére, hogy a francia társadalomnak hosszú távú és szoros kapcsolata van a kibocsátó országok többségével (egykori gyarmataival). (Mata-Belbeoch, 1990) Az országban élő bevándorlók jelentős része (42%) ugyanis afrikai, 18%-uk ázsiai, 9%-uk EU-n kívüli európai országból, 8,5%-uk pedig az amerikai kontinensről származik. (4. ábra)

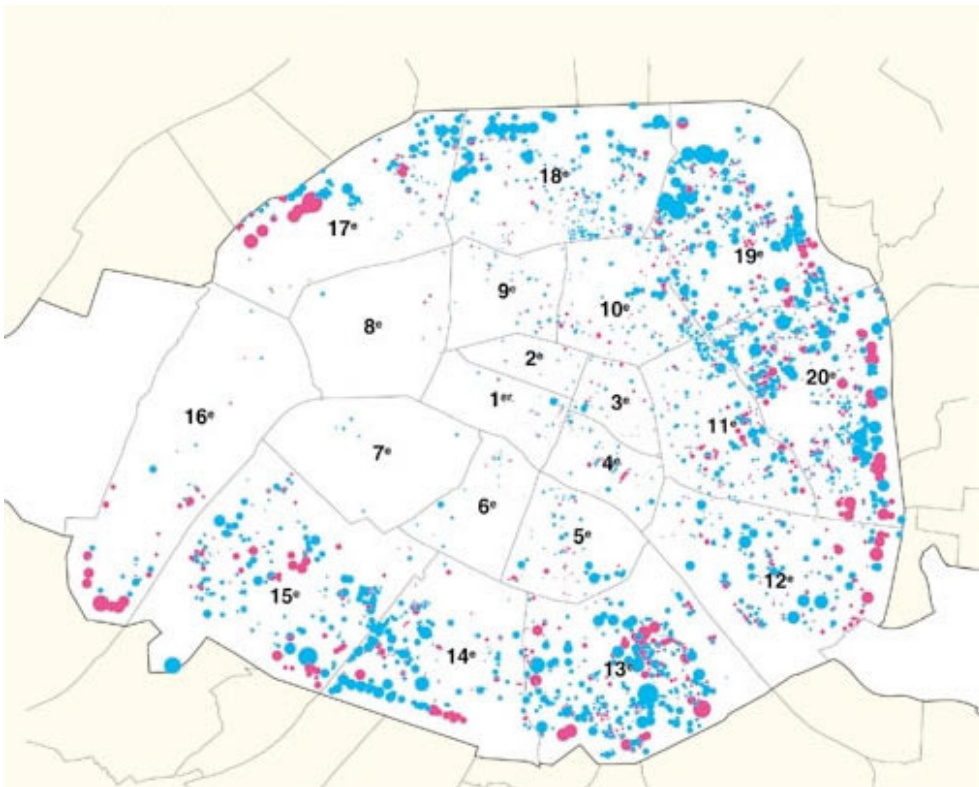

4. ábra: A 18 évesnél idősebb „külföldön született népesség” származási helye 1999, 2004

Forrás: Recensement de la population, INSEE 2004 adatai alapján, saját szerkesztés

- A multikulturalitáson túl, jelentősek a vallási különbözőségek is: az ország területén élők 62%-a katolikus, 6%-a (kb. 4millió fő) muzulmán (3,5 millió muzulmán nem szerezte meg a francia állampolgárságot, többségük a Maghreb országokból származik), 2%-a protestáns, 1%-a zsidó (Nyugat-Európa legjelentősebb zsidó kisebbsége, kb. felük Párizsban él). (ANDREUX ET AL., 2004)

- komoly problémát jelent a külföldi származású népesség Ile-de-France régióbeli, azon belül pedig párizsi koncentrációja: 1999-ben az országban élő bevándorlók 37%-a az Ile-de-France régióban élt. Az Ile-de-France régióban 10 bevándorló közül 7 Párizsban él. A bevándorlók nagyobb számban főként azokban a településrészekben élnek, ahol lakhatásukat szociális bérlakások nagy száma segíti (5. ábra), azaz a periférikus kerületekben. (Jankel, 2001) A bevándorlók legnagyobb aránya a főváros ÉK-i részében azonosítható: a 18., 11., 4., és 3. kerületben arányuk 18%, a 8., 16., 19., 20. kerületben 15-18%, míg a legkevesebb külföldit fogadó kerület a 12., 15., 7., és a 6. (ESPONDA, 2002).

5. ábra: Párizs szociális bérlakás-állományának területi elhelyezkedése
 Forrás: Ville de Paris, 2001

- Megoldandó feladatot jelent a külföldi származású népesség idős korstruktúrája is. A második világháborút követő szervezett toborzások eredményeként az országba áramló külföldi munkavállalók (1946 és 2003 között több mint hétmillió munkavállaló érkezett Franciaországba) mára már idős korúvá váltak (1999-ben, az 55 évesnél idősebb bevándorlók száma Párizsban 45800 fő, az összes bevándorló kétharmada), a szociális ellátórendszerek eltartottjainak számát növelik. Különös figyelmet fordítanak, külön akciótervet dolgoztak ki (Delanoe, 2005) az idős migránsok szálláskörülményeinek feltárására, javítására, hiszen lakáshelyzetük extrém módon kedvezőtlen: a komfort hiánya a külföldi háztartásokban sokkal gyakoribb: ötből egy, míg a hasonló korú francia népesség esetében tízből egy a komfortfokozattal nem rendelkező lakások száma. (VALDANT-ESPONDA, 2001)
- Problémát jelent a „külföldön született népességgel” szembeni, a befogadó társadalom részéről megnyilvánuló ellenállás, idegenkedő attitűd. (Guenguant, 1997) A negatív beállítottságot gyakran a bevándorlók munkaerő-piaci jelenlétével magyarázzák (Zupancic, 2002), annak ellenére, hogy a statisztikák azt mutatják (5.sz. táblázat), hogy a bevándorlók között több mint duplája a munkanélküliség, mint a hazai népességben.

5. sz. táblázat: Munkanélküliségi ráták (%) Franciaországban, 1993, 1995, 2000, 2003

	1993	1995	2000	2003
Hazai népesség körében	8,9	9,3	7,9	7,6
Bevándorló népesség körében	19,2	20,2	18,0	18,6

Forrás: Lebon et al.: Tendances des migration internationales: SOPEMI-2002,-2004-, 2005

Kifejezetten a külföldiekkel kapcsolatosan megfogalmazódó attitűdök kutatása Franciaországban 1992-ben indult, az Emberi Jogok Nemzeti Konzultációs Bizottságának (CNCDH) a felkérésére. Ezen kutatássorozat során évről-évre változott kissé a vizsgálatban szereplő kérdések köre, megfogalmazása, a felmérések metodikája, ám a vizsgálatok viszonylagos állandóságot mutatnak a külföldiek problematikájának a rasszizmus-xenofóbia- antiszemitizmus hármásának keretében való vizsgálata terén.

Az Emberi Jogok Nemzeti Konzultációs Bizottságának éves jelentésében 1992-ben publikált felmérés szerint, arra a kérdésre, mely szerint mondaná-e a megkérdezett önmagáról, hogy „inkább rasszista”, vagy „kissé rasszista”? a felmérésben résztvevő emberek 40 százaléka igennel válaszolt, míg 25%-uk „nem igazán rasszistának” tartotta magát. Csak 32%-uk nem tartotta magát egyáltalán rasszistának. Az országban élő külföldiek megítélése sem homogén. A megkérdezettek 41%-a nyilvánította ki a maghrebiek iránti ellenszenvét. A vizsgálatban részt vevők 65%-a úgy vélte, hogy „túl sok az arab Franciaországban”, 38%-uk szerint túl sok a fekete, és 31%-uk úgy érezte, hogy túl sok az ázsiai Franciaországban. A vázolt jelenség nem új keletű Franciaországban. A nyilatkozatokban immár egy évszázada ritkábban a heves rasszizmus, gyakrabban az idegenellenesség válik hangsúlyossá minden gazdasági krízis esetén. Minden alkalommal ellenségeskedés övezi a bevándorlók nemzetiségi, vallási jellegzetességeit és jövetelük körülményeit. Az arabellenességben is, mely napjainkban a legerősebb, ezek a jellegzetességek érvényesülnek. (BERNARD, 1993) A maghreb- országokból származó családok végleges letelepítése, gyermekeik előrehaladott integrációja csak tovább erősíti a rasszizmust- véli tanulmányában Bernard. Egy Tocqueville által még a XIX. században elindított, és a szociológus Pierre Bourdieu által lefolytatott elemzés szerint, az ellenségeskedés megduplázódik akkor, amikor az egykori gyarmati és az őshonos népesség között elmosódik a társadalmi távolság. Így pedig, paradox módon a közelség aktivál faji előítéleteket. Az Afrikából, vagy az Ázsiából származók közötti különbséget az adja e tekintetben, hogy a Maghreb országokból származók ma túl közeliek a franciákhoz ahhoz, hogy idegenszerűséget váltsanak ki, de ahhoz eléggé különbözők, hogy azt lehessen mondani, hogy asszimilációra képtelenek. {...} Napjainkban a francia családok és a Maghreb országokból származó családok szociális helyzete nagyon sok külvárosban megegyezik. A bevándorlókkal való együttlét a szociális lecsúszás és a marginalizálódás szimbólumává vált; ahol a kísértés, hogy a helyükre csúszhatsz, egy olyan elzárt kulturálisan nagyon mesterséges világot alakít ki, melybe belenő a második, és a

harmadik generáció is. A bevándorlók és a társadalmilag lecsúszott franciák hasonló lakásokba való koncentrálódása, a munkanélküliséggel, a bűnözéssel, az elszigeteléssel párosulva csak erősíti a rasszizmust. (BERNARD, 1993)

Egy, az 1992-eshez hasonló, 1998-ban elvégzett vizsgálat eredménye szerint az „egyáltalán nem vagyok rasszista” lehetőséget választók aránya növekedett, már 36% volt, 1999-ben pedig újra lecsökkent, 29% -ra. Az 1999-es vizsgálat rámutatott arra, hogy Franciaországban a rasszista beállítódások és megnyilvánulások hátterében nem a faji egyenlőtlenségek, hanem az erős idegenellenesség áll. Bebizonyosodott, hogy amikor az emberek rasszizmusról beszélnek, valójában idegenellenességet, etnocentrikusságot értenek alatta. A külföldiekről szóló diskurzusokban pedig leginkább az idegenek száma, illetve a velük való együttélés nehézségei kerülnek középpontba. A külföldiek megítélése változik aszerint is, hogy honnan származnak, de objektív helyzetük, sőt a nekik kölcsönzött, velük szemben meglevő attitűdökből is táplálkozik. A külföldiek viselkedését például gyakran említik a rasszista beállítottság igazolására, és nem is csupán azok, akik magukat rasszistának tartják. Súlyosbító tényező az, hogy a megkérdezettek úgy érzik, hogy a külföldiek bizonyos eljárásokban, juttatásokban privilegizált helyzetben vannak velük szemben. Négyből három francia szerint pl. a külföldiek a szociális juttatásokhoz való hozzáférés terén kifejezetten előnyt élveznek. A felmérés szerint bár a megkérdezettek elterjedtnek, (többségük igen elterjedtnek) tartja a rasszizmust Franciaországban, amikor a francia társadalmat veszélyeztető tényezőket kell veszélyességük alapján sorba állítaniuk, a rasszizmust nem említik az elsők között. A munkanélküliséget (47%) helyezik az első, a szegénységet (34%) a második, a közbiztonság hiányát (34%) a harmadik helyre, míg a rasszizmus jóval lemaradva mögöttük, 10%-al szerepel. Amennyiben arra kérdezzük rá, hogy ki tesz több erőfeszítést a bevándorlók integrációjáért, a bevándorlók, vagy a franciák, természetesen a franciákat választják többen. A megkérdezetteknek mindössze egynegyede véli úgy, hogy a bevándorlók elegendő erőfeszítést tesznek az integrációjuk sikerességéért. (LES ATTITUDES DES FRANCAIS FACE AU RACISME, 1999)

A 2005. márciusában publikált „Harc a xenofóbia és a rasszizmus ellen 2004” címet viselő éves jelentésben egyaránt tárgyalásra kerül az idegenellenesség, a rasszizmus és az antiszemitizmus kérdésköre. E tanulmány szerint a xenofób és rasszista cselekedetek száma 2002-ben 119

volt, 2003-ban 92, 2004-ben pedig 169, ami 83%-os növekedést jelent, ezzel a rasszista cselekedetek 10 éve nem látott szintre emelkedtek. Az antiszemita cselekedetek száma 2002-ben 195, 2003-ban 127, 2004-ben pedig 200 volt (57%-os növekedés). Amennyiben ezen cselekedetek elkövetőit vizsgálták, azt tapasztalták, hogy 200 esetből 67-et, azaz 34%-át arab-muzulmánok követtek el. A cselekedetek kb. 30%-át bevándorlók, de nem feltétlenül maghrebiek követik el (Maghreb országokból a bevándorlók 42%-a érkezett 2004-ben). Míg 1992-ben a megkérdezettek 65%-a, tíz év múlva, 2002-ben már csak 46%-a, 2004-ben pedig a megkérdezettek 41%-a vélte úgy, hogy túl sok a külföldi Franciaországban. (LA LUTTE CONTRE LE RACISME ET LA XENOPHOBIE EN 2004, La Documentation Française, Paris, 2005, 2 vol, 856p.)

A következőkben, a külföldiek társadalomba való integrálása terén nagy lépéseket és konkrét programot is megvalósító ország, Franciaország példáján keresztül mutatunk be egy integrációs programot.

A Külföldiek Integrálását Szolgáló Program és a Nemzetközi Migrációs Hivatal Franciaországban

A Nemzetközi Migrációs Hivatal (L'Office des Migrations Internationales, a továbbiakban O.M.I.) adminisztratív feladatokat ellátó közhivatal, melyet a Szociális Kohézió és Munkaügyi Minisztérium 1945. november másodikai rendelete hívott életre. Önálló költségvetésű szerv, finanszírozója a FASILD (Alapítvány az Integráció Elősegítéséért és a Diszkrimináció Ellen). Létrehozásában az a politikai akarat nyilvánult meg, mely szerint szükség van olyan intézményre, amely egyrészt a külföldiek Franciaországba való belépésének, fogadásának, integrálásának lebonyolítására, másrészt pedig a francia állampolgárok külföldön való munkavégzésének segítésére szakosodott. (DUMONT, 2004) Ennek megfelelően missziója a következő területeken történő intézkedések lebonyolítására terjed ki:

- A francia társadalomba való beilleszkedést segítő tevékenységek
- Külföldiek szociális és adminisztratív nyomon követése
- A külföldiek munkavégzésével összefüggő adminisztratív tevékenység
- Orvosi vizsgálatok
- A külföldiek anyaországba való visszafordítása

- Francia állampolgárok nemzetközi munkavállalásának elősegítése

Az O.M.I. -hálózat területi szerveződése a következő:

A Szociális Szék Emberi Erőforrás Hivatala regionális szinten kilenc kirendeltséget hívott életre Cayenne, Lille, Központi-Párizs, Észak-Párizs, Dél-Párizs, Lyon, Strasbourg, Marseille és Toulouse székhellyel. Ezekhez négy megyei kirendeltség tartozik, melyek Grenoble-ban, Montpellier-ben, Nice-ben és Nantes-ban találhatóak, s melyek 2004 első negyedében nyitották meg kapuikat a külföldiek előtt. O.M.I. hivatalok Franciaországon kívül kilenc ország fővárosában tevékenykednek (Marokkó, Tunézia, Lengyelország, Törökország, Mali, Szenegál, Spanyolország, Románia, Kanada).

Esettanulmány a Nemzetközi Migrációs Hivatal Nantes-i kirendeltségében

A Nantes székhelyű O.M.I.-hivatal megközelítése központi fekvése révén (a 3-as villamos Place Viarme megállójától egy utcányira /Bergère/) nem jelent nehézséget az irodát felkereső külföldieknek. A 120 m² alapterületű intézmény 15 különböző funkciót betöltő helyiségből áll: a hivatalba érkezőket egy tágas, barátságos váróterem és egy segítőkész asszisztens fogadja és igazítja el az aznapi adminisztratív teendőikben. A földszinten találhatóak ezen kívül az orvosi vizsgálatok lebonyolítására szolgáló termek és a tüdőszűrő helyiségei, míg az emeleten a platformokat illetve az adminisztratív-, a szociális-, és a nyelvi konzultációkat kiszolgáló irodák helyezkednek el. Ahhoz, hogy megértsük, miért is van szükség ezekre a helyiségekre, ismernünk kell a hivatal hitvallását, és tevékenységi területét.

A Nantes-i O.M.I. missziója a következő:

- A külföldiek fogadása, integrációjának elősegítése
- A külföldiek szociális- és adminisztratív nyomon követése
- A családegyesítési és a
- Visszafordítási (réinsertion) eljárások adminisztratív előkészítése

A külföldiek különböző indokok miatt keresik fel az O.M.I.-hivaltat: az esetek 90 százalékában azért, hogy a tartózkodási engedély

megszerzéséhez szükséges iratokat beszerezzék. Ahhoz ugyanis, hogy a Prefektúra kiállítsa a külföldi számára a francia földön való legális tartózkodást igazoló okmányt (la carte de séjour), a vízumon és az adatok regisztrálásán túl szükség van még egy orvosi vizsgálatot igazoló okmányra és illetékbélyegre is. A szükséges orvosi vizsgálatok elvégzésének helyszínei a megyei O.M.I.-hivatalok. Nantes-i hivatalban a Loire-Atlantique megyébe érkező külföldiek általános orvosi vizsgálatára kerül sor. Ennek keretében súly-, magasság- és vérnyomásmérésre, vérvételre kerül sor, ezeken kívül pedig a látásvizsgálatot, a tüdőszűrést, és a fogazat átvizsgálását végzik el. Ezt a szolgáltatást az O.M.I.-hivatalok ingyenesen végzik, s a rajta való részvételtől igazolást (certificat médical) is kapnak a megjelentek. A vizsgálatokat hat fős egészségügyi személyzet végzi el, akik szintén az O.M.I. alkalmazásában állnak.

Az orvosi vizsgálatokat követően bonyolítják le a külföldiek fogadását, integrációjának elősegítését szolgáló ún. Platformokat (A Platformokat megelőzően a Hivatal a Prefektúra nyilvántartása alapján, megjelenésre invitáló értesítést küld 15 külföldinek.), ahol tájékoztatják a 15 egybegyűltet az aznapi teendőkről, az orvosi vizsgálatról, az adategyeztetésről, a szociális munkással és a nyelvi asszisztenssel való konzultációról, ezek lebonyolításának rendjéről.

A fogadó teremben a külföldieket migrációval kapcsolatos tájékoztatók, illetve a komfortérzetet növelő frissítők, és kávé fogadja. Az „eligazítást” követően a megjelentek egy 20 perces kisfilmet néznek meg « Az élet Franciaországban » (Vivre en France) címmel. A film mondanivalójának kulcsmomentumai a következők :

- Francia nyelvismeret szükségessége
- Franciaország az emberi szabadságjogok hazája
- Diszkrimináció tilalma
- Parlamentáris demokrácia
- Szabadság, egyenlőség, testvériség eszméje
- 1789. július 14. nemzeti ünnep, ipari forradalom
- Világiasság
- Törvény előtti egyenlőség
- Férfi-nő egyenrangúsága
- Iskolakötelezettség
- Integráció-kölcsönös tolerancia szükségessége

- Tömegközlekedés, urbanizáltság
- Polgármesteri hivatal munkája
- Változatos földrajzi környezet és éghajlat

A film a földi paradicsom képét vetíti előre. Megértéséhez középszintű nyelvtudás szükséges, ám azok, akik nehézségekkel, vagy a nélkül megértik a filmet, számukra az elhangzottaknak nincs információértéke, hiszen már ismerik azokat. Azok számára pedig, akik nem rendelkeznek a film megértéséhez szükséges nyelvtudással, annak mondanivalója majdhogynem nulla.

Az egybegyűlteket egymás után szólítják egy-egy irodába az adatok egyeztetésére és az integrációt elősegítő szerződés aláírására. Az adategyeztetés során számítógépes rendszer segítségével rögzítik a következő adatokat:

- Név, lakcím, telefonszám
- Első alkalommal tartózkodik-e Franciaországban
- Élnek-e rokonai, családtagjai már Franciaországban
- Hol él, kivel, saját tulajdonú-e a lakhelye
- Iskolai végzettsége
- Dolgozott-e és ha igen, milyen területen a Franciaországba jövetele előtt
- Jelenleg van-e munkája
- Regisztráltatta-e már magát a Nemzeti Álláskereső Hálózatban...

Az adatfelvételt követi a Befogadást és Integrációt Szolgáló Szerződés (Le contrat d'accueil et d'intégration) aláírásának ajánlása. Az ajánlás szót minden fórumon hangsúlyozzák. Felvilágosítást adnak arról, milyen előnyökkel jár az aláírás, illetve annak visszautasítása (ingyenes francia nyelvórák, a francia állampolgárság megszerzéséért folyamodás során, illetve a tartózkodási engedélyek kiadásakor is elsőbbséget élveznek a szerződést aláírók). A megjelentek 98 százaléka felismeri a szerződés aláírásának előnyeit, a maradék 2 százalék (főként a nyelvet jól beszélő fiatal korosztály) azonban semmire sem akarja elkötelezni magát. A szerződés aláírásakor a külföldi vállalja, hogy részt vesz a számára nyelvi szintfelmérő után meghatározott ingyenes nyelvi kurzuson, egy társadalomismereti kurzuson (La formation civique), illetve ajánlanak neki még egy fórumot (Vivre en France), ahol főként a franciaországi

álláskereséssel és az iskolázatással kapcsolatos közszolgáltatásokról informálják.

A társadalomismereti oktatás révén a külföldi elsajátíthatja a Francia Köztársaságról tudni szükséges legfontosabb ismereteket. A képzés nagy hangsúlyt fektet az emberi méltóság, a társadalmi kötelezettségek és a törvény tiszteletére. A képzést lehetőleg a szerződés aláírását követő egy hónapon belüli időtartamra szervezik. Időtartama nyolc óra (e nap folyamán egyszeri ingyenes étkezést biztosítanak), helyszíne egy, a megyeszékhely tömegközlekedési eszközökkel könnyen megközelíthető, frekventált épülete, melynek paramétereit az O.M.I. -munkatárs által kiállított értesítő tartalmazza. A képzést a legfontosabb küldő országok hivatalos nyelvére is lefordítják, ez teszi lehetővé azt, hogy a szükséges francia nyelvtudás nélkül ugyan, de a hivatal felkeresését követően már egy hónapon belül megismerkedhessenek a külföldiek a fogadó országgal.

A szerződést aláírók számára egységcsomagot állítanak össze. Ez tartalmazza az eredeti aláírt szerződés-példányt, egy tájékoztatót a társadalomismereti oktatásról, egy tájékoztatót a másik képzésről, a kiértékeléseket, térképeket, tájékoztatót a szociális támogatási rendszerről és egy kiadványt « Élet Franciaországban » címmel. Mindezt egy tetszetős kéziratban bocsátják a külföldi rendelkezésére, melyen az integrációs program koordinálója- és finanszírozójaként a Szociális Kohézió és Munkaügy Minisztériumát tüntetik fel. Amennyiben a külföldi kiskorú és jelenleg nem tanul, szakmai képzést ajánlanak számára, ezzel elősegítve azt, hogy növekedjenek a munkaerőpiacra lépésének esélyei.

Mindezek után a külföldit egy másik irodába irányítják, ahol a nyelvi szintfelmérőt bonyolítják le. Ennek során a nyelvi asszisztens elbeszélgetés alapján felállít egy 'nyelvi mérleget' (Le bilan linguistique), s ajánl egy nyelvi kurzust, mely a nyelvismerettől függően 200-500 óra időtartamú lehet, s melyre a lehető leghamarabb igyekeznek beiskolázni a külföldit. A nyelvi mérlegen feltüntetik, melyek a legfőbb célkitűzések a külföldi számára a nyelvtanulást tekintve, s azt, hogy milyen ismeretei vannak jelenleg. Megbeszéljük, hogy milyen ütemben szeretné, illetve van lehetősége tanulni a nyelvet az adott személynek, illetve melyik erre szakosodott képző intézmény javasolt számára. A megbeszélés során térképmásolatot adnak a külföldinek a könnyebb tájékozódás segítésére. A nyelvi mérleg egy példányát a külföldi kapja meg, melyen minden szükséges információ megtalálható a teendőkről, a képzés kezdetéről, helyszínéről. Egy másik

példányt a képző intézményhez juttatnak el, hogy az felkészülhessen a különböző szintű nyelvtudású külföldiek fogadására. A tanfolyam közepén és végén a nyelvi asszisztens felkeresi a külföldieket a képzés helyszínén, s beszámolót ír fejlődésükről. A képzés legvégén kapnak egy tanúsítványt (L'Attestation Ministérielle de Compétence Linguistique) arról, hogy elvégezték ezt a képzést, és hogy birtokában vannak a szükséges nyelvtudásnak. Nantes-ban három nyelviskola áll a külföldiek rendelkezésére, de a környező nagyobb településeken is igénybe vehetik ezt a szolgáltatást. A képzés a szóbeli ismeretek növelésére épít, ezzel segíti a külföldi eligazodását a mindennapi életben. Az iskola kiválasztásában a lakóhelyi közelség dominál.

Az adminisztratív teendők következő lépése a szociális munkásokkal való konzultáció. Ennek a szolgáltatásnak az igénybevétele nem kötelező, de igen hasznos, amennyiben személyes és egyedi probléma megoldására van szüksége a külföldinek, legyen az szállás keresése, vagy családegyesítés. Mindezek lebonyolításában a Bevándorlókat Segítő Szociális Szolgálat (Service Social d'Aide aux Emigrants, S.S.A.E.) munkatársai segítenek. Ez a segítő szolgálat 1924-től létezik, s missziója a Franciaországban élő külföldi származású személyek, migránsok segítése, mellyel az S.S.A.E. szociális munkásai egyfajta közvetítő szerepet töltenek be a migránsok és a fogadó társadalom között. A tartózkodási engedély megszerzésének utolsó momentumaként a Prefektúrától egy hivatalnok érkezik, s kiadja a szerződést aláíró (annak kötelezettségeit vállaló) külföldiek számára a tartózkodási engedélyt, amennyiben a birtokukban van a szükséges értékű illetékbélyeg. Ezzel a Platform, s vele együtt a külföldiek adminisztratív ügyintézésének ezen lépcsőfoka befejeződik.

Véleményünk szerint a francia program jól előkészített és strukturált módon valósítja meg a külföldiek integrációjának adminisztratív oldalát. Arra vonatkozóan nem léteznek sem statisztikák, sem felmérések, hogy a jól átgondolt, az élet több területére is kiterjedő program valóban betölti e szerepét, ám az megállapítható, hogy megfelelő alapot ad a mindennapi francia életben való eligazodáshoz, az integrációhoz, amennyiben tenni akarás és fogadókészség is társul hozzá. Bár a francia közéletben a közelmúltban felvillanó konfliktusok újból felvetik a külföldiek integrációja, illetve az integrációs program hatékonyságának kérdését, azt látnunk kell, hogy a többször felszínre kerülő problémakör nem az elsőgenerációs külföldiekkel összefüggésben merül fel, míg a program célcsoportját éppen ők teszik ki.

IV. A befogadási hajlandóság vizsgálata Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

IV.1. A fogadó megye: Szabolcs-Szatmár-Bereg

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye az ország egyik legnagyobb és legnépesebb megyéje. Területe az ország területének 6,4%-a, a megyék sorában a hatodik. Lakónépességének száma 2004. január 1-én 581623 fő, az ország lakosságának 5,8%-a. Népsűrűsége 98fő/km². A népesség korcsoportok szerinti megoszlását a 6.számú táblázat mutatja.

6.sz. táblázat: A lakónépesség korösszetétele és az eltartott népesség rátája (%), 2001

	Korcsoport			Eltartott népesség rátája
	-14	15-64	65-	
SZ-SZ-B megye	19,0	67,6	13,3	47,9
Észak-alföldi régió	17,8	67,8	14,4	47,4
Országos átlag	15,6	68,7	15,6	45,5

Forrás: Népszámlálási adatok, 2001 alapján saját szerkesztés

A 14 éven aluliak 19 százalékát, a 65 éven felüliek pedig valamivel több, mint 13%-át adják a népességnek. A 15-64 éves korosztály a népesség 67,6%-át teszi ki a megyében. Az itt élők átlagos életkora 37,3 év. A gyermekkorúak aránya a megyében nemcsak az Észak-alföldi régió átlagát (17,8%), hanem az országos átlagot (15,6%) is jelentősen meghaladja. Ebből adódóan, annak ellenére is magas (47,9%-os) a megyében az eltartottsági ráta, hogy a megyében alacsonyabb az időskorúak aránya a régiós és országos átlagoknál. A születéskor várható élettartam a férfiak esetében (66,4 év) majdnem tíz évvel kevesebb, mint a nőknél (76,19 év). A megyében, 2004-ben 771 fős természetes fogyás volt tapasztalható. A vándormozgalmi nyereség 1990–2001 között kompenzálta a természetes fogyást, az utóbbi években viszont ismét belföldi vándorlási veszteség (-4‰) alakult ki.

A megye lakosságának iskolázottsági mutatói (7.sz. táblázat) igen kedvezőtlenek. Az általános iskola első évfolyamát sem végeztek aránya majdnem a duplája az országos átlagénak, de a legalább érettségivel rendelkezők aránya is 10%-al alacsonyabb az országosnál. Nemcsak az országos adatokhoz, hanem az annál alacsonyabb régiós adatokhoz viszonyítva is igen alacsonyak a megye iskolázottsági mutatói, mind a négy kategóriát tekintve.

7.sz. táblázat: Iskolázottsági mutatók, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Észak-alföldi régió, ország, 2004 (%)

	SZSZB megye	Észak- alföldi régió	Ország
10-X éves, általános iskola 1. évfolyamát sem	1,2	1,0	0,7
15-X éves, legalább az általános iskola 8 évfolyamát	83,8	85,0	88,8
18-X éves, legalább középiskolai érettségi	28,3	30,9	38,2
25-X éves, egyetemi, főiskolai oklevél	8,3	9,4	12,6

Forrás: Népszámlálás 2001. 6. Területi adatok 6.16. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kötetének adatai alapján saját szerkesztés

A cigány népesség alacsonyabb képzettségi szintje rontja a megye átlagos iskolázottsági mutatóját. A megye népességében köztudottan magas a roma népesség aránya. A 2001-es népszámlálás alkalmával magát beás, romani, cigány kisebbséghez sorolók (25612 fő) aránya a megye települései közül 52-ben haladta meg a tíz százalékot.

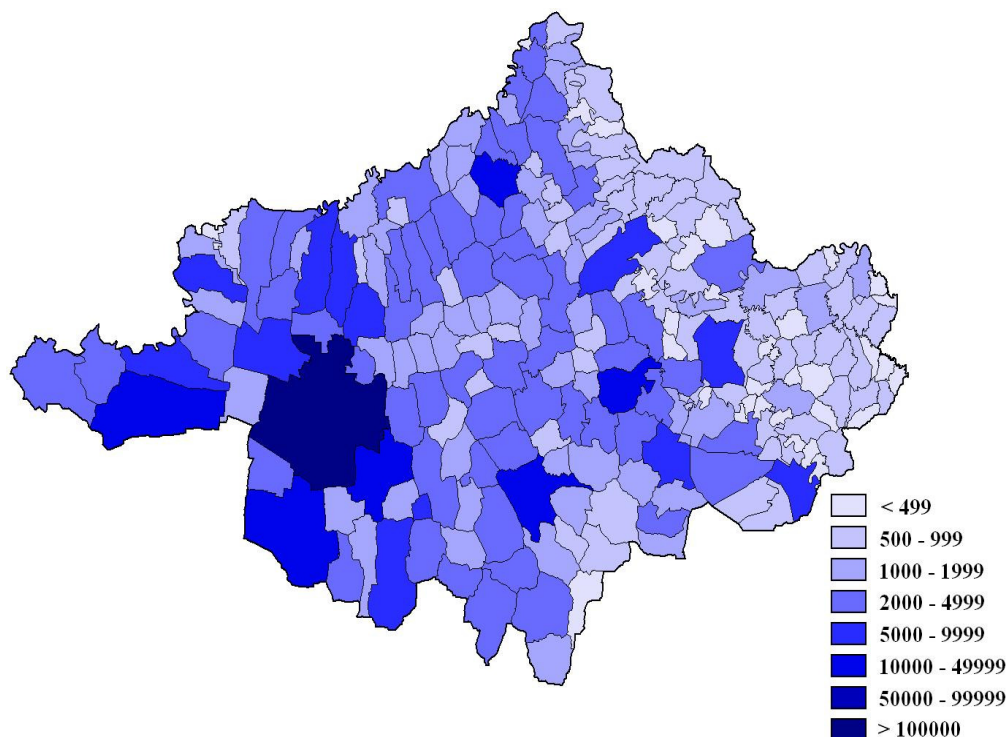
A megyét 229 település alkotja, melyek közül 20 városi és 209 községi jogállású. A megye településhálózata elaprózott. Az Alföld területén máshol elterjedt mezővárosok által meghatározott településstruktúra helyett a kis-és aprófalvak a meghatározóak. (8.sz. táblázat) A településeknek több mint 67 százaléka (154 db) kétezer főnél kisebb lélekszámú, ezen belül 99 településnek (43,1%) az ezer főt sem éri el a népességszáma. (6. ábra)

8.sz. táblázat: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakónépességének megoszlása népességnagyság-kategóriák szerint 2005. január 1.

Népességnagyság kategória	Települések száma (db)	Települések megyén belüli aránya (%)
-499	35	15,2
500-999	64	27,9
1000-1999	55	24,0
2000-4999	57	24,8
5000-9999	11	4,8
10000-49999	6	2,6
50000-99999	0	0,0
100000-	1	0,4
Összesen	229	100

Forrás: Népszámlálás 2001. 6. Területi adatok 6.16. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kötetének adatai alapján saját szerkesztés

A piacgazdaságra való átállás kedvezőtlen térszerkezeti hatásainak egyik legnagyobb vesztese Szabolcs-Szatmár-Bereg volt, melynek gazdasági teljesítménye a megyék rangsorában az egyik leggyengébb. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye innovációs képessége, innovációs infrastruktúrája szerény, a megyében az egy főre jutó GDP 2003-ban 107 ezer Ft volt, ami az országos átlag 55%-a. Az egy főre jutó GDP alapján a megyék körében ezzel az utolsó előtti helyet foglalja el.

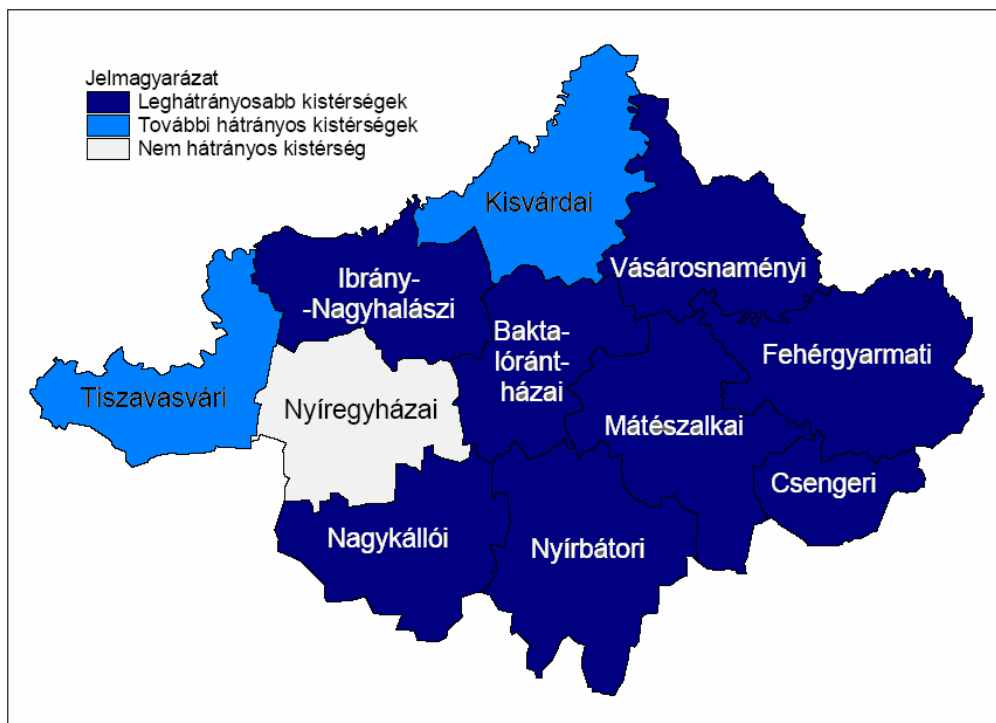
6. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye településhálózata
 Forrás: Népszámlálás 2001. 6. Területi adatok 6.16. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kötetének adatai alapján saját szerkesztés

A foglalkoztatási arány 41,9 %-os, azaz a munkavállalási korú népesség nagy aránya nem foglalkoztatott. Az alkalmazásban állók száma a megyében 120859, ami az ország alkalmazásban állóinak mindössze 4,4%-át adja. A megyében az ipar, s ezen belül a feldolgozóipar foglalkoztatja a legtöbb munkavállalót (30470 főt), míg a mező- és erdőgazdálkodás terén alig haladja meg a 4500 főt az alkalmazásban állók száma. A havi bruttó átlagkereseteket a régiós, illetve országos adatokkal összehasonlítva az látszik, hogy a megyében az átlagkeresetek két kivételtől eltekintve (szálláshely-szolgáltatás; egészségügyi, szociális ellátás) még az alacsony régiós átlagértékeket sem érik el, és az országos átlagos keresetektől gyakran 20-40 ezer forinttal is elmaradnak. A megyében, 2004-ben a munkanélküliségi ráta 9,5%-os, ami az Észak-alföldi régió (7,2%)

legmagasabb megyei rátáját adja. Ezzel közel másfélszeresen haladja meg az országos átlagot. A regisztrált munkanélküliek száma meghaladja a negyvenegy ezret (41014). Ez a Jász-Nagykun-Szolnok megyében regisztráltak duplája, azaz az Észak-alföldi régió regisztrált munkanélkülieinek majdnem a felét (44,7%) e megye adja. Mindezek figyelembevételével nem meglepő, hogy a belföldi vándorlási különbözet negatív (-2197).

A Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Programok keretében (az MTA Regionális Kutató Központ, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kara által 2001-2004 között) végzett empirikus versenyképességi vizsgálatok alapján létrehozott rangsor szerint, Szabolcs-Szatmár-Bereg a gyengén fejlett és közepes fejlődési dinamikával rendelkező megyék csoportjába sorolható. Nem beszélhetünk azonban csupán Szabolcs-Szatmár-Bereg megye tartós hátrányáról, a megyén belül is igen számottevő különbségek alakultak ki. A piacgazdaságra való átállás kedvezőtlen térszerkezeti hatásainak ellensúlyozását célozta a 84/1993 (XI.11.) számú országgyűlési határozat, amely a területfejlesztés irányelveit, a kedvezményezett területek besorolásának feltételrendszerét rögzítette. A kedvezményezett körbe bekerült települések népességszámuk alapján a költségvetési törvényben meghatározott normatív állami támogatást kaptak. A legutóbb végzett számítások során – a 64/2004. (IV.15.) Korm. Rendeletben közzétettek szerint – az ország 168 kistérségéből 95 kedvezményezett térség került lehatárolásra. Közülük a fejlettséget/elmaradottságot mérő komplex mutató alapján 48 minősült a területfejlesztés szempontjából leghátrányosabb helyzetűnek, melyeknek hatoda (8 db) Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található.

Szabolcs-Szatmár-Bereg gazdasági és társadalmi szempontból legelmaradottabb térségei összefüggő területet alkotnak (7. ábra). Zömében a Nyíregyháza- Kisvárda tengelytől keletre fekszenek, az ukrán, román országhatárig terjednek, vagyis Magyarország legkeletibb fekvésű kistérségei, teleprófalvakkal.

7. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg kistérségei fejlettség szerint,
2004. január 1.

Forrás: KSH Debreceni Igazgatósága, 2005

A nyolc (Baktalórántházai, Csengeri, Fehérgyarmati, Ibrány-Nagyhalászi, Mátészalkai, Nagykállói, Nyírbátori és Vásárosnaményi) kistérségben a megye népességének 56 százaléka, közel 330 ezer ember él. Itt él az ország leghátrányosabb térségeiben élők több mint egyharmada.

IV.2. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságának befogadási hajlandósága

A empirikus vizsgálatok keretében olyan kérdőíves felmérést (attitűdkutatás) végeztünk el, melynek témájával eddig a társadalomföldrajz szakemberei közül kevesen (például Dövényi Zoltán, 1997) foglalkoztak, a témát főként szociológusok vizsgálták. Az attitűdkutatás során a tárgyakkal, cselekedetekkel, eseményekkel, ötletekkel, saját magunkkal vagy másokkal kapcsolatos értékeléseket tárjuk fel, leggyakrabban építőelemeink szerint. A szociálpszichológiai elméletek úgy tartják, hogy az attitűdök három építőelemből, építő információból állnak: a kognitív-, az affektív és a viselkedéses információkból (SMITH-MACKIE, 2001).

A kérdőíves felmérés során a más csoportokkal kapcsolatos attitűdöket a földrajzi térben vizsgáljuk. Vizsgálatunkban azt tekintjük kognitív információnak, amit az emberek tényként tudnak, vagy hiedelemként tudni vélnek a külföldiekkel kapcsolatban. Affektív információn az embereknek az adott csoporttal kapcsolatos érzéseit, vagyis a külföldiek által kiváltott érzelmeket és érzéseket értjük, míg a viselkedéses információ a külföldiekkel kapcsolatos interakciókat tartalmazza. Az attitűdök tehát nemcsak gondolatainkat, hanem érzéseinket és viselkedésünket is befolyásolják.

Ezeket az attitűdöket a hazai népességben a külföldi állampolgárságú személyek kapcsán 2003-2004-ben, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, negyven településen, kétezer személyt megkérdezve vizsgáltuk meg.

A felmérést prominencia-vizsgálattal is kiegészítettünk: a megye 130 polgármesterét is megkérdeztük a külföldiekkel kapcsolatos véleményéről.

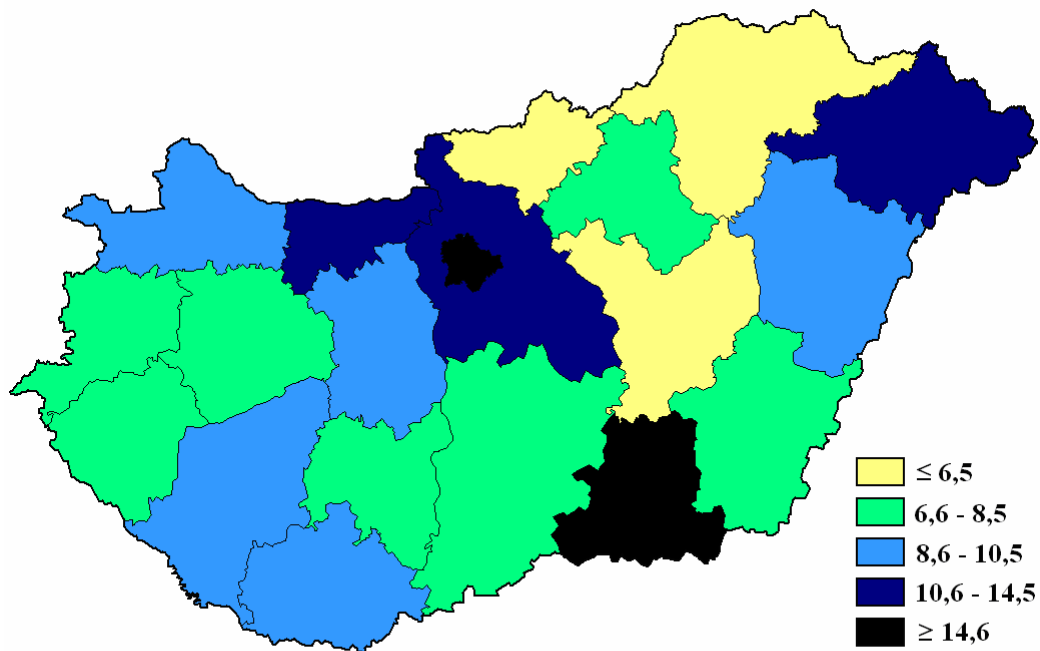
A téma vizsgálata azért is indokolt, mert a kiválasztott megye a külföldiek migrációjával igen érintett. Két országgal, Ukrajnával és Romániával is határos, és 2004. május elseje óta az Európai Unió keleti határa is itt húzódik. Évente nagyszámú külföldi érkezik a megyébe. A KSH adatai szerint 2004-ben, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az ezer lakosra jutó Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok száma 10,6 és 14,5 közötti, maximumát 1998-ban és 1999-ben érte el. (9. sz. táblázat)

9. sz. táblázat: Az ezer lakosra jutó Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok száma Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (1995-2004)

1995	1996	1997	1998	1999	2001	2002	2003	2004
10,0- 14,99	10,0- 13,9	10,5- 14,4	14,5- 18,4	14,5- 18,4	11,0- 13,9	11,0- 13,9	8,2- 9,5	10,6- 14,5

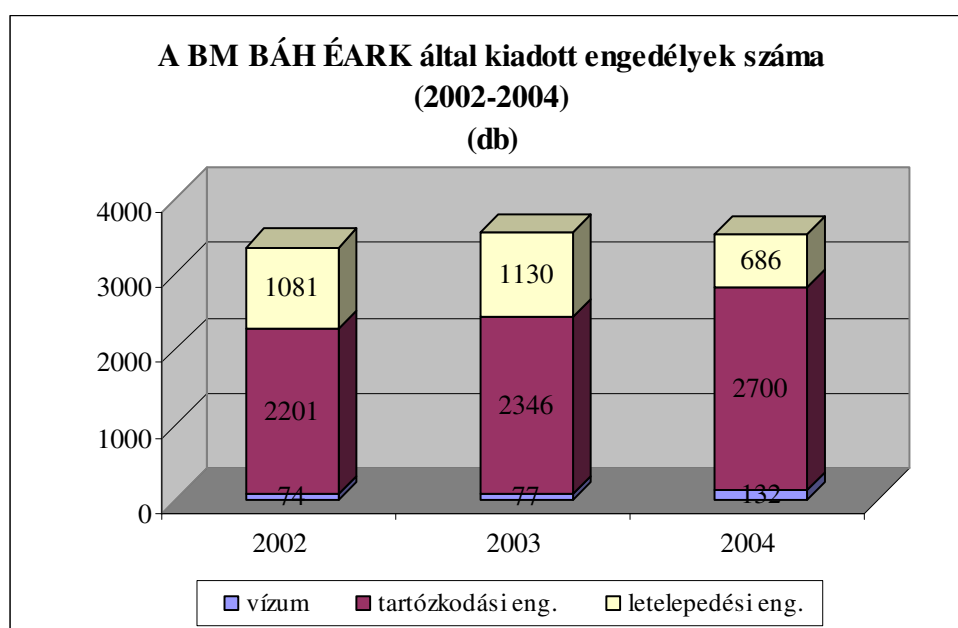
Forrás: Demográfiai Évkönyvek 1996-2005

A 9. sz. táblázatban és a 8. ábrán feltüntetett értékekkel, a Budapest és Csongrád megye által vezetett listán Szabolcs-Szatmár-Bereg a második helyen áll Komárom-Esztergom és Pest megyékkel. (8. ábra)

8. ábra: Ezer lakosra jutó Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok száma megyénként 2004. január 1-én
Forrás: 2003-as Demográfiai évkönyv adatai alapján saját szerkesztés

A Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalának Észak-alföldi Regionális Kirendeltségétől származó adatok alapján 2002-ben, a régióban tartózkodási és letelepedési engedélyt kapottak száma 2558 fő volt, ami az országos adatok több mint 16%-át jelenti. 2002-ben összesen 3356, 2003-ban 3553, 2004-ben pedig 3518 vízum, tartózkodási és letelepedési engedélyt adtak ki e régióban. (9. ábra)

9. ábra: A BM BÁH Észak-alföldi régióban kiadott engedélyeinek száma 2002, 2003 és 2004 években

Forrás: BM BÁH ÉARK adatai alapján saját szerkesztés

Kérdés azonban, hogy a megye az újonnan érkező külföldi állampolgárok fogadására, integrálására rendelkezik-e a megfelelő (társadalmi és gazdasági) erőforrásokkal. A megye gazdasági helyzete mint azt a fentiekben láttuk, roppant kedvezőtlen. A gazdasági mutatók ismertek, a társadalom külföldiek iránti fogadókészségére vonatkozó adatok, információk azonban hiányoznak. Ezt a hiányt szeretnénk a megyére vonatkozó vizsgálattal pótolni.

A két kérdőíves felmérés segítségével végzett attitűdvizsgálat

A két kérdőíves felmérés a következő célokkal készült:

- Egyik célja az, hogy a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében élő népesség külföldiekhez kapcsolódó értékrendjét, megítélését, esetleges előítéletes viszonyulását feltárja,
- másik célja pedig az, hogy ugyanitt, a helyi vezetők hasonló viszonyulásait feltérképezze.

Ezen célok megvalósulását követően nyílik lehetőség a harmadikra:

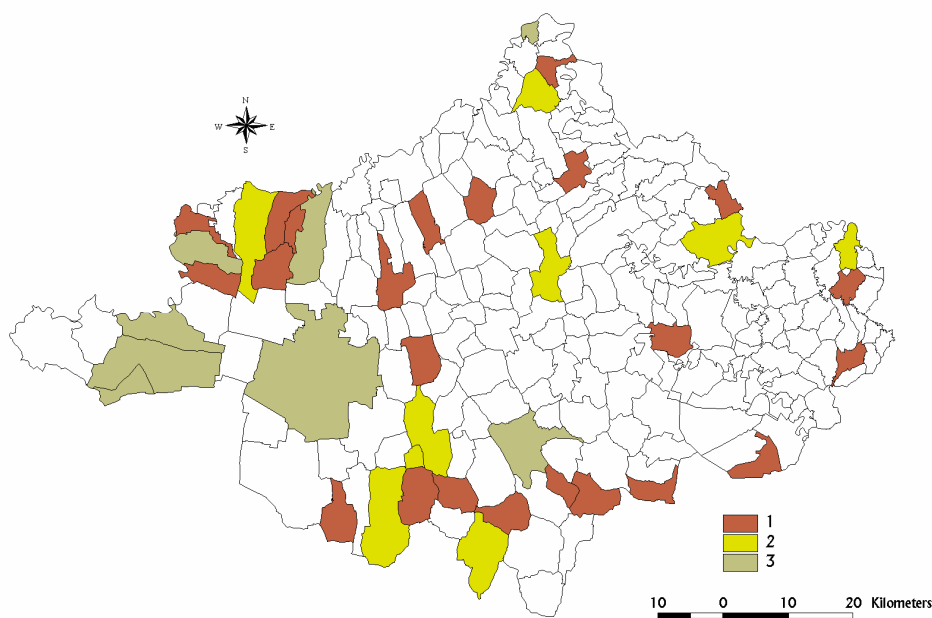
- a kapott eredmények összehasonlítására a helyi vezetők, a települési polgármesterek és a megye lakosai által megtestesített álláspontokkal, érzelmi viszonyulásokkal, mert ebből kiderül, hogy a két csoport azonosan, vagy különbözőképpen vélekedik a külföldiekről.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megye népességének külföldiekre vonatkozó attitűdjeit feltáró kérdőíves felmérés

A kérdőív kérdéseinek egy részét az MTA Politikai Tudományok Intézete megbízásából először 1989-ben országos mintán végzett közvéleménykutatás kérdései alkotják: a kérdőíven szereplő kérdések, állítások (pl. erősítik az itt élő magyarokban a nemzeti érzést; fegyelmezettebbek, mint az otthoniak; cserbenhagyják az otthon maradottakat...) között a külföldiekre nézve kedvezőek és kedvezőtlenek is szerepelnek, megfogalmazásuk jórészt túlzó. Ennek a megfogalmazásnak az az oka, hogy ahhoz, hogy az előítéletességet feltárhassuk, olyan kijelentéseket kell alkalmazni, melyek leegyszerűsítő voltuknál fogva állásfoglalásra kényszerítik a kérdeztetteket.

A kérdőíves felmérés lebonyolítására a próbalekérdezést követően 2003 és 2004 nyarán került sor kérdezőbiztosok segítségével. A vizsgálat mintapopulációját képező települések valószínűségi mintavételi logikával (simple random sampling- egyszerű véletlen mintavétel) kerültek kiválasztásra. Ez a random kiválasztással dolgozó mintavételi eljárás tette lehetővé, hogy a megye 229 településéből (az alapsokaságból) 40

véletlenszerűen kiválasztott települést vizsgálva a kapott eredmények szélesebb körre, az egész megyére értelmezhetővé váljanak. A vizsgálatban szereplő települések ábécérend szerint a következők voltak: Ajak, Apagy, Aranyosapáti, Balkány, Bátorliget, Beregsurány, Botpalád, Bököny, Buj, Csengerújfalu, Encsencs, Eperjeske, Gávavencsellő, Gégény, Ibrány, Kállósemjén, Mándok, Nyírbátor, Nyírbogdány, Nyíregyháza, Nyírgelse, Nyírlugos, Nyírmada, Nyírpilis, Paszab, Piricse, Rakamaz, Rozsály, Szakoly, Szorgalmatos, Tarpa, Tímár, Tiszabecs, Tiszabercel, Tiszalök, Tizsanagyfalu, Tiszavasvári, Tunyogmatolcs, Vállaj és Záhony. Közülük 25 község, 8 nagyközség és 7 város a felvétel idején. (10. ábra)

10. ábra: A kérdőíves felmérésben résztvevő települések település-típus szerint

1= község, 2= nagyközség, 3=város

Forrás: Saját szerkesztés

A vizsgálat során 2000 Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei lakost kérdeztünk meg. A lakosokhoz intézett kérdések a megkérdezettek külföldiekre vonatkozó tudására, érzelmeire és a hozzájuk kapcsolódó cselekedeteire is kiterjedtek. Az adott településen az „egyszerűen elérhető

elemek” típusú mintavételi eljárást alkalmaztuk. Az ezzel a nem valószínűségi mintavételi eljárással kapott eredmények ugyan nem megfelelően reprezentatívak, annak érdekében azonban, hogy a vizsgálat eredményes lehessen, mégis ezt az eljárást választottuk. A kérdőívezést megelőző próbafelvétel során ugyanis a kvótás mintavétel (A kvótás mintavétel kiindulópontja egy, a célpopuláció jellemzőit leíró cellákból álló mátrix. Ha előállt a mátrix, adatokat gyűjtünk olyan személyektől, akik egy adott cella minden tulajdonságával rendelkeznek.) (BABBIE, 1989) nem volt sikeres. Az emberek igen bizalmatlanok egy házukba becsengető idegennel szemben, míg ha az utcán szólítjuk meg őket, vagy sorban állás közben, sokkal inkább hajlandók válaszolni a feltett kérdésekre. A kérdések felvetése során a megkérdezettek körét tovább kellett szűkíteni: azon személyek válaszai, akik érzékelhetően nem értették a kérdéseket, nem kerülhettek elemzésre. A tisztított mintába így azon 15 éven felüli személyek kerültek bele, akik értelmezni tudták a kérdőíven szereplő kérdéseket, ebből adódóan a mintában az alacsonyabb iskolai végzettségűek kisebb arányban szerepelnek, mint amilyen a megyei átlag.

A megkérdezettek nem-, kor- és iskolai végzettség szerinti összetétele

A kétezer elemszámú minta 42,5%-át (851 fő) a férfi, 57,5%-át (1149 fő) a női válaszadók tették ki. A minta 6,9%-át a 15-19 éves, 21,7%-át a 20-29 éves, 19,15%-át a 30-39 éves, 20,7%-át a 40-49 éves, 16,5%-át az 50-59 éves, 10,1%-át a 60-69 éves korosztály teszi ki, míg a legkisebb arányt (4,85%) a 70 éven felüliek korcsoportja adja. A legmagasabb iskolai végzettséget tekintve elmondható, hogy a mintába tartozó személyek több mint harminc százaléka (30,35%) maximum az általános iskola nyolc osztályát végezte el. A mintán belül a legnagyobb arányt a középfokú oktatási intézményt végzetek teszik ki 60,35%-kal, (szakmunkás 20,95%, szakközép 10,2%, technikum 5,1%, érettségi 24,1%), míg a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a tíz százalékot sem éri el (9,15%). (10.sz. táblázat)

10. sz. táblázat: A megkérdezettek nem, korcsoport és iskolai végzettség szerinti összetétele

Iskolai végzettség	Nem és korcsoport szerinti megoszlás főben								
		10-19 év	20-29 év	30-39 év	40-49 év	50-59 év	60-69 év	70-év felett	Össz.
Nyolc ált. alatt	F*	3	5	3	6	9	14	15	55
	N	3	7	4	8	14	20	22	78
	Ö	6	12	7	14	23	34	37	133
Nyolc általános	F	30	19	21	23	42	35	8	178
	N	26	38	47	59	46	58	24	298
	Ö	56	57	68	82	88	93	32	476
Szakmunkás	F	6	39	53	62	49	23	5	237
	N	4	43	46	42	34	12	1	182
	Ö	10	82	99	104	83	35	6	419
Szak-közép	F	6	20	19	16	12	5	2	80
	N	6	38	30	26	18	3	3	124
	Ö	12	58	49	42	30	8	5	204
Technikum	F	3	17	14	11	18	2	2	67
	N	0	13	8	6	4	3	1	35
	Ö	3	30	22	17	22	5	3	102
Érettségi	F	21	43	30	39	25	6	5	169
	N	30	92	74	68	35	13	1	313
	Ö	51	135	104	107	60	19	6	482
Diplomás	F	0	17	10	15	13	5	5	65
	N	0	44	25	33	11	3	3	119
	Ö	0	61	35	48	24	8	8	184
Össz.		138 6,9%	435 21,7%	384 19,2%	414 20,7%	330 16,5%	202 10,1%	97 4,8%	2000 100%

*F=férfi, N=nő, Ö=összesen

Forrás: Saját szerkesztés

A kapott eredmények

IV.2.1. A külföldiekkel kapcsolatos kognitív információk

A kérdőív első része a hazánkban élő külföldiekkel kapcsolatos általános ismeretekre, a külföldiekhez való viszonyulások ún. kognitív információsztinjére vonatkozik. A kérdőív ezen részében a kérdések a külföldiek jelenlétére, vélt számára, kibocsátó országokra irányuló ismeretekre irányulnak.

A külföldiek számára vonatkozó becslések

A megkérdezettek több mint 72%-a szerint élnek külföldi állampolgárságú személyek is lakhelyükön. A válaszadók 54%-a tudására, tapasztalatára alapozva becslést is ad az ott élő külföldiek számára vonatkozóan, míg 40,8%-uk a becslések szintjén – még a nagyságrendet tekintve - sem tudja, hány külföldivel él együtt lakhelyén. Korábbi vizsgálatok rámutattak arra, hogy nincs feltétlenül szoros kapcsolat a lakosok által érzékelt külföldiek száma és a külföldiek valós száma között: legtöbbször több külföldi jelenlétét érzékelik, mint ahányan valójában a településen élnek, tartózkodnak. Nemzetközi tapasztalat szerint (idézi EINWACHTER, 1994), ahol a külföldiek aránya 5% fölé emelkedik, ott természetes félelmek alakulnak ki a helyi lakosságban. A sok új arc, a más kultúra megnyilvánulása azt sugallja a helyieknek, hogy kiszámíthatatlan dolgokra kerülhet sor, hogy biztonságérzetük veszélyben van.

A külföldiek becsült létszáma nulla és 5000 fő/település között változik. (11.sz. táblázat) A lakosok által becsült maximális külföldi-létszámok legtöbbször függetlenek a település népességszámától. A táblázatból jól látszik, hogy becsült számuk igen extrém értékeket mutat: jó példa erre Nyírlugos esete, ahol a 3081 fős településen a külföldiek számát többben 2000 főre becsülték, vagy Tarpa, ahol többek becslése szerint is minden ötödik ember külföldi.

11. sz. táblázat: A települések népességszáma*, a külföldiek becsült számának maximuma, átlaga és a népességhez viszonyított aránya településenként (fő)

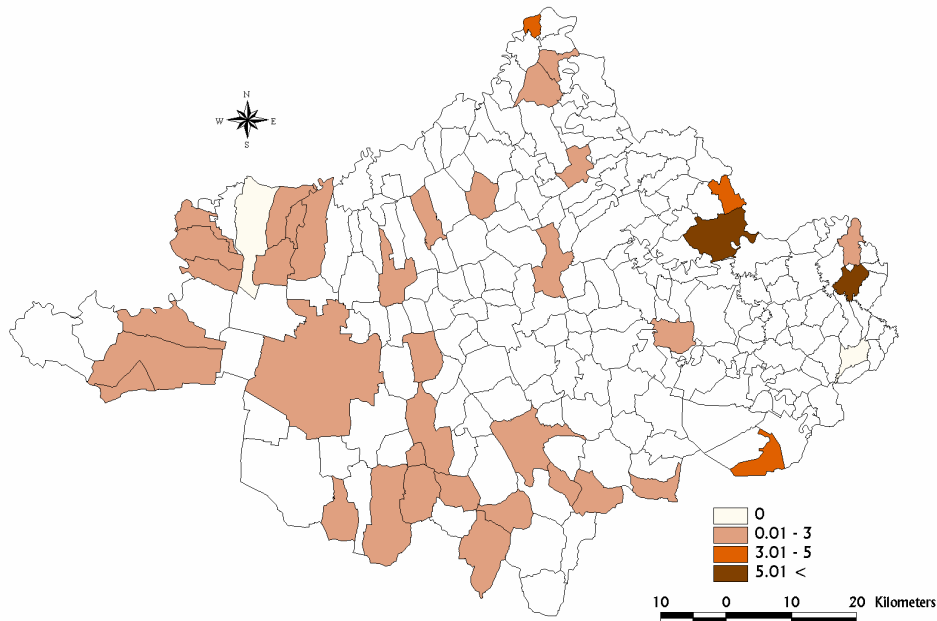
Település	Népesség száma	Külf. becs. száma max.	Külf. becs. száma (átlag)	Népességhez visz. arány	Település	Népesség száma	Külf. becs. száma max.	Külf. becs. száma (átlag)	Népességhez visz. arány
Ajak	4142	200	21,8	0,5%	Nyírgelse	1175	40	11,3	0,9%
Apagy	2364	600	18,9	0,7%	Nyírlugos	3081	2000	63,1	2,0%
Aranyosa.	2123	50	18,0	0,8%	Nyírmada	4802	500	109,2	2,2%
Balkány	6906	1000	35,7	0,5%	Nyírpilis	692	20	2,3	0,3%
Bátorliget	806	70	8,44	1,0%	Paszab	1307	17	4,9	0,3%
Beregsur.	587	100	19,2	3,2%	Piricse	1850	60	6,1	0,3%
Botpalád	608	40	35,7	5,8%	Rakamaz	5248	300	28,1	0,5%
Bököny	3390	100	13,6	0,4%	Rozsály	806	20	0,7	0,0%
Buj	2518	25	5,48	2,1%	Szakoly	2973	50	6,8	0,2%
Csengerú	921	80	30,6	3,3%	Szorgalmat.	957	20	1,0	2,0%
Encsencs	2074	300	24,5	1,1%	Tarpa	2455	500	129,8	5,2%
Eperjeske	1272	100	16,6	1,3%	Tímár	1447	120	22,3	1,5%
Gávaven.	4135	20	4,1	0,0%	Tiszabecs	1091	200	21,8	1,9%
Gégény	2093	30	2,4	0,1%	Tiszabercel	2047	16	5,4	0,2%
Ibrány	6940	100	10,8	0,1%	Tiszalök	6173	100	19,9	0,3%
Kállósem.	4105	100	18,5	0,4%	Tiszanyagf.	1976	50	8,9	0,4%
Mándok	4656	1000	73,8	1,5%	Tiszavasvári	14375	300	46,5	0,3%
Nyírbátor	13452	1500	257,8	1,9%	Tunyogmat.	2664	500	60	2,2%
Nyírbogd.	3006	200	31,7	1,0%	Vállaj	1097	50	14,8	1,3%
Nyíregyh.	113000	5000	410	0,3%	Záhony	4932	4000	225,1	4,5%

*A népességszámok a 2001-es állandó népességet jelölik

Forrás: Népszámlálás 2001. 6. Területi adatok 6.16. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye II. kötetének adatai alapján saját szerkesztés

A megkérdezettek településenként átlagosan 45 főre teszik a külföldiek létszámát. A külföldiek aránya a település népességszámához viszonyítva alacsony: a vizsgált települések több mint felében (21) az 1%-ot sem éri el, 1-3% közötti 14 településen (felük határ menti település). A külföldiek aránya a település népességszámához viszonyítva 3-5% közötti három településen (Beregsurány, Csengerújfalu, Záhony), míg 5% felettinek csupán két településen (Botpaládon 5,8% és Tarpán 5,2%-osnak) vélik a külföldiek arányát. (11. ábra) Ez utóbbi települések mindegyike, azaz, ahol

a külföldiek népességszámhoz viszonyított aránya meghaladja a 3%-ot, határ menti település. A megkérdezettek egynegyede (509 fő, 25,4%) szerint azonban nem élnek külföldiek a lakóhelyükön.

0= nem élnek az adott településen külföldiek, a többi kategória a külföldiek állandó népességhez viszonyított arányát mutatja

11. ábra: A külföldiek aránya a megye állandó lakosaihoz viszonyítva a vizsgált településeken

Forrás: Saját szerkesztés

A külföldiek származási helyére vonatkozó becslések

Azok a személyek, akik szerint élnek a településükön külföldiek, azt is meg tudták határozni, hogy milyen állampolgárságú személyek érkeztek a településre. A felmérés során összesen 23 ország került megemlítésre, mint kibocsátó ország. (12.sz. táblázat) A legtöbben az ukrán és/vagy a román állampolgárságú külföldieket jelölték meg felsorolásaikban. Az összes választ figyelembe véve Románia 1079, Ukrajna pedig 977 esetben szerepel, ami egyrészt e két szomszédos ország földrajzi közelségéből adódóan sem meglepő, másrészt pedig hivatalos statisztikák szerint is legtöbben e két nemzet állampolgárai élnek hazánkban (A Demográfiai

évkönyv tanúsága szerint 2003-ban összesen 115888 külföldi állampolgárságú személy élt Magyarországon, közülük 55676 román, 13096 pedig ukrán állampolgárságú - azaz az összes külföldi majdnem 60%-a -). Harmadikként a legtöbben a németeket (6,2%), majd a kínaiakat (5,2%) jelölték meg, ezen nemzetek lakóin kívül azonban szerepeltek még a válaszok között Oroszország, a volt Jugoszlávia, Ausztria, de az USA, Kanada, Csehország és néhány ázsiai és afrikai ország lakói is.

12. sz. táblázat: Külföldieket kibocsátó országok az említések száma (db) és aránya (%) szerint

Ország	Említések száma (db)	Említések aránya (%)
Románia	1079	53,9
Ukrajna	977	48,8
Németország	125	6,2
Kína	104	5,2
Oroszország	58	2,9
Szlovákia	27	1,35
Volt Jugoszlávia	25	1,2
Ausztria	22	1,1
Hollandia	17	0,8
Arab országok	15	0,7
Afrika országai	7	0,35
USA	6	0,3
Lengyelország	6	0,3
Olaszország	5	0,25
Kanada	5	0,25
Csehország	4	0,2
Nagy-Britannia	4	0,2
Franciaország	3	0,15
Svédország	3	0,15
Ázsia országai	3	0,15
Ausztrália	2	0,1
Svájc	2	0,1
Izrael	1	0,05

Forrás: Saját szerkesztés

A megkérdezettek harmada (666 fő, 33,3%) csupán egyetlen országot jelölt meg a megyébe érkező migránsok származási helyeként. Az

ilyen válaszok között legtöbbször (380 fő) Romániát és (286 fő) Ukrainát említették. Azok aránya, akik szerint a külföldiek két országból érkeznek 28,3%, ezek között 83,3%-ot Ukrajna és Románia párosa jelent. Szerepel a válaszok között a Németország-Ukrajna, az Oroszország-Ukrajna, a Németország-Románia és a Románia- Kína párosítás is, igaz nagyságrendekkel kisebb arányban. A válaszadók 6,4%-a szerint három országból érkeznek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe a külföldiek. Legtöbbször (45 esetben) Ukrajna-Románia-Németország hármasa került említésre, melyet az Ukrajna- Románia- Kína hármas követ. Négy országot 2%-nál kisebb arányban (36 fő) szerepeltettek (Ukrajna- Románia- volt Jugoszlávia- Szlovákia, illetve Ukrajna- Románia-Németország- Kína), öt és hat országot a megkérdezettek azonban nem egészen 1%-a jelölt meg, mint migránsokat kibocsátó országot. A válaszokból tehát az derül ki, hogy a megye lakosai szerint a külföldiek csupán néhány országból érkeznek hazánkba, azok is főként a (megyével) szomszédos országokból választják Magyarországot új életük színhelyéül. A BM BÁH ÉARK adatai azonban, ezzel ellentétben arra mutatnak rá, hogy hazánkat több mint száz nemzet tagja választja lakhelyül, s a külföldiek minden kontinensről érkeznek e régióba.

A külföldi ismerős meglétére vonatkozó válaszok

A vizsgálat lefolytatása előtt azt feltételeztük, hogy a külföldiekkel kapcsolatos viszonyulásokat nagyban befolyásolja a személyes tapasztalat, a velük kapcsolatosan megszerzett tudás, a róluk személyesen szerzett információ, ezért építettük be a kérdőív kérdései közé azt, amelyik a külföldi ismerősök meglétére kérdez rá. A megkérdezettek közül 885 személynek (a minta 44,2%-ának) vannak az ismerősei között külföldiek, míg a többségnek, 1115 személynek (55,7%) nincs az ismerősei körében külföldi. Ez az adat azért fontos, mert ez utóbbi személyek úgy alakítják ki tehát (akár kedvező akár kedvezőtlen) véleményüket a külföldiekről, hogy valójában személyes, valódi tapasztalatuk nincs a külföldiekkel, csupán eseti találkozásokból, illetve az ismerősök elmondásaiból és a média által közvetített információk alapján formálják véleményüket. Ezek a közvetett információk azonban gyakran nem felelnek meg a valóságnak, torzítottak, és károsan hathatnak a külföldiekkel kapcsolatos hazai vélemények formálására, formálódására.

Több országos tartalomelemzéses vizsgálat (például a Nyilvánosság Klub Monitor Csoportjának 1998-as jelentése, „Mi lenne, ha jönne egy idegen és megvenné a 93 ezer négyzetkilométert?” című írása, vagy pl. Nyíri Pál (1998) Magyarország és a kínai migráció, vagy Csepeli György, 1993 és Tóth Judit 1996-os: „Kína és a kínaiak a magyar sajtóban” című írása) rámutatott arra, hogy a külföldiek médiában való megjelenése igen negatív. A külföldiekkel foglalkozó írások címeinek sajátossága, hogy ha negatív, kudarcot sejtető hírt harangoznak be, majdnem minden esetben megjelölik az idegen nemzetiséget, ezzel is nyomatékosítva a hír tartalmát, ami semleges, vagy jó hír esetében összehasonlíthatatlanul ritkábban fordul elő. Pl.: „Embercsempész ukrán határőr”, „Kidobóember lőtt az arab lábára”, „Románok a kamionban”. Az esetleges földtulajdonlási és munkavállalási célú külföldiekről szóló írások jól tükrözik azokat a félelmeket, melyek az ország kivásárlása és a munkahelyek elfoglalása ürügyén a közvéleményt nagyon is foglalkoztatják. A külföldiekkel kapcsolatos hírek értékét nem a történések valódi jelentősége adja, hanem gyakran az időszerűség, a drámaiság, a személyes érintettség, vagy az érdekesség. A külföldiekről szóló sajtópublikációk azonban nem adnak arra választ, hogy vajon maga a migráció van-e kedvezőtlen hatással a külföldiekre, vagy eleve csak az ilyen negatív tulajdonságokkal rendelkező személyek kelnek útra.

A megyében a külföldiek aránya tehát a települések népességszámához viszonyítva alacsony, többségében egy százalék alatti. A helyi lakosok által érzékelt számuk független a település népességszámától, a település típusától, viszont a határ menti településeken arányuk érzékelhetően magasabb. A külföldiek száma településenként átlagosan 50 fő alatt marad. A hivatalos adatokkal ellentétben a megye lakosainak többsége szerint a hazánkban élő külföldiek csupán néhány országból érkeznek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe. Az ide vándorló külföldiek származási helye döntően a két szomszédos ország: Románia és Ukrajna. A megye lakosságából -a határok közelsége és a településen élő külföldiek száma ellenére- csupán 44%-nak van az ismeretségi körében külföldi, azaz a lakosság többsége nem áll sem baráti, sem üzleti kapcsolatban a külföldiekkel. A külföldiekről formálódó véleményeiket nagyrészt mások tapasztalatai, elmondásai, illetve a média alakítja, nem a személyes tapasztalat, bár el kell ismernünk, hogy ezek a ható tényezők a külföldi ismerősökkel rendelkezők esetében is fennállnak és befolyásolhatják a véleményeket.

IV.2.2. Affektív információszint, avagy a külföldiekkel kapcsolatos érzelmek

A kérdőív 6.-10. számú kérdései a megkérdezettek külföldiekkel kapcsolatos viszonyulásaiknak az affektív információszintjére, azaz a szubjektív elemeire, az érzelmekre, aggodalmakra vonatkoztak. Ezen kérdések között azokat tűntettük fel, melyek napjainkban és a közelmúltban is igen gyakran szerepeltek a médiában, s melyek a külföldiek hazai munkaerőpiacra gyakorolt hatására, az általuk behurcolt betegségekre, növekvő számukra stb. vonatkoztak. (13.sz. táblázat)

A külföldiekkel kapcsolatos aggodalmak

A betegség és a külföldiek

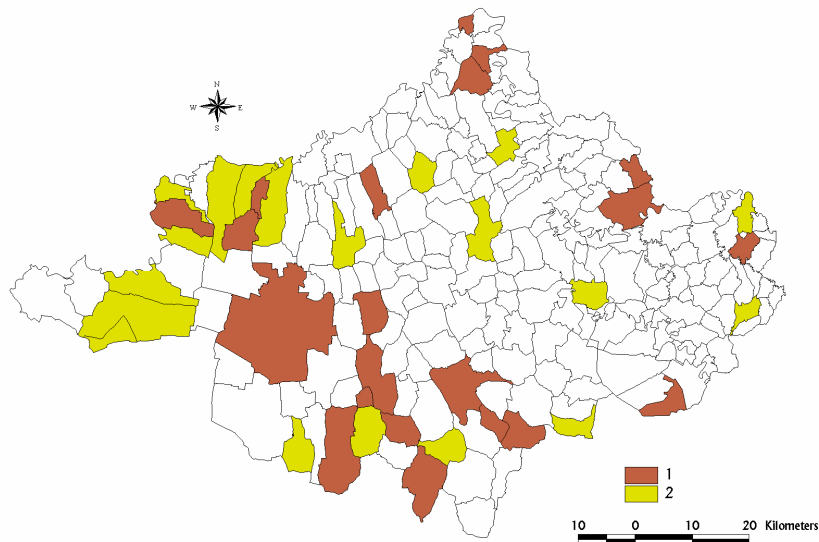
A megkérdezettek majdnem felének (45%-ának) voltak aggodalmai amiatt, hogy a külföldiek betegségeket hurcolhatnak be hazánkba, míg körülbelül ugyanennyien (44%) tartják ezt a lehetőséget csekély mértékűnek, így nem is aggodalmaskodnak miatta. A válaszadók 9%-át azonban még csak nem is foglalkoztatja ez a lehetőség. (12-15. ábra: A lakosság külföldiekkel kapcsolatos aggodalmai, településenként). Az aggodalmak térképen való ábrázolhatósága miatt a kérdésenként kapott 50 választ aszerint ábrázoltuk, hogy az adott településen a többség aggódott-e, vagy sem az adott kérdés kapcsán.

13.sz. táblázat: A külföldiekhez való viszonyulások affektív szintje nemek és korcsoportok szerint, 2004

Aggódik-e /aggódna-e amiatt, hogy		Korcsoportok szerinti megoszlás							Össz.
		Főben és az azonos korcsoport (%) -ában							
		15-19 évesek	20-29 évesek	30-39 évesek	40-49 évesek	50-59 évesek	60-69 évesek	70 év feletti	
a külföldiek betegségeket hozhatnak be?	I*	55 (39,8)	168 (38,6)	180 (46,8)	182 (43,9)	161 (48,7)	115 (56,9)	55 (56,7)	916 (45,8)
	N	68 (49,2)	218 (50,1)	179 (51,4)	195 (47,1)	137 (41,5)	68 (33,6)	33 (34,0)	898 (44,9)
	K	15 (10,8)	49 (11,2)	25 (6,5)	37 (8,9)	32 (9,6)	19 (9,4)	9 (9,2)	186 (9,3)
elveszik Ön elől a munka lehetőségét	I	59 (42,7)	221 (50,8)	195 (50,7)	199 (48,0)	183 (55,4)	108 (53,4)	52 (53,6)	1017 (50,8)
	N	67 (48,5)	186 (42,7)	179 (46,6)	191 (46,1)	140 (42,4)	84 (41,5)	41 (42,2)	888 (44,4)
	K	12 (8,6)	28 (6,4)	10 (2,6)	24 (5,7)	7 (2,1)	10 (4,9)	4 (4,1)	95 (4,7)
még több külföldi érkezhethet az országba?	I	52 (37,6)	200 (45,9)	197 (51,3)	212 (51,2)	163 (49,3)	111 (54,9)	55 (56,7)	990 (49,5)
	N	71 (51,4)	199 (45,7)	158 (41,1)	163 (39,3)	141 (42,7)	69 (34,1)	25 (25,7)	826 (41,3)
	K	15 (10,8)	36 (8,2)	29 (7,5)	39 (9,4)	26 (7,8)	22 (10,8)	17 (17,5)	184 (9,2)
külföldi költözne a szomszédjába?	I	29 (21,0)	121 (27,8)	112 (29,1)	114 (27,5)	103 (31,2)	84 (41,5)	43 (44,3)	606 (30,3)
	N	97 (70,2)	271 (62,2)	237 (61,7)	262 (63,2)	204 (61,8)	93 (46,0)	47 (48,4)	1211 (60,5)
	K	12 (8,6)	43 (9,8)	35 (9,1)	38 (9,17)	23 (6,9)	25 (12,3)	7 (7,2)	183 (9,1)
ha az Önt kezelő orvos külföldi lenne?	I	21 (15,2)	82 (18,8)	51 (13,2)	69 (16,6)	72 (21,8)	60 (29,7)	29 (29,8)	384 (19,2)
	N	117 (84,7)	353 (81,1)	333 (86,7)	345 (83,3)	258 (78,1)	142 (70,2)	68 (70,1)	1616 (80,8)
Összesen		138 (100)	435 (100)	384 (100)	414 (100)	330 (100)	202 (100)	97 (100)	2000 (100)

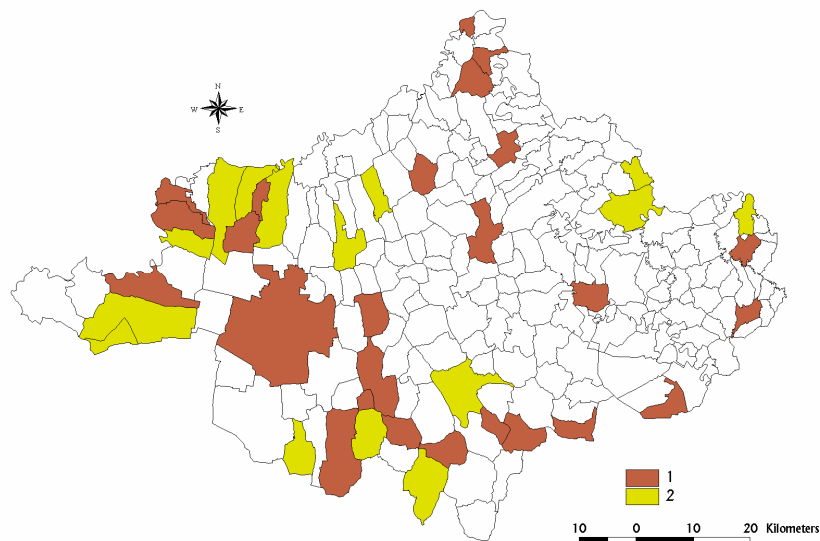
*I=igen válasz, N=nem válasz, K= közömbös, nem foglalkoztat

Forrás: Saját szerkesztés

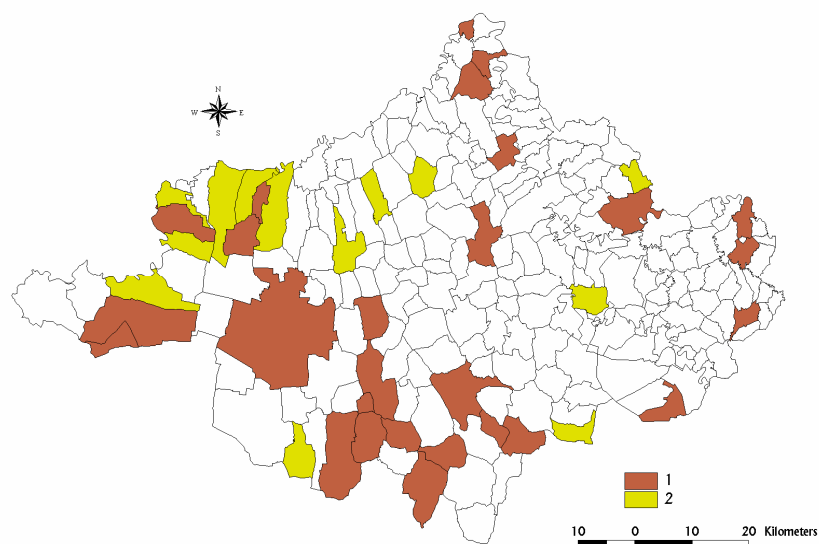
1= aggódó, 2= nem aggódó lakosok települései
 12. ábra: Aggodalmak: A külföldiek betegségeket terjeszthetnek
 Forrás: Saját szerkesztés

A hazaiak munkalehetőségeinek veszélyeztetőit már többen látják a külföldiekben (1017 fő, 51%), azonban a válaszadók 44%-a nem aggódik amiatt, hogy a külföldiek elvehetik a munkalehetőségeket saját maguk, vagy gyermekeik elől. Alig 5% válaszolta azt, hogy számára ez a kérdés abszolút közömbös, ők lehetnek azok, akik nem látják veszélyeztetve állásaikat a külföldiek által. A válaszadók 49%-át aggasztja annak lehetősége, hogy még több külföldi érkezhessen hazánkba, míg 9%-uk számára tökéletesen közömbös, hogy jönnek-e még, vagy sem.

1=aggódó, 2= nem aggódó lakosok települései
 13. ábra: Aggodalom: a külföldiek elveszik a munkalehetőségeket a hazaiak elől
 Forrás: Saját szerkesztés

A külföldiekkel kapcsolatos aggodalmak leginkább az idősebb korosztályokat érintik: A külföldieket leginkább a 60 éven felüliek tekintik betegségeket terjesztőknek, s ők tartanak a leginkább attól is, hogy többen is jöhetnek. Attól a lehetőségtől, hogy a külföldiek elveszik előlük a munkát, minden korosztály minden második tagja tart: leginkább az 50-59 évesek korcsoportja. Ők azok, akik joggal félthetik állásaikat, hiszen munkájukat elvesztve, a nyugdíjhoz közeledve nekik van a legkisebb esélyük az újbóli elhelyezkedésre. Legkevesebben amiatt aggódnak, hogy szomszédjukba külföldi költözhet, illetve, hogy kezelő orvosuk is lehet külföldi. Legnagyobb arányt közöttük is a 60 éven felüliek teszik ki.

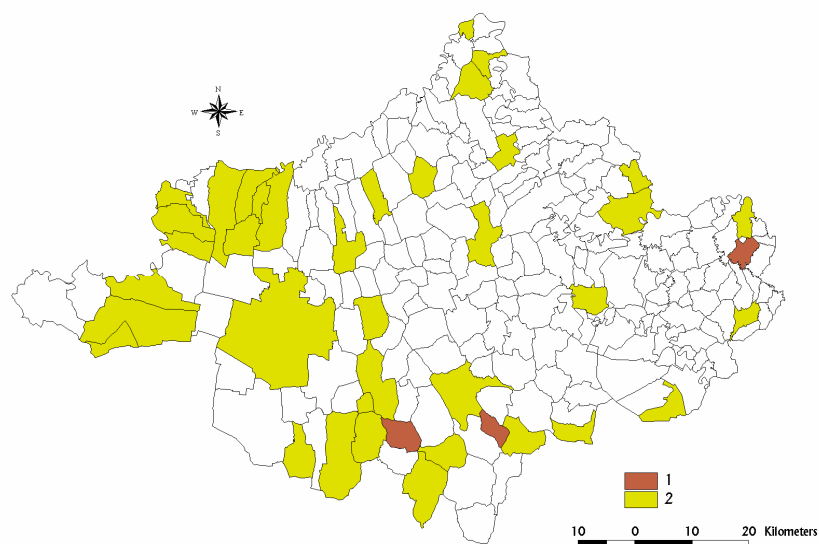
1= aggódó, 2= nem aggódó lakosok települései

14. ábra: Aggudalom: még több külföldi érkezik

Forrás: Saját szerkesztés

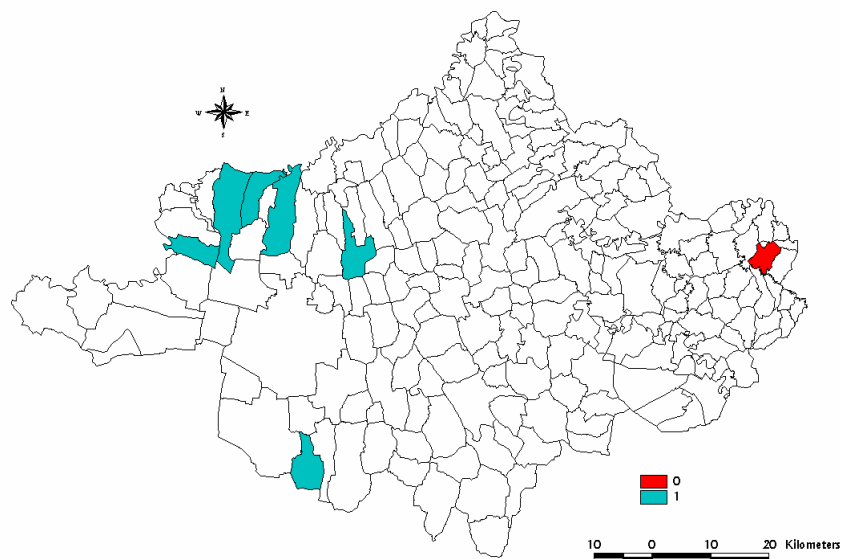
A külföldi, mint szomszéd, vagy mint segítő

Az előző kérdésekből jól látható, hogy a megkérdezettek körülbelül fele-fele arányban tartanak a külföldiektől az általánosan feltett, elvi lehetőségek, kérdések tekintetében. Amennyiben azonban konkrétan, saját életük kézzelfogható elemeire vonatkoztatjuk a kérdéseket, például „Aggódna-e, ha közvetlen szomszédja külföldi lenne?” a válaszok már inkább csoportosulnak a „nem” felé: majdnem 70%-uk véli úgy, hogy nem aggódna, ha közvetlen szomszédjába külföldi költözne. Különösen igaz a fentebbi állítás, amennyiben a kezelő orvosra irányítjuk a kérdést: a megkérdezettek e tekintetben voltak a leginkább határozottak: több mint 80%-uk válaszolta azt, hogy számára egyáltalán nem aggasztó a kezelő orvos/nővér személye, külföldi vagy hazai volta, csak segítsen a gyógyulásban, a felépülésben.

1= aggódó, 2= nem aggódó lakosok települései
 15. ábra: Aggodalom: szomszédjába külföldi költözik
 Forrás: Saját szerkesztés

A vizsgálat eredményei alapján összefüggés mutatható ki a félelmek, a külföldiek érzékelt száma, a munkanélküliség és a határ menti fekvés között. Mindössze egyetlen olyan település volt a mintában, ahol a lakosság többsége mindegyik tényezőtől tart a külföldiek kapcsán: ez a település Botpalád. Botpalád határ menti település, ahol a külföldiek becsült száma és aránya az egyik legmagasabbnak vélt, 5,8%-os, az állandó lakossághoz viszonyított munkanélküliségi ráta pedig rendkívül magas, 17,1%-os. A negyven vizsgált település között azonban hat (Bököny, Gávavencsellő, Ibrány, Nyírbogdány, Tiszabercel, Tiszanagyfalu) olyan is található, ahol egyetlen szerepeltetett tényezőtől sem tartanak a lakosok. A külföldiek aránya mind a hat településen igen alacsony, egy kivétellel 0,4% alatt marad, egyikük sem határ menti település, s a munkanélküliségi rátájuk alacsony, minimum 10%-kal alacsonyabb: 3,7% és 7,7% közötti. (16. ábra)

0= leginkább aggódó, 1= legkevésbé aggódó települések
 16. ábra: Aggodalmak összefüggése a határ menti fekvés, a külföldiek érzékelt száma és a munkanélküliség között

Forrás: Saját szerkesztés

A kérdőív 10. egysége pozitív és negatív színezetű kérdéseket tartalmaz a külföldiekre nézve. (14.sz. táblázat) A negatív színezetű kérdésekre adott igenlő válasz manifeszt előítéletként, a pozitív színezetű kérdésekre adott nemleges válaszok látens előítéletként értelmezhetők.

14.sz. táblázat: A külföldiekről alkotott vélemények a válaszadók legmagasabb iskolai végzettsége szerinti bontásban

Ön szerint a külföldiek...		Legmagasabb iskolai végzettség							Össz
		Főben és az azonos iskolai végzettségűek (százalékában)							
		8 általános alatt	8 általános	szakmunkás	szak-középiskola	Tech-nikum	Érettségi	Diplo-ma	
konkurenciát jelentenek a munka terén?	I*	68(51)	286(60)	226(54)	115(56)	61(50)	281(58)	92(50)	1129
	N	42	153	164	77	34	179	85	734
	Nt	23	37	29	12	7	22	7	137
mindent felesznek?	I	12(9)	40(8)	26(6)	7(3)	3(3)	18(4)	4(2)	110
	N	114	400	374	177	90	434	171	1760
	Nt	7	36	19	20	9	30	9	130
cserben hagyják az otthon maradtakat?	I	34(25)	117(24)	95(22)	37(18)	13(12)	74(15)	27(15)	397
	N	76	285	275	140	75	340	132	1323
	Nt	23	74	49	27	14	68	25	280
erősítik bennünk a nemzeti érzést?	I	53(40)	190(40)	177(42)	71(35)	48(47)	211(44)	94(51)	844
	N	62	212	195	112	47	217	77	922
	Nt	18	74	47	21	7	54	13	234
fegyelmeztettebbek nálunk?	I	25(19)	99(21)	85(20)	35(17)	23(22)	93(19)	44(24)	404
	N	79	303	284	139	63	326	108	1302
	Nt	29	74	50	30	16	63	32	294
kevésbé fogy általuk a népesség?	I	54(41)	140(29)	134(32)	70(34)	32(31)	168(35)	67(36)	665
	N	57	258	231	114	56	262	97	1075
	Nt	22	78	54	20	14	52	20	260
sorsa nehezebb a mienknél?	I	95(71)	342(72)	310(74)	145(71)	69(68)	379(79)	126(68)	1466
	N	24	101	80	44	24	71	38	382
	Nt	14	33	29	15	9	32	20	152
hozzájárulnak kultúránk sokszínűségéhez	I	57(43)	207(43)	179(43)	94(46)	51(50)	227(47)	105(57)	920
	N	56	204	195	92	38	217	64	866
	Nt	20	65	45	18	13	38	15	214
Összesen		133 (100)	476 (100)	419 (100)	204 (100)	102 (100)	482 (100)	184 (100)	2000 (100)

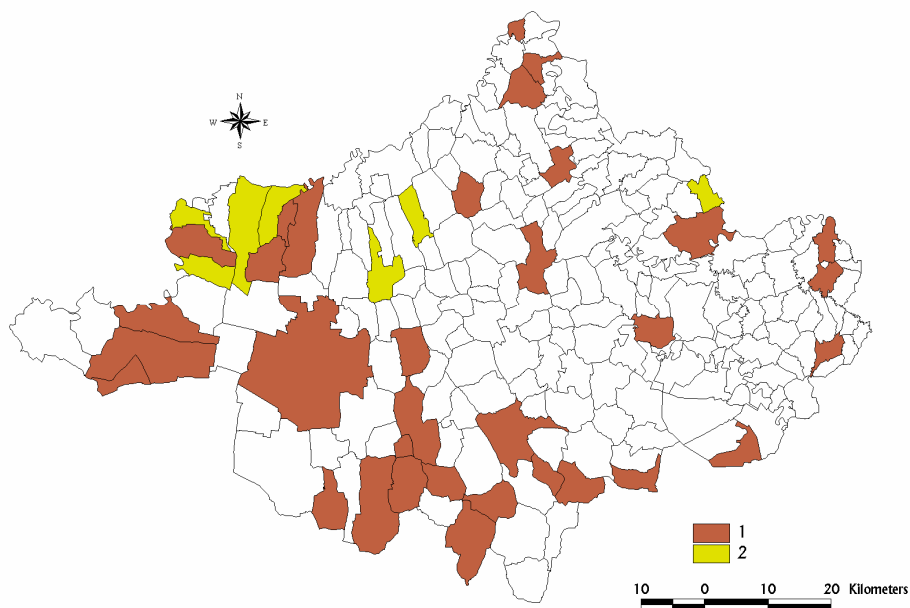
*I=igen válasz, N=nem válasz, Nt= nem tudja

Forrás: Saját szerkesztés

A külföldi, mint munkaerő-piaci konkurencia

A „Konkurenciát jelentenek-e a külföldiek a hazaiaknak a munka terén?” kérdés tekintetében már a minta 56,45%-a (1129 fő) véli úgy, hogy igen, valós veszélyt jelentenek a munkaerőpiacon a külföldiek a hazaiakra.

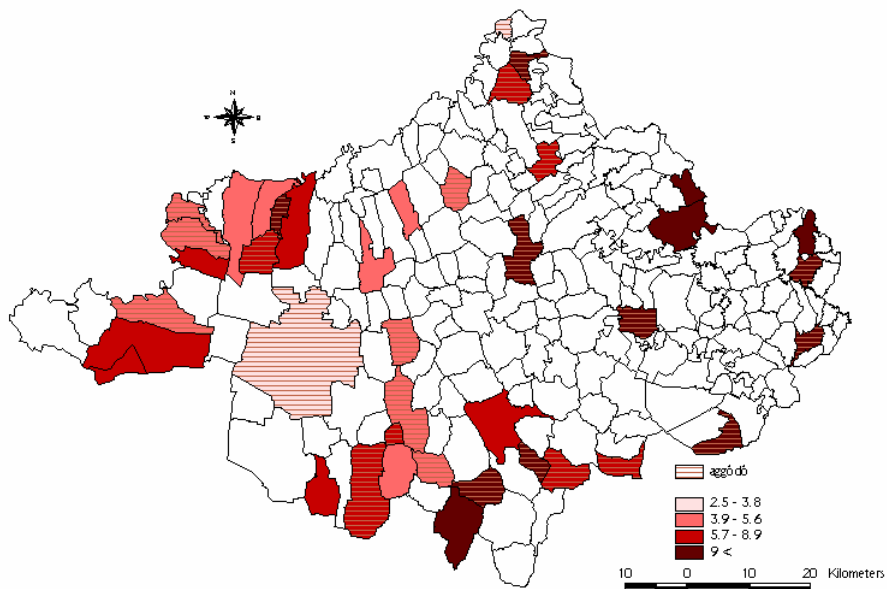
Ha összevetjük ezeket a válaszokat a munka terén megjelenő aggodalmakat vizsgáló kérdéssel (1017 fő, 51%), akkor az látható, hogy több, mint 5%-os eltérés tapasztalható. Azaz a megkérdezettek 5%-a bár valós veszélynek tartja a külföldiek konkurenciáját, nem tartja azt aggodalomra okot adó mértékűnek. Amennyiben iskolai végzettséget tekintve vizsgáljuk az igen választ adók csoportját, az látszik, hogy leginkább az alacsony iskolai végzettségűek féltik a munkájukat a külföldiektől: a maximum általános iskolát végzettek 58%-a, a középfokú végzettségűek 56%-a, míg a diplomások 50%-a tekinti a külföldieket konkurenciának a munkaerőpiacon. Csupán a települések 17,5%-a nem tartja a külföldieket konkurenciának a munka világában. (17-18. ábra) A hét így vélekedő település (Beregsurány, Gávavencsellő, Gégény, Nyírbogdány, Timár, Tiszabercel, Tiszanyagyalu) közül hat község, csupán egy határ menti település, s egyedül ennek kétszámjegyű a munkanélküliségi rátája.

1= „igen” válaszok, 2= „nem” válaszok

17. ábra: Konkurenciát jelentenek-e a munkaerő-piacon a külföldiek?

Forrás: Saját szerkesztés

A feltüntetett adatok a munkanélküliségi rátákat, a sraffozott terület az aggodalmakat mutatja

18. ábra: A vélekedések és a tényleges munkanélküliség kapcsolata a vizsgált településeken

Forrás: teir.vati.hu adatai alapján saját szerkesztés

A nagyobb munkanélküliséggel sújtott településeken inkább vélték azt az emberek, hogy sok külföldi él a közelükben, mint a kisebb munkanélküliséggel jellemezhető településeken.

A külföldi, mint „ingyenélő”

Legegyöntetűbb nemleges választ arra a sarkított, durván leegyszerűsített kérdésre adta a minta 88 %-a, azaz 1760 személy, mely szerint a külföldiek mindent felesznek. Legnagyobb manifeszt előítéletesség e kérdés tekintetében a legalacsonyabb iskolai végzettségűek körében van, ám ennek szintje sem éri el a 9%-ot, míg a diplomások körében a legkisebb ez az arány: némileg meghaladja a 2%-ot. Az előítéletesség mértéke a kor előre haladtával –kivéve a 40-49 éves korosztályt- nő: amíg a tizenévesek körében ez az arány 3,6%, addig a 70 éven felüliek körében meghaladja a 9%-ot. A 70 éven felüli férfiak közt 16,6%-os.

A külföldi, mint áruló, és mint segítségre szoruló

A válaszadók 66%-a (1323 fő) azt a vélekedést sem tartja helytállónak, hogy a hazájukat elhagyó külföldiek cserbenhagyják az övéiket, az otthon maradottakat. A mintának tehát alig 20%-a ítéli el a rokonok otthon hagyását, mely a haza elhagyásával jár. Korcsoportok szerinti megoszlást tekintve legelítélőbb viszonyulásuk e tekintetben az 50-59 év közöttieknek, közülük is főként a nőknek (27,7%) van. Iskolai végzettség növekedésével ezek a negatív viszonyulások gyengülnek: a nyolc általánost sem végzettek között 25,5%, míg a diplomások között 14,6% vélekedik így. A kérdezettek 73,3%-a (1466 fő) empátiájának ad hangot akkor, amikor úgy véli, hogy többek közt azért hagyják el hazájukat a külföldiek, mert saját országukban nehezebb a sorsuk és ezért máshol próbálnak szerencsét, jobb életlehetőségeket találni. Ez a vélekedés a 60-69 éves korcsoportúak körében a legegységesebb, majdnem eléri a 80%-ot, iskolai végzettséget tekintve pedig az érettségizettek aránya a legmagasabb az így gondolkodók között. Legkevésbé a technikumot (23,5%), a szakközépiskolát (21,5%), és az általános iskolát (21,2%) végzettek tartják a külföldiek sorsát nehezebbnek a magyarokénál.

A külföldi, mint kultúra-színesítő

Pozitív tulajdonságokat alig tulajdonítanak a megkérdezettek a külföldieknek: 43,3% szerint a hazánkban élő külföldiek nem járulnak hozzá kultúránk sokszínűségéhez. Leginkább a középfokú oktatási intézményt végzettek vélekednek így, közöttük pedig a legnagyobb arányt a szakmunkásképző iskolát végzettek teszik ki. Leginkább (45%) a 60-69 év közötti személyek gondolják azt, hogy a külföldiek kultúrája nem színesíti a mienket. E korcsoporton belül a nemek aránya e vélekedést tekintve kiegyenlített. A legnagyobb különbség az így gondolkodók között a nemet tekintve az 50-59 évesek között tapasztalható: míg a férfiaknak 33%-a véli, hogy a külföldiek nem járulnak hozzá kultúránk erősítéséhez, addig a nők között ez az arány meghaladja a 47%-ot.

A fegyelmezett külföldi

A minta 65%-a, azaz 1302 fő szerint nem fegyelmezettebbek nálunk a külföldiek. Közöttük azonosan magas arányt (67%) képviselnek az alsó- és a középfokú végzettségűek. Korcsoportok szerint a 40-49 és a 60-69 év közötti személyek emelkednek ki, mindkét esetben a nők vannak rosszabb véleményel a külföldiekről. Ennél a kérdésnél a közvetlen összehasonlítás

okán az eredmények nem meglepők: az egyetértő vélemény, azaz a másikkak (külföldiek) pozitív színben való feltüntetése (fegyelmesebbek a magyaroknál) egyben a mieink kedvezőtlen megítélését is jelenti. Önmaguk kritizálására pedig nem szívesen hajlanak az emberek.

A nemzeti érzést erősítő külföldi

A megkérdezettek 46%-a szerint a külföldiek nem erősítik bennünk a nemzeti érzést, míg 42%-uk szerint erősíti. Az előbbi viszonyulás leginkább a szakközépiskolát végzettekre, a 60-69 év közötti férfiakra (53,3%), míg az utóbbi a felsőfokú végzettségűekre, a 40-49 év közötti nőkre jellemző. A mintának igen nagy százaléka (11%) azonban nem tudta eldönteni, hogyan is viszonyul e kérdéshez. A megkérdezettek majdnem 54%-a szerint még abban sincs szerepük a külföldieknek, hogy kevésbé fogyjon a népesség. Ezen vélekedések főként a 70 éven felüliekre jellemzőek, ám e korcsoporton belül is jelentős az eltérés a nemek tekintetében: a nők sokkal pesszimistábbak (58%) e kérdésben a férfiaknál (47,6%). A szakközépiskolát és szakmunkásképző oktatási intézményt végzetteknél ez az arány meghaladja az 55%-ot.

Összegzésként tehát elmondható, hogy

- A megye lakosságának alig felét aggasztja annak lehetősége, hogy a hazánkba érkező külföldiek betegségeket hozhatnak be a megyébe, s
- hasonló arányban tartanak attól is, hogy a megyében élő külföldiek száma növekszik.
- A hazai munkalehetőségek veszélyeztetőit minden második lakos látja a külföldiekben.
- Szomszédként a lakosok majdnem kétharmada fogadná el a külföldieket, míg orvosként 80%-uk.
- Leginkább a legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezők - e csoportban legnagyobb a munkanélküliek száma a megyében-, és az 50-59 évesek tarják a külföldieket konkurenciának a hazai munkaerő-piacon.
- A „Cserben hagyják az övéiket az idejövételükkel” kijelentéssel egyetértők főként a 70 éven felüliek közül kerültek ki.
- A helyi lakosok nem tekintik árulónak, cserbenhagyónak azt a külföldit, aki a jobb élet reményében hagyja otthon szeretteit és vándorol külföldre.

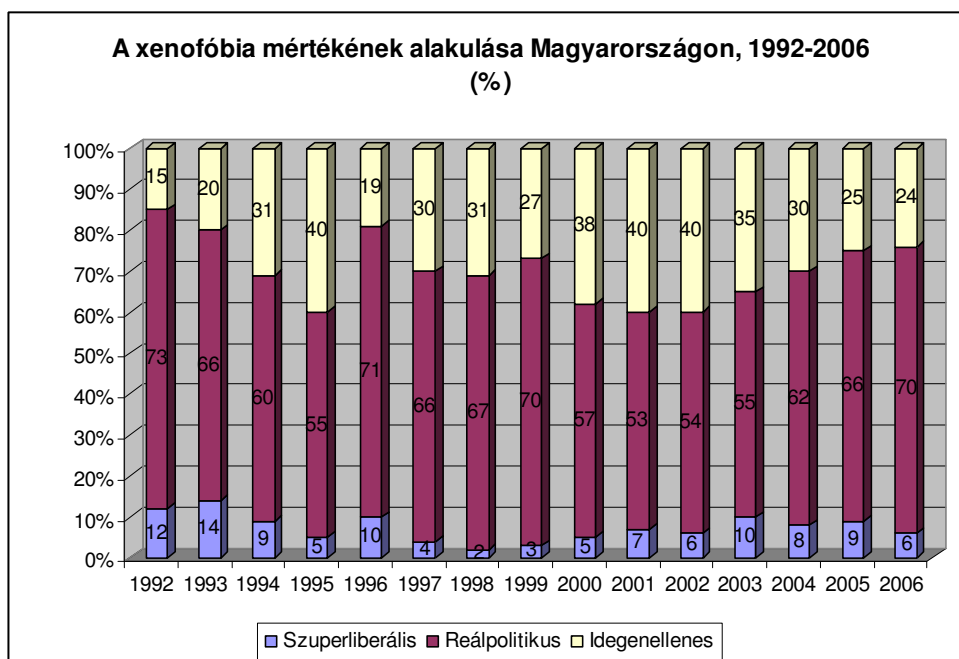
- A középfokú iskolai végzettséggel rendelkezők között a legnagyobb azok aránya, akik szerint a külföldiek nem színesítik kultúránkat.
- Nem tartja fegyelmezettebbnek a külföldieket a lakosok 65%-a, főként a 40-69 éves nők.
- Különösen az idős korosztályok nem tartják a külföldieket nemzeti érzést erősítőnek, s
- Nem látják a külföldiekben a haza megmentőit sem a népességnövelés tekintetében.

Összegezve a fenti kérdésekre adott válaszokat, megállapítható, hogy

- a lakosságban nyílt idegenellenesség nem, látens előítéletesség azonban lappang
- leginkább elutasító személyeknek a legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők, illetve az idős korosztályok mutatkoztak.

IV.2.3. Az attitűdöket felépítő „viselkedéses információk”

Az előítéletes viszonyulás megmaradhat az érzelmek szintjén, ugyanakkor realizálódhat a cselekvésekben is. A kérdőív utolsó része ezeknek a külföldiekkel kapcsolatos viszonyulásoknak, esetleges előítéletes magatartásoknak a viselkedéses információs szintjét, azaz a cselekvésekben is megnyilvánuló oldalát vizsgálja. Nemzetközi tapasztalatokra alapozva hazánkban 1992 óta rendszeresen végeztek neves szociológusok (például Závecz Tibor, 1993; Örkény Antal, 1994; Sik Endre, 1995, 1998; Csepeli György, 1990, 1995, 1998, 1999, 2002, 2003) felméréseket arra vonatkozóan, hogy a hazai népesség hogyan viszonyul a külföldiek országunkba történő beengedéséhez, letelepedéséhez. A nemzetközileg használt terminológia alapján az idegenellenesség (xenofóbia) mérésekor a válaszok három viszonyulást tükrözhetnek: azok a személyek alkotják az első csoportot, akik bármiféle korlátozás nélkül, minden hazánkban letelepedni szándékozó külföldit beengednének. Őket nevezik „szuperliberális” álláspontúaknak. A másik végletet azon személyek alkotják, akik úgy vélik, hogy senkit, semmilyen körülmények között, tehát egyetlen külföldit sem kellene Magyarországnak beengednie határain belülre. Ők a „nyíltan idegenellenesek”. E két álláspont között azon személyek véleményét találjuk, akik beengednék ugyan a külföldieket, de csak korlátozással, azaz alapos szelekciónak tennék ki őket, mielőtt az ország területére lépnének. (19. ábra)

19. ábra: A xenofóbia mértékének alakulása Magyarországon, 1992-2002 (%) Forrás: Sik E.: Az idegenellenesség mértékének alakulása a mai Magyarországon, TÁRKI felmérés 1992-2002, <http://stratek.hu/archivum/images>

Az idegenellenesség tekintetében a legnagyobb arányt mind az országos, mind a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei népességben belül, az ún. „reálpolitikusok” teszik ki. (15.sz. táblázat)

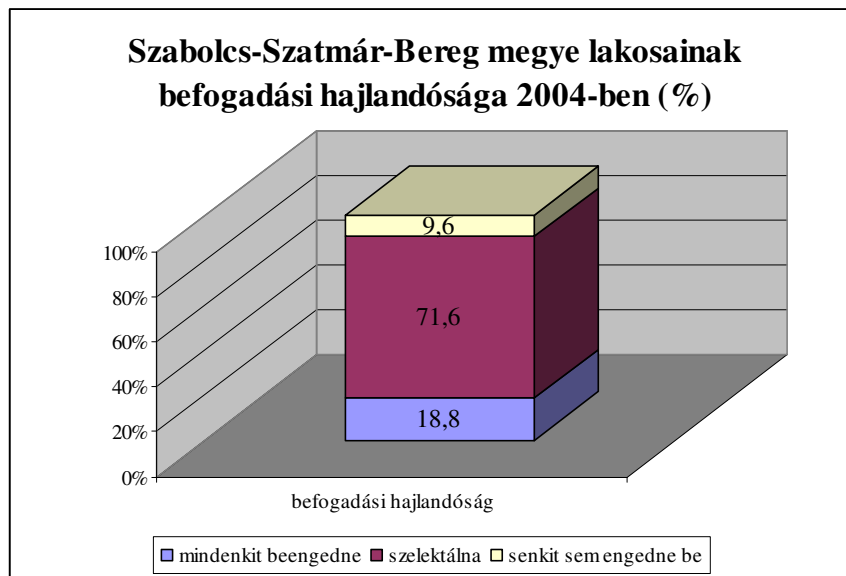
15.sz. táblázat: Az idegenellenesség mértékének alakulása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, nemek szerinti bontásban, 2004-ben

Nemek	Meválogatná-e, hogy mely külföldit engedne be az országba? Fő és (%)			Összesen
	Igen, megválogatná	Nem, mindenkit beengedne	Nem, senkit sem engedne be	
Férfi	626 (73,5) (43,7)	149 (17,5) (39,6)	76 (8,9) (39,5)	851 (42,5)
Nő	806 (70,1) (56,2)	227 (19,7) (60,3)	116 (10,0) (60,4)	1149 (57,4)
Összesen	1432 (71,6)	376 (18,8)	192 (9,6)	2000 (100)

Forrás: Saját szerkesztés

A kétezer megkérdezett 71,6%-a (1432 fő) a nemzetközi arányoknak megfelelően azt a válaszlehetőséget választotta, hogy megválogatná kit, mely külföldit engedne be az országba. 376 fő (18,8%) bármiféle szelektálás nélkül, minden hazánkban élni szándékozó külföldit beengedne, míg a legkisebb arányt (9,6%, 192 fő) azok képviselték, akik teljesen elzárkóznak a külföldiek beengedésétől. (20. ábra)

A férfiak több mint 73%-a a szelektív befogadást pártolja, míg a nők között ugyanez az arány valamivel kisebb, 70%-os. A nők nem egészen 20%-a a legliberálisabb felfogást képviseli, azaz minden hazánkba jönni szándékozót beengedne, miközben a férfiak ezt a lehetőséget kisebb arányban választották. A nemek tekintetében inkább a nők az idegenellenesek, bár arányuk csupán 10 százalékos. A férfiak a maguk majdnem 9%-os arányával kisebb fokú idegenellenességet mutatnak.

20. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosainak befogadási hajlandósága 2004-ben (%)
 Forrás: Saját szerkesztés

Egy hasonló, Kovács Róbert által 1993-ban végzett vizsgálat eredményei arra mutattak rá, hogy az ország határvidékeire nagyobb

befogadó-készség jellemző: bár a külföldiek megjelenése leginkább az ország keleti határvidékein terheli meg a településeket, mégis ott a legnagyobb a fogadó-készség, a tolerancia. E 2003/2004-es empirikus vizsgálat eredményei alátámasztják ezt a megállapítást: ezek az arányok egyáltalán nem tükrözik nagyfokú idegenellenességet. Több szerző is (pl. Fábíán Zoltán, 1998; Kovács Róbert, 1993a, 1993b; Csepeli-Fábíán-Sik, 1998; Fábíán-Sik-Tóth, 2001) kifejti, hogy összefüggés van az idegenellenesség és az iskolai végzettség, az életkor, illetve az adott térség gazdasági helyzete között. Amennyiben megvizsgáljuk, hogy milyen azon személyek korösszetétele és legmagasabb iskolai végzettsége, akik egyetlen külföldit sem fogadnának be, a következőket tapasztalhatjuk. (16.sz. táblázat)

16. sz. táblázat: Az idegenellenesség mértéke Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, korcsoportok és iskolai végzettség szerint, 2004-ben

Korcsoport (év)	Megválogatná-e, hogy mely külföldit engedne be az országba? Főben és az (azonos csoport százalékában)			Összesen
	Igen, megválogatná	Nem, mindenkit beengedne	Senkit sem engedne be	
15-19	92 (66,0)	38 (27,5)	8 (5,7)	138 (100)
20-29	314 (73,8)	87 (20,4)	34 (8,0)	425 (100)
30-39	286 (74,4)	75 (19,5)	23 (5,9)	384 (100)
40-49	313 (75,6)	65 (15,7)	36 (8,6)	414 (100)
50-59	230 (69,6)	63 (19,0)	37 (11,2)	330 (100)
60-69	125 (61,8)	36 (17,8)	41 (20,2)	202 (100)
70 felett	72 (74,2)	12 (12,3)	13 (13,4)	97 (100)
Iskolai végzettség				
8 ált. alatt	76 (57,1)	31 (23,3)	26 (19,5)	133 (100)
8 általános	305 (64,0)	100 (21,0)	71 (14,9)	476 (100)
Szakmunkás	303 (72,3)	84 (20,0)	32 (7,6)	419 (100)
Szakközép	158 (77,4)	31 (15,1)	15 (7,3)	204 (100)
Technikum	83 (81,3)	9 (8,8)	10 (9,8)	102 (100)
Érettségi	366 (75,9)	83 (17,2)	33 (6,8)	482 (100)
Diploma	141 (76,6)	38 (20,6)	5 (2,7)	184 (100)
Összesen	1434	376	192	2000

Forrás: Saját szerkesztés

A megkérdezettek között az 50 évesnél idősebb korosztály bizonyult a leginkább idegenellenesnek: közöttük korcsoportonként meghaladja a 10%-ot az idegenellenesek aránya. Legnagyobb mértékű az idegenellenesség a 60-69 éves korcsoportban, ahol minden ötödik személy e kategóriába sorolható az adott válaszok alapján. Legkisebb fokú idegenellenesség a 15-19 éves korcsoportban mutatható ki, de a 30-39 évesek csoportjának idegenellenessége sem éri el a 6 százalékot. Iskolai végzettséget alapul véve az mutatható ki, hogy leginkább az alacsonyán képzettek az idegenellenesek: az általános iskolát be nem fejezők között ez az arány majdnem 20%-os, azaz e csoport majdnem minden ötödik tagja hermetikusan elzárná az utat az országba jönni szándékozó külföldiek előtt. A nyolc általánost végzettek között valamivel alacsonyabb ez az arány: 15%-os. Viszonyulásuk háttérben valószínűleg az áll, hogy ezek a személyek azok, akiknek munkaereje szakképzettség hiányában a legkönnyebben pótolható a munkaerőpiacon (külföldiekkel), így ők látják veszélyeztetve állásaikat, álláslehetőségeiket a külföldiek által. Legkevésbé az érettségizettek (6,8%) és a diplomával rendelkezők (2,7%) tartanak a külföldiek hazai munkaerő-piaci jelenlététől a nyíltan idegenellenesek közül. Ők azok, akik abban bíznak, hogy szaktudásuk, szakma-specifikus ismereteik révén a külföldiekkel összehasonlítva előnnyel indulhatnak a munkáért folyó versengésben. E konkrét empirikus vizsgálat tehát megerősíti azt a kutatók által képviselt vélekedést, mely szerint összefüggés mutatható ki az életkor és iskolai végzettség alapján az idegenellenességben, mégpedig az, hogy az idős korral, illetve az alacsony iskolai végzettséggel növekvő mértékű.

A „szuper-liberálisok” között leginkább a 15-19 évesek nyitottak a külföldiek beengedésére. Minél idősebb valaki, annál kevésbé gondolja azt, hogy a külföldiek közül mindenkit be kellene engedni az országba: míg a 15-19 évesek 27,5%-a, addig a 70 éven felettieknek csupán 12%-a vélekedik így. Ez a megállapítás csupán a 40-49 évesek kivételével igaz, hiszen éppen ebbe a korcsoportba tartozó személyek között található a legtöbb szelektíven befogadó viszonyulású személy (313 fő, 75,6%). Furcsa tény, hogy a szuper-liberális felfogású személyek közül a nyolc általánost sem végzettek vannak a legnagyobb arányban. Azaz ezen alacsonyán képzett embereknek a többiekhez képest igen határozott és e tekintetben szélsőséges a véleményük vagy negatív, vagy pozitív irányban: mint láttuk ők azok, akik között a legnagyobb az idegenellenesek és a szuper-liberálisok aránya is.

A következőkben azt kérdeztük a vizsgálatban résztvevő személyektől, hogy „Kiket, mely külföldieket nem engednék be”? Több lehetőség közül választhattak. A válaszlehetőségek között a román, az ukrán, a kínai állampolgárok, az arabok, a más bőrszínűek, illetve az szerepelt, hogy nem nemzetiség vagy állampolgárság szerint döntenének. A válaszok alapján nagyfokú idegenellenességet kimutatni nem lehetett: Legtöbben azt a válaszlehetőséget jelölték meg, hogy nem nemzetiség vagy állampolgárság szerint döntenének (981 fő, majdnem 50%!). Közöttük a legnagyobb arányt (65,7%) a diplomások, legkisebbet (41,3%) az alapfokú oktatási intézményt sem végzettek képviselték. A bőrszín alapján szelektálók aránya 3,5%-os. Közöttük is az általános iskolát sem végzettek képviselik a legnagyobb arányt.

Legtöbben, közel azonos számban és arányban a román- (427 fő, 21,3%) és az ukrán állampolgárokat (433 fő, 21,6%) nem engednék be. 339 válaszadó csupán e két nemzet tagjait nem engedné be hazánkba. A román és az ukrán állampolgárokkal szembeni elutasítás a magyarázatok alapján főként a történelemben, illetve a rossz tapasztalatokban gyökerezik. E két esetben (a románok és az ukránok kapcsán) jelentek meg szinte minden esetben a személyes tapasztalatok a válaszadók magyarázataiban. Úgy vélem ez a tény nem meglepő, hiszen e két nemzet tagjaival már csak földrajzi közelségük, s magyarországi jelenlétük miatt is gyakoribbak a személyes interakciók, míg pl. az arabokkal kapcsolatban –lévén, hogy ők igen csekély számban élnek Magyarország e régiójában- vélekedésüket csupán közvetetten, a médiában róluk megjelenő hírek alapján alakíthatják. Az araboknak 372-en (18,6%) tiltanák meg az országba való belépést. Megjelölésükkor a magyarázatok között szinte minden esetben a terrorizmus, a terrorizmussal való kapcsolatuk, a harciasságuk, illetve a vallásuk szerepelt. A kínaiakkal szembeni elutasítást (314 fő, 15,7%) majdnem kizárólag túlságosan nagynak érzékelt számukkal, illetve a magyar (ruházati) kereskedelmet elnyomó szerepükkel magyarázták. A válaszadók nem egészen egy százaléka (16 fő) ellentmondó válaszokat is megjelölt: felsorolták, hogy mely állampolgárságú személyeket nem engednék be, majd ezek után megjelöltették a kérdező biztosokkal, hogy ők nem a külföldiek állampolgársága alapján döntenének. Ők azok, akik megpróbálják valódi viszonyulásukat elfedni, akik a nyílt és a látens idegenellenesség közötti határvonalon imbolyognak. Különösen igaz tehát ebben az esetben is, hogy a személyes megkérdezés alkalmával az emberek megszűrik a választ aszerint is, hogy mit illik mondani, illetve mivel kelthetnek jó (jobb) benyomást.

A megye lakosainak több mint 70%-a megválogatná kit, mely külföldit engedne be az országba, majdnem 19% minden hazánkban élni szándékozó külföldit beengedne, míg a legkisebb arányt (9,6%) azok képviselték, akik teljesen elzárkóznak a külföldiek beengedésétől. A megkérdezettek között legerősebben idegenellenes az idős korosztály. Iskolai végzettség alapján leginkább az alacsonyán képzettek az idegenellenesek: az alapfokú iskolai végzettséggel sem rendelkezők közül majdnem minden ötödik hermetikusan elzárná az utat az országba jönni szándékozó külföldiek előtt. A kor előre haladtával egyre kevesebben gondolják azt, hogy a külföldiek közül mindenkit be kellene engedni az országba. A legalacsonyabb iskolai végzettségűek között a legnagyobb az idegenellenesek és a szuper-liberálisok aránya is. A megye lakosságának fele nem állampolgárság vagy nemzetiség alapján szelektálna az országba beengedhető külföldiek között. A nem beengedhető külföldiek között legtöbbször a megyével szomszédos országok lakói, a román illetve az ukrán állampolgárok szerepelnek, a távoli országokból érkezők között pedig a kínaiak és az arabok.

Letelepedési engedély feltételekkel

Rákérdeztünk a kérdőívben arra is, hogy mi alapján döntenék el, hogy mely külföldinek adnának letelepedési engedélyt? E kérdés kapcsán is több válaszlehetőséget jelölhettek meg. A kapott válaszokban legtöbbször (1087 említésben) a büntetlen előélet szerepelt, mint kritérium, de a magyar nyelv ismerete (357 említésben), a kibocsátó ország (356 említésben), és az iskolai végzettségen alapuló szelektálás is igen gyakori volt (276 említés). Hatszázán a személyes ismeretségen alapuló tapasztalatok alapján döntenék el, hogy szabad utat engednek-e vagy sem az adott külföldinek. Ezen válaszok mögött a hozzá fűzött válaszadói megjegyzések között az szerepelt, hogy bár ők ez alapján döntenének, az ilyen módon történő szelektálásnak van a legkisebb realitása, ez a legkevésbé kivitelezhető. A személyes ismeretségen alapuló döntéshozatal a büntetlen előélet után a második legtöbb említést kapta, ez azt mutatja, hogy a megkérdezett lakosság nem előítéletek alapján, hanem a tapasztalataira alapozva adna letelepedési engedélyt a külföldieknek. A magyar nyelv ismerete, mint fontos kritérium egybevágg azzal a megközelítéssel, hogy leginkább a magyar nemzetiségű külföldi állampolgárokat látnák szívesen a külföldiek közül, akiket nem is tekintenek igazán idegennek. Elgondolkodtató azonban, hogy sokan (121 fő) gondolták azt, hogy több -legalább három-kritériumnak is (főként a büntetlen előélet-megfelelő iskolai végzettség-

magyar nyelv ismerete hármasként) meg kellene felelnie az országban letelepedni szándékozó külföldinek. Úgy vélem, hogy a több kritériumnak való megfeleltetés is a külföldiektől való tartózkodás megnyilvánulásának tekinthető.

A lakosság bő kétharmada tehát nem előítéletek alapján, hanem a tapasztalataira alapozva adna letelepedési engedélyt a külföldieknek. A magyar nyelv ismerete, mint fontos kritérium magyarázható azzal a megközelítéssel, hogy leginkább a magyar nemzetiségű külföldi állampolgárokat látnák szívesen. Letelepedési engedélyt a megkérdezettek döntő többsége a határon túli magyaroknak adna, illetve őket preferálná minden más külföldi előtt.

Vásárlás külfölditől

A következő kérdésben arra kerestük a választ, hogy vásárolna-e a megkérdezett személy külfölditől, amennyiben azonos minőségű és áru terméket egy magyar árus is eladásra kínálna számára? A magyar illetve külföldi áruhoz való viszonyulást azonos tényezőket feltételezve (azonos ár, azonos minőség, a két árus standja egymás mellett helyezkedik el, ugyanolyan eladói magatartást képviselnek...) vizsgáltuk. E kérdés tekintetében a válaszadók 8,9%-a bizonytalan volt, nem tudta hogyan cselekedne egy ilyen szituációban. Bizonytalanságuknak fiatal koruk lehet az oka, hiszen a legnagyobb arányt a bizonytalankodók között a 15-19 évesek tették ki. A megkérdezettek 55,6%-a (1112 fő) válaszolta azt, hogy számára nem fontos tényező az árus hazai vagy külföldi volta, így megvenné az árut a külfölditől is. A válaszadók 35,5%-a (710 személy) viszont a magyar árusokat preferálná, s biztos abban, hogy nem vásárolna külfölditől. Közöttük a férfiak és nők közel azonos arányt képviselnek, a nők alig két százalékponttal előzték meg e tekintetben a férfiakat. A vásárlás tekintetében jól kimutatható egy kor és egy iskolai végzettség szerinti összefüggés: minél idősebb valaki, annál inkább a hazai árust választaná vásárlásakor. Míg a 20-29 éveseknek 26,6%-a, a 40-49 évesek 36,7%-a, a 60-69 évesek 44,5%-a, addig a 70 éven felüliek korosztályának már majdnem 60%-a cselekedne így. Minél kevésbé iskolázott valaki, annál kevésbé hajlandó külfölditől vásárolni: az általános iskolát sem végzetek 45%-a, a nyolc osztályt végzetek több mint 40%-a, a szakmunkásképzőt végzetek 36,2%-a, míg a diplomásoknak már csupán 32%-a vélekedik hasonlóan.

A megkérdezettek több mint fele számára tehát nem fontos tényező az árus hazai vagy külföldi volta, megvenné ugyanazt az árut a külfölditől is. A válaszadók egyharmada a magyar árusokat preferálná, s biztos abban, hogy nem vásárolna külfölditől. Minél idősebb valaki, annál inkább a hazai árust választaná vásárlásakor, illetve minél kevésbé iskolázott a megkérdezett személy, annál kevésbé hajlandó külfölditől vásárolni.

Támogatások külföldieknek

A következő kérdéscsoport segítségével azt szeretttük volna feltárni, hogy milyen segítséget, támogatást hajlandók nyújtani a megkérdezettek a külföldieknek. Az a viselkedés ugyanis, amikor például az adott személy nem vásárol a külfölditől, a fenntartással kezelt csoporttal (külföldiek) szembeni negatív cselekvésnek egy enyhe formája ugyan, de nem okoz közvetlen kárt a kellemetlennek ítélt csoport számára, hiszen elkerüli azt. Az elkerülésnél durvább viszonyulást jelent viszont a hátrányos megkülönböztetés (ALLPORT, 1997), az, hogy a külföldieket nem részesítene támogatásban a megkérdezett személy.

A kérdőívben felsorolt potenciális segítségek között szerepelt a szociális/munkanélküli segély adása, átmeneti szálláshoz-, kedvezményes lakáshoz juttatás, illetve a napi háromszori étkezés biztosítása. 473 fő, azaz a megkérdezettek 23,6%-a támogatná szociális vagy munkanélküli segéllyel a hazánkban élni szándékozó külföldieket. Ennek a kis aránynak (mely, ha figyelembe vesszük a megye rossz gazdasági mutatóit, nem is tűnik olyan kevésnek) a háttérben az húzódik, hogy a vizsgált térségben, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében igen magas, az országos átlagot (5,8%) másfélszeresen meghaladó mértékű (9,1%-os) a munkanélküliség a vizsgálat időpontjában. Azért adnának ilyen kevesen munkanélküli segélyt a külföldieknek, mert nem akarják, hogy a szűkös szociális támogatásokon osztozniuk kelljen a külföldi munkanélküliekkel.

A megkérdezett nők 68%-a, a férfiak 69,5%-a nem adna munkanélküli segélyt a hazánkban élő külföldieknek. Korcsoportokat tekintve a következő különbségek mutatkoznak: a külföldieknek munkanélküli segélyt nem adók aránya legkisebb a tizenévesek között, 59% alatt marad. A viszonylag alacsony arányban valószínűleg az játszik szerepet, hogy ezek a fiatalok még nem tapasztalták meg azt az élethelyzetet, amikor kiszorulva a munkaerőpiacról, más (külföldi) munkakeresőben a potenciális vetélytársat látják, így attól nem vonják meg

a támogatás lehetőségét. A 20 éven felüli korcsoportokban ez az arány azonban már meghaladja a 67%-ot. A támogatást nem adók között a legmagasabb arányt az 50-59 évesek (71,8%) és a 70 éven felettek (80,4%) képviselték. Az 50 év feletti korcsoportok képviselői úgy vélik, hogy nekik a legkisebb az esélyük az elhelyezkedésre, így a munkanélküli segély (munkakeresési támogatás) odaítélésével tulajdonképpen legalizálnák a külföldiek munkaerőpiacon való jelenlétét, ezáltal pedig saját maguk onnan való kiszorításának lehetőségét, amit érthető okokból nem vállalnak fel. Érthető tehát, hogy körükben az egyik legmagasabb az elutasítás. Az iskolai végzettséget tekintve az arányok 63,5% és 71,5% között alakulnak: a legkisebb arányt a diplomások adják, a legmagasabbat pedig a szakközépiskolát végzettek.

A külföldiek (kezdeti) nehézségeivel való szolidaritást mutatja az, hogy a megkérdezettek több mint fele (56,3%-a) adna átmeneti szállást a rászoruló külföldieknek. Többen saját házukat is felajánlanák e célra, de a többség csupán azt támogatja, hogy a saját lakásán kívül, egy erre a célra kijelölt épület szolgáljon átmeneti szállásként a külföldieknek. Leginkább jóhiszeműnek e tekintetben a 20-29 évesek korcsoportja bizonyult 67,5%-al. A kor növekedésével párhuzamosan azonban csökken azok aránya, akik adnának átmeneti szállást a rászoruló külföldieknek: amíg a 40-49 évesek 57,2%-a, és az 50-59 éveseknek már csak a fele, addig a 70 éven feletteknek csak alig 30%-a részesítené a külföldieket ilyen támogatásban. Iskolai végzettséget tekintve igen nagy különbségek mutathatók ki: az általános iskolát nem végzettek között a támogatók aránya majdnem eléri az 58%-ot, és a nyolc általánost végzettek esetében is meghaladja az 51%-ot. A szakmunkások között már csak alig 30%-os a támogatottság, míg a diplomásoknak csak 21,7%-a adna átmeneti szállást a külföldieknek. Az iskolai végzettség növekedésével tehát csökken az átmeneti szállás nyújtásában mutatkozó szolidaritás. A maximum nyolc általánost végzettek magas támogatása a kérdésben, összefüggésben állhat azzal, hogy valószínűsíthetően ők élnek a legnehezebb anyagi körülmények között, tehát –akár saját bőrükön tapasztalva is– átérezhetik a külföldiek ilyen irányú igényeit, ezért ez a nagyfokú segíteni akarás.

A kedvezményes lakáshoz jutás támogatottsága a legkisebb a felsoroltak közül. Csupán a válaszadók 15,7%-a (314 fő), támogatná a külföldiek kedvezményes lakáshoz jutását. Ez összefüggésben áll azzal a ténnyel, hogy igen sok hazainak sincs saját lakása, sem reális lehetősége arra, hogy kedvezményes lakáshoz jusson, ezért a megkérdezettek szinte

minden esetben hozzáfűzték, hogy rászorultságtól függetlenül előbb a magyaroknak adják meg az esélyt a lakáshoz jutásra, aztán következzenek csak a külföldiek. Főként a tizenévesek, és a huszonévesek korcsoportja adna nagyobb arányban (24,6% és 17,9%) kedvezményes lakást a külföldieknek.

Sik Endre egy országos közvéleménykutatás eredményei alapján már 1992-ben a következőket fogalmazta meg: [...] az idegenekkel szembeni együttérzés kifáradóban van és az emberek már nemcsak a munkahelyüket, hanem, ami ennél is szomorúbb, a betevő falatjukat féltik az idegenektől. (SIK, 1992) Ez a viszonyulás megmutatkozik a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében megkérdezett személyek válaszaiban is: A napi háromszori étkezéssel kapcsolatosan az a vélekedés fogalmazódott meg a vizsgálat lefolytatása során, hogy aki Magyarországon szándékozik élni, teremtsen meg magának a betevőre valót, úgy jöjjön az országba, hogy ne szoruljon segítségre, segélyekre. A megkérdezettek 40,6%-a (813 fő) biztosítana a külföldieknek napi háromszori étkezést. 40% feletti támogatottságot tekintetben a 15 és 39 év közöttiek, illetve a szakmunkásképzőt végzettek mutattak. 1067-en (53,3%) azonban nem adnának enni naponta háromszor a rászoruló külföldieknek. Közöttük a legmagasabb arányt a 70 éven felüliek korcsoportja adta majdnem 66%-al, de az 50-59 évesek korcsoportjába tartozó személyek 56% sem adna enni naponta háromszor a külföldieknek. A leginkább elutasítók (62,4%) csoportját tekintetben azok képviselték, akik alapfokú oktatási intézményt sem végeztek. E tekintetben azonban, ellentétben az átmeneti szálláshoz juttatásban való hajlandósággal, itt a legrosszabb anyagi körülmények között élők nem vállaltak szolidaritást a külföldiekkel.

Az Országos Gyermekétkeztetési Közalapítvány adatai szerint hazánkban mintegy 20 ezer gyermek éhezik, és közel 100 ezer alultáplált. E tekintetben az egyik legkedvezőtlenebb helyzetű megye éppen Szabolcs-Szatmár-Bereg, ami magyarázhatja a kevés szolidaritásról tanúskodó válaszokat. A nemleges választ adók közül azonban többen jelezték, hogy hozzájárulnának a külföldiek napi egyszeri étkeztetéséhez. Valószínű, hogy az ilyen válaszokban az tükröződik, hogy mint általában a társadalomkutatások esetében, úgy itt is működött a válaszadók racionális kontrollja, kulturálisan meghatározott gátlása, ami miatt tudják, hogy mit illik felelni, és mit nem illik mondani, nemcsak valamiféle egzisztenciális félelem miatt, hanem különböző kínos érzések, szorongások elkerülése végett is.

A leginkább elutasító személyek azok, akik a felsorolt támogatások közül semelyiket sem ítélnék oda a külföldieknek, tehát kizárják őket bizonyos típusú munkavállalásból, megtagadják tőlük a szociális/munkanélküli segélyhez, az átmeneti szálláshoz, a kedvezményes lakáshoz jutás lehetőségét is. Minthogy azonban arra vonatkozóan nincs ismeretünk, hogy honfitársaik számára biztosítanák-e ugyan ezeket a juttatásokat, így ezek a válaszok nem tulajdoníthatók egyértelműen az idegenellenességnek.

A megkérdezetteknek tehát alig negyede támogatná szociális vagy munkanélküli segéllyel, alig harmada munkanélküli segéllyel a hazánkban élni szándékozó külföldieket. A támogatást nem adók között a legmagasabb arányt az 50-59 évesek, és a 70 év felettek képviselték, az iskolai végzettséget tekintve pedig a szakközépiskolát végzettek. A megkérdezettek több mint fele adna átmeneti szállást a rászoruló külföldieknek. Az iskolai végzettség és a kor növekedésével párhuzamosan azonban csökken az átmeneti szállás nyújtásában mutatkozó szolidaritás. A kedvezményes lakáshoz jutás támogatottsága a legkisebb. Napi háromszori étkezést a megkérdezettek több mint fele nem adna a külföldieknek, közöttük a legmagasabb arányt a 70 éven felüliek és az alapfokú oktatási intézményt végzettek adják.

Külföldi a szomszédban

A külföldiekhez való viszonyulások cselekvésben megnyilvánuló szintjét vizsgálja az a kérdés is, mely szerint „Ha tudná, megakadályozná, hogy szomszédjába külföldi költözzön”? E kérdés tekintetében nincs jelentősebb eltérés a férfiak és a nők által adott válaszokban. A külföldiek oldaláról nézve pozitív vagy semleges választ a megkérdezettek majdnem háromnegyede (74,8%) adott: 40,8%-uk (816 fő) nem tenne a külföldi szomszéd ellen, hisz úgy véli, hogy bárkivel jó kapcsolatot alakíthat ki, annak származásától függetlenül. Míg az érettségizettek 26,7%-a, az általános iskolát végzettek 22,3%-a vélekedett így, addig a diplomásoknak 12,6%-a cselekedne ennek megfelelően. Sokak számára (34%, 680 fő) – főként, a szakmunkások között- azonban állampolgárságtól függetlenül is mindegy ki a szomszédjuk. A válaszadók 22,6%-a (453 fő) már a külföldi szomszédba költözését is megakadályozná. Közöttük a legnagyobb arányt az általános iskolát végzettek, s az 50-59 évesek teszik ki, míg 51 fő (alig 3%) a már beköltözött külföldivel való szomszédügyi viszonyt tenné

kellemetlenné, ha módja lenne rá. Ezt a lehetőséget legtöbben (25,5%) a szakmunkásképző iskolát végzettek és a diplomások (19,6%) közül választották. A 30-39 évesek korosztályára jellemzőek leginkább ezek az előítéletes, idegenellenes válaszok.

Baráti kapcsolat külföldivel

A következő kérdés arra vonatkozott, hogy gátolná-e a megkérdezett gyermekét abban, hogy külföldi gyermekkel barátkozzon? Legtöbben (1077-en, 53,8%) - főként a fiatalabb szülői korosztály- igen nyitottak e tekintetben, nem gátolnák gyermeküket, rábíznák a gyerekekre, hogy kivel barátkozik. 182 fő (9,1%) azonban mindenképpen megakadályozná a külföldi gyermekkel való kapcsolattartást. A legelutasítóbb korcsoportnak e tekintetben az 50-59 éveseké bizonyult: közülük minden ötödik fő így cselekedne. Az ilyen válaszok majdnem 40%-át az általános iskolát végzettek teszik ki, míg a diplomásoknak mindössze csak 3%-a cselekedne így. A megkérdezettek majdnem egyharmada (30,3%) előbb megismerkedne a külföldi gyermek szüleivel, s ez alapján döntené el, hogy gátolja-e saját gyermekét a külföldivel kötendő barátságban. Legnagyobb arányban (38,9%) a 20-29 évesek és az érettségizettek (29%) érzik magukénak ezt a vélekedést. Ezek azok a szülők, akik a döntés jogát fenntartják maguknak. Úgy vélem, ez az óvatosságnak is mondható magatartás nem kizárólag a külföldiekhez való viszonyulás leképeződése, valószínű, hogy magyar gyerekek esetében is hasonlóan döntenének. A megkérdezettek 6,5%-a, főként a 30-39 évesek korcsoportja, és az érettségivel rendelkezők azonban bizonytalanok voltak, nem tudták hogyan cselekednének ilyen szituációban.

A manifeszt információs szintet vizsgálva tehát megállapítható, hogy a megkérdezettek majdnem háromnegyede úgy véli, hogy származástól függetlenül bárkivel jó kapcsolatot alakíthat ki, illetve, hogy számára állampolgárságtól függetlenül is mindegy ki a szomszédja. A válaszadók között főként az általános iskolát végzettek és az 50-59 évesek azok, akik megakadályoznák a külföldiek szomszédjukba költözését. A külföldi gyerekekkel való barátkozást kevesen elleneznék, az 50-59 évesek közül azonban minden ötödik fő meggátolná ezt.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosságát megszólaltató attitűdvizsgálat egészéről, összegzésként tehát a következő megállapítások tehetők:

A kognitív információszint tekintetében

- A megkérdezettek majdnem háromnegyede szerint élnek külföldi állampolgárságú személyek is lakhelyükön.
- A válaszadók 40,8%-a – még a nagyságrendet tekintve - sem tudja, hány külföldivel él együtt lakhelyén.
- A megyében a külföldiek aránya a települések népességszámához viszonyítva alacsony, többségében egy százalék alatti.
- Ahol a külföldiek népességszámhoz viszonyított aránya meghaladja a 3%-ot, határ menti települések.
- A helyi lakosok által érzékelt számok függetlenek a külföldiek valós számától, a település népességszámától, a település típusától, viszont a határ menti településeken arányuk érzékelhetően magasabb.
- A statisztikákkal ellentétben a megye lakosai szerint a külföldiek csupán néhány országból érkeznek hazánkba.
- Legtöbben az ukrán és/vagy a román állampolgárságú külföldieket jelölték meg a megyében élő külföldiek között.
- A megkérdezettek több mint felének személyes, valódi tapasztalatuk nincs a külföldiekkel
- Összefüggés mutatható ki a félelmek, a külföldiek érzékelt száma, a munkanélküliség és a határ menti fekvés között.

Az affektív információszint tekintetében

- A külföldiekkel kapcsolatos aggodalmak a lakosság felét érintik.
- Szomszédként a lakosok majdnem kétharmada fogadná el a külföldieket, míg orvosként 80%-uk.
- Leginkább a maximum alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezők és az 50-59 évesek tarják a külföldieket konkurenciának a hazai munkaerő-piacon.
- A helyi lakosok nem tekintenek úgy a külföldiekre, mint akik „cserben hagyják az övéiket az idejövételükkel.
- Az idegenellenesség tekintetében a szocio-demográfiai tényezők mentén jelentős különbségek mutathatók ki:

- Főként az 50 éven felüliek és az alacsony iskolai végzettségűek tekintik konkurenciának a külföldieket a munka világában.
- A megkérdezettek között legerősebben idegenellenes az idős korosztály.

A viselkedéses információszt tekintetében

- A megye lakosainak majd háromnegyede megválogatná, hogy mely külföldit engedné be az országba, majdnem ötöde minden hazánkban élni szándékozó külföldit beengedne, míg a legkisebb arányt (9,6%) azok képviselik, akik teljesen elzárkóznak a külföldiek beengedésétől.
- A nemek tekintetében inkább a nők az idegenellenesek, bár arányuk csupán 10 százalékos.
- A megkérdezettek között az 50 évesnél idősebb korosztály bizonyult a leginkább idegenellenesnek, a legkisebb fokú idegenellenesség a 15-19 éves korcsoportban mutatható ki.
- Leginkább az alacsonyan képzettek az idegenellenesek: az általános iskolát be nem fejezők között majdnem minden ötödik személy hermetikusan elzárná az utat az országba jönni szándékozó külföldiek előtt.
- Minél idősebb a megkérdezett, annál kevésbé gondolja azt, hogy a külföldiek közül mindenkit be kellene engedni az országba.
- Az alacsonyan képzett emberek között a legnagyobb az idegenellenesek és a szuper-liberálisok aránya is.
- A megkérdezettek tizede szerint egyszerre több kritériumnak is (büntetlen előélet- megfelelő iskolai végzettség- magyar nyelv ismerete) meg kellene felelnie az országban letelepedni szándékozó külföldinek.
- Minél idősebb valaki, annál inkább a hazai árust választaná vásárlásakor, illetve minél kevésbé iskolázott valaki, annál kevésbé hajlandó külfölditől vásárolni.
- Az iskolai végzettség és a kor növekedésével párhuzamosan csökken a külföldieknek nyújtandó támogatások mértéke, köre is.
- A válaszadók majdnem negyede a külföldiek szomszédba költözését is megakadályozná. Közöttük a legnagyobb arányt az általános iskolát végzetek, s az 50-59 évesek teszik ki.
- Csupán a megkérdezettek tizede akadályozná meg gyermeke barátkozási szándékát külföldivel.

IV.3. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megye polgármestereinek külföldiekhez kapcsolódó attitűdjeit feltáró prominenciavizsgálat

Az attitűdök feltárását prominenciavizsgálattal, a helyi társadalom vezetőinek, a polgármesterek véleményeinek a feldolgozásával folytattuk. Ilyen típusú felmérést 1992-től több alkalommal is végeztek hazai kutatók (TÁRKI) az Integrációs Stratégiai Munkacsoport Bel-és Igazságügyi Bizottságának felkérésére. Ezen adatfelvételek célja az, hogy megtudjuk hány külföldi él az önkormányzatok területén, hogy milyen kapcsolatban van a helyi közösség és az önkormányzat a külföldiekkel, s hogy megvizsgáljuk, mely településekre jellemző az idegenekkel kapcsolatos elutasító magatartás átlagosnál nagyobb vagy kisebb mértéke. Noha ezen jelenségek mindegyike fontos mind az országos, mind a helyi társadalmi folyamatok megismerése szempontjából, ezekről semmiféle statisztikai információ nem áll rendelkezésre.

Az ilyen típusú kutatások kiinduló feltételezése az, hogy a külföldiek jelenlétét, szerepüket, illetve a külföldiekkel kapcsolatos nézeteket a helyben élő és az önkormányzat napi ügyeiben járatos embereknél jobban senki nem ismerheti. Azaz a helyi önkormányzat szakemberei, polgármesterei olyan speciális helyzetben levő szakértőknek tekinthetők, akik a helyi folyamatok legjobb becslését adhatják.

A hazánkban országos mintán végzett TÁRKI vizsgálatok (SIK, 1999a,b) arra mutattak rá, hogy a polgármesterek szerint a külföldiek jelenléte 1995 és 1998 között folyamatosan csökkent. Ez részben azt jelenti, hogy mind kevesebb településen fordultak elő külföldiek, másrészt pedig azt, hogy arányuk a helyi lakosok számához képest csökkent ez idő alatt. (1995-ben még a települések közel kétharmadában, 1998-ban kevesebb mint felében tudtak az önkormányzatok szakemberei külföldiek jelenlétéről.) (17.sz. táblázat)

17.sz. táblázat: A külföldiek elterjedtsége*és aránya az állandó népességhez képest régiók szerint 1995, 1997, 1998 (%)

Régió	Külföldiek előfordul. aránya	Külföldiek/ állandó népesség	Külföldiek előfordul. aránya	Külföldiek/ állandó népesség	Külföldiek előfordul. aránya	Külföldiek/ állandó népesség
	1995		1997		1998	
É- Dunántúl	58	0,5	45	0,3	39	0,3
D- Dunántúl	52	0,8	48	0,5	37	0,4
Pest megye	88	1,0	65	0,5	58	0,5
Északi régió	53	0,4	40	0,2	29	0,1
É- Alföld	69	0,6	59	0,4	53	0,4
D- Alföld	76	0,8	70	0,5	62	0,5
Összesen**	60	0,7	50	0,4	42	0,3

*A települések hány százalékában élnek külföldiek

**Budapest nélkül

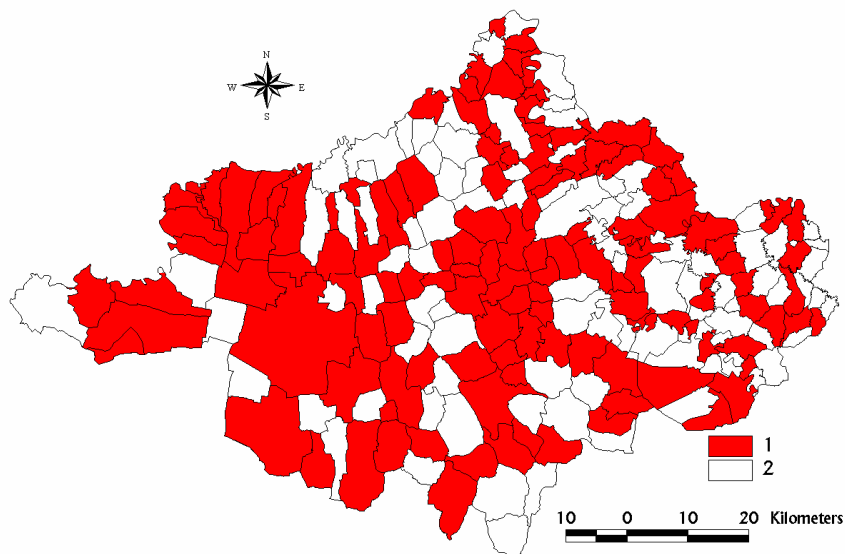
Forrás: Sik E.: Külföldiek Magyarországon és a velük kapcsolatos nézetek a helyi önkormányzatokban, 1999

Az említett tanulmány megállapítja, hogy nagyobb arányban fordulnak elő külföldiek azokon a területeken, ahol kevés, de nagy település található, illetve a nagyobb népességű településtípusokban. A külföldiekkel kapcsolatos gondok koncentrációja Pest megyére, továbbá az észak-alföldi régióra és a városokra jellemző leginkább, ami pedig arra utal, hogy a külföldiek nagyobb aránya növeli az önkormányzatok által érzékelt gondok súlyát. A nagyközségekben az átlagosnál nagyobb mértékben nőtt a külföldiek jelenléte miatt érzékelt hátrányok súlya, míg a közepes nagyságú községek körében inkább a beilleszkedés problémamentességéről és a külföldiek jelenlétéből fakadó előnyökről számoltak be a megkérdezettek.

A felmérésben résztvevők

Az adatfelvétel egy önkitöltésre alkalmas egyszerű kérdőív segítségével történt, melyet postai úton juttattunk el Szabolcs-Szatmár-Bereg megye összes polgármesteri hivatalába. Azáltal, hogy a polgármestereknek címeztük a kérdéseket, feltételeztük, hogy a kapott válaszok az adott települést jól ismerő, annak érdekeit szem előtt tartó,

hivatalos álláspontot képviselnek. A megye 229 polgármestere közül 130 küldte vissza a kérdőívet: 14 városi, 15 nagyközségi és 101 községi jogállású település polgármestere. Ezzel a megyei városok 75%-a, a nagyközségek 65,2%-a és a községek 54,3%-a vett részt a felmérésben. Mivel a mintába a megye összes polgármesterének egyenlő esélye volt bekerülni, ez 57%-os random mintának tekinthető. (21. ábra)

1=A vizsgálatban részt vevő polgármesterek települései 2= a kérdőívet vissza nem küldő települések

21. ábra: A vizsgálatban részt vevő települések (n=130)

Forrás: Saját szerkesztés

A vizsgálatban résztvevő települések a következők voltak: Apagy, Aranyosapáti, Baktalórántháza, Balkány, Balsa, Barabás, Bátorliget, Benk, Beregdaróc, Beregsurány, Beszterec, Botpalád, Bököny, Buj, Cégénydányád, Csegöld, Csenger, Csengerújfalu, Demecser, Encsencs, Eperjeske, Fényeslitke, Fülesd, Fülöpösdaróc, Gacsály, Gávavencsellő, Géberjén, Gégény, Gelénes, Gulács, Gyügye, Gyüre, Hodász, Ibrány, Ilk, Jármí, Jéke, Kállósemjén, Kántorjánosi, Kemece, Kisar, Kisnamény, Komoró, Kótaj, Laskod, Mánd, Mándok, Máriapócs, Márokpapi, Méhtelek, Mérk, Mezőladány, Milota,

Nábrád, Nagydobos, Nagyecsed, Nagykálló, Nagyszekeres, Nagyvarsány, Napkor, Nyírbátor, Nyírbogdány, Nyírcsaholy, Nyírcsászári, Nyírderzs, Nyíregyháza, Nyírgelse, Nyírgyulaj, Nyíribrony, Nyírjákó, Nyírkarász, Nyírkércs, Nyírlövő, Nyírlugos, Nyírmada, Nyírmeggyes, Nyírparasznya, Nyírpilis, Nyírtelek, Nyírtét, Nyírtura, Olcsva, Ór, Pap, Papos, Paszab, Pátroha, Petneháza, Piricse, Pócspetri, Pusztadobos, Rakamaz, Rohod, Rozsály, Szabolcs, Szabolcsbáka, Szabolcsveresmart, Szakoly, Szamosbecs, Szamoskér, Szamossályi, Szamosszeg, Szatmárcseke, Szorgalmatos, Tarpa, Tiborszállás, Tímár, Tiszaadony, Tiszabecs, Tiszabercel, Tiszacsécse, Tiszadada, Tiszalök, Tiszamogyorós, Tiszánagyfalu, Tiszarád, Tiszaszalka, Tiszaszentmárton, Tiszavasvári, Tisztaberek, Tunyogmatolcs, Túrístvándi, Tuzsér, Tyukod, Újfehértó, Újkenéz, Vaja, Vámosatya, Vámosoroszi, Záhony.

A vizsgálat eredményei:

A vizsgálatban részt vevő polgármesterek legmagasabb iskolai végzettségét és település-típus szerinti megoszlását a 18.sz. táblázat tartalmazza.

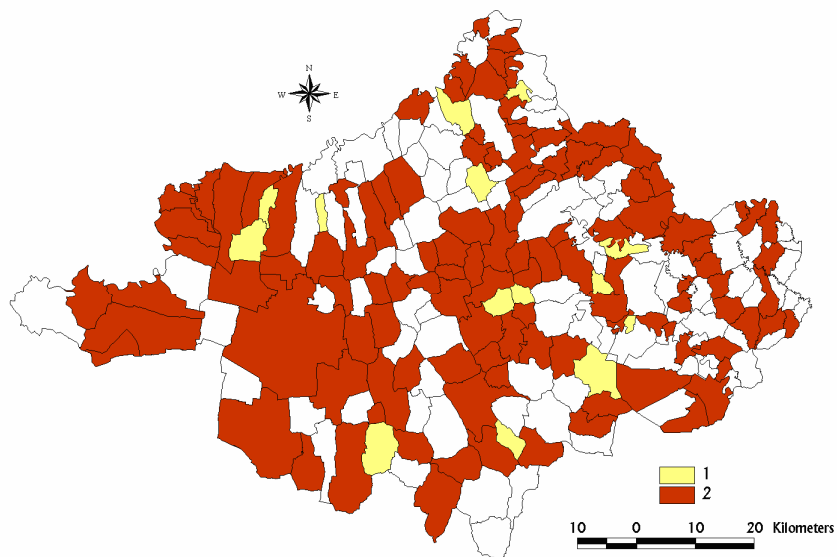
18. sz. táblázat: A polgármesterek nem-, iskolai végzettség- és település-típus szerinti megoszlása

Legmagasabb iskolai végzettség	Település-típus és nemek					
	Községi polgármester		Nagyközségi polgármester		Városi polgármester	
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő
Szakmunkásképző	1	1	0	0	0	0
Szakközépiskola	14	6	1	1	0	0
Gimn. érettségi	19	11	1	0	0	2
Főiskola	23	11	7	2	9	1
Egyetem	7	3	2	0	2	0
Összesen:	67*	33*	12*	3	12*	3

*Három községi férfi, egy községi nő és egy városi férfi polgármester nem közölte legmagasabb iskolai végzettségét, ezért őket csak az összesen sorban tudtuk feltüntetni.

Forrás: Saját szerkesztés

A válaszok kiértékelése után megállapítható, hogy az Ukrajnával és Romániával határos megyében igen nagy a külföldiek elterjedése: 130 településből 116-ban (89%) élnek külföldi állampolgárságú személyek is. (22. ábra)

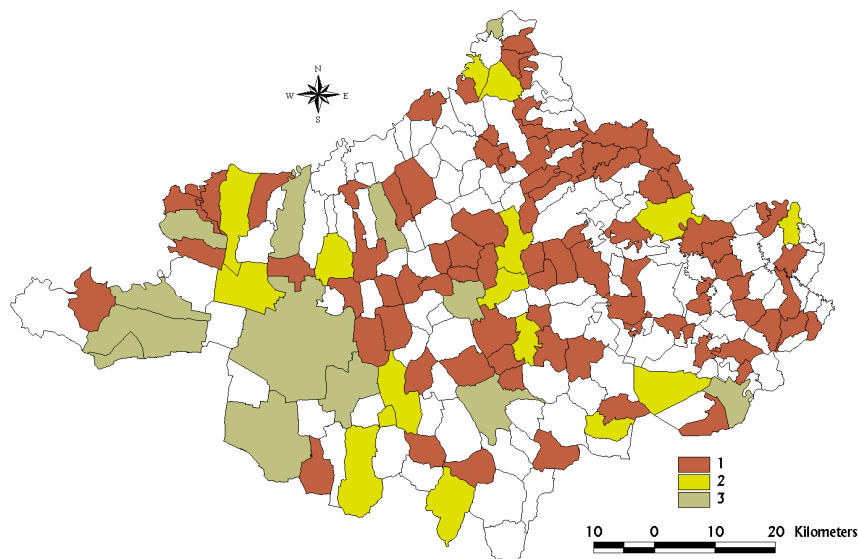

1= nem élnek külföldiek, 2= élnek külföldiek a településen

22. ábra: Külföldiek elterjedtsége Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 2004

Forrás: Saját szerkesztés

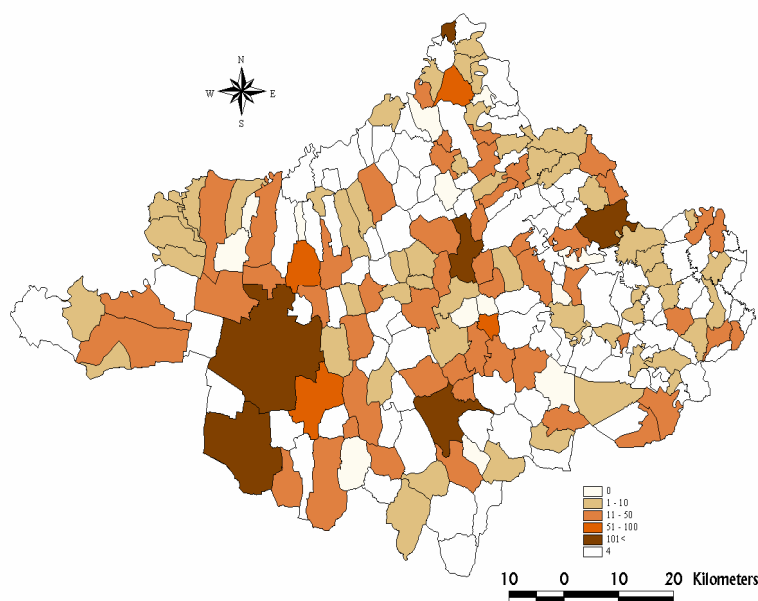
A szabolcsi települések zömének tehát van közvetlen kapcsolata a külföldiekkel: a vizsgált városok több mint 95%-ában, a nagyközségek 100%-ában, és a községek 87%-ában élnek külföldiek. (23. ábra)

1=község, 2= nagyközség, 3= város
 23. ábra: Külföldiek elterjedtsége a megyében település-típusonként
 (n=116), 2004
 Forrás: Saját szerkesztés

Mivel a települések döntő többsége nem rendelkezik helyi nyilvántartással a településen élő külföldiekről, ezért számukat pontosan megadni nem tudták, az általuk közölt számadatokat azonban reális becsléseknek tekintjük, hiszen - a polgármesterek visszajelzése alapján- a becsült adatokat a szociális és népesség-nyilvántartási ügyekkel foglalkozó munkatársak tapasztalatai alapján kalkulálták.

Az elemzésre alkalmas 130 visszaküldött kérdőív alapján 2004. nyarán a vizsgálatban részt vett megyei településeken összesen 3721 külföldi személy él. (24. ábra) A külföldiek majdnem fele (47,9%-a) városokban, 15,5%-a nagyközségekben, 36,5%-a pedig községekben él.

0= nem élnek külföldiek, 1-10= a külföldiek száma 1-10 fő, 11-50= a külföldiek száma 11-50 fő, 51-100= a külföldiek száma 51-100 fő, 100<= a külföldiek száma meghaladja a 100 főt, 6= nem vizsgált település

24. ábra: A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében élő külföldiek száma és elhelyezkedése 2004-ben (n=130)

Forrás: Saját szerkesztés

A külföldiek nagyobb száma és aránya a városokban a kedvezőbb munkaerő-piaci helyzettel, a több lehetőséggel, illetve több város esetében azok speciális helyzetével is magyarázható. Nem szorul különösebb magyarázatra a nyíregyházi (megyeszékhely), és záhonyi (határátkelő) nagyszámú külföldi-jelenlét. Nyírbátorban pedig, ahol közel 600 külföldi személy él, sokakat a határőr igazgatóság idegenrendészeti hivatala tart őrizet alatt. A megyében élő külföldiek 97,5%-át az Ukrajnából és Romániából érkezők (javarészt e két országba szakadt magyar

nemzetiségűek) teszik ki. Amennyiben a megyében élő külföldiek lakossághoz viszonyított arányát nézzük, azt tapasztaljuk, hogy az a települések 87,6%-án (114 településen) 2% alatt marad, és csak a települések 4,3%-án haladja meg az 5%-ot (Beregsurány, Jármí, Kisnamény, Tarpa, Záhony). (19.sz. táblázat) Ennek az 5%-nak a fontosságáról a korábbiakban már szóltam.

19. sz. táblázat: A külföldiek száma (fő) és a települések állandó népességéhez viszonyított aránya (%)

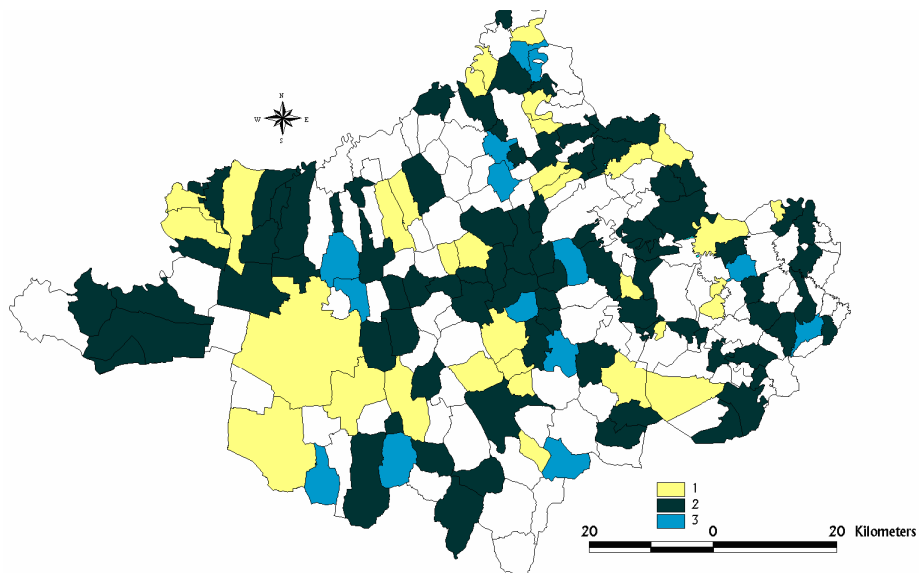
Település	Külföldiek száma	Külf.sz./ állandó népesség sz.	Település	Külföldiek száma	Külf.sz./ állandó népesség sz.
Apagy	24	1,0	Nyírcsaholy	20	0,8
Aranyosapáti	15	0,7	Nyírcsászári	29	2,3
Baktalórántháza	50	1,3	Nyírderzs	11	1,6
Balkány	22	0,3	Nyíregyháza	451	0,3
Balsa	3	0,3	Nyírgelse	20	1,7
Barabás	1	0,1	Nyírgyulaaj	35	1,6
Bátorliget	4	0,4	Nyírbrony	12	1,0
Benk	0	0	Nyírkáro	4	0,4
Beregdaróc	30	3,3	Nyírkarász	16	0,6
Beregsurány	35	5,9	Nyírkércs	10	1,1
Beszterec	6	0,5	Nyírlövő	8	1,0
Botpalád	1	0,1	Nyírlugos	10	0,3
Bököny	20	0,5	Nyírmada	180	3,7
Buj	0	0	Nyírmeggyes	15	0,5
Cgénydányád	9	1,2	Nyírparasznya	16	1,6
Csegöld	2	0,2	Nyírpilis	0	0
Csenger	50	0,9	Nyírtelek	48	0,6
Csengerújfalu	14	1,5	Nyírtét	7	0,6
Demecser	5	0,1	Nyírtura	46	2,6
Encsencs	10	0,3	Olcsva	15	1,9
Eperjeske	10	0,7	Ór	0	0
Fényeslitke	0	0	Pap	17	0,9
Fülesd	4	0,8	Papos	0	0
Fülpösdaróc	0	0	Paszab	0	0
Gacsály	10	1,1	Pátroha	17	0,5
Gávavencsellő	20	0,4	Petneháza	4	0,2
Géberjén	5	0,8	Pircse	35	1,8
Gégény	8	0,3	Pócspetri	4	0,2
Gelénes	5	0,8	Pusztadobos	24	1,7

Település	Külföldiek száma	Külf.sz./ állandó népesség sz.	Település	Külföldiek száma	Külf.sz./ állandó népesség sz.
Gulács	20	1,9	Rakamaz	6	0,1
Gyügye	20	0,7	Rohod	16	1,9
Gyüre	5	0,3	Rozsály	16	1,9
Hodász	15	0,4	Szabolcs	5	1,2
Ibrány	20	0,2	Szabolcsbáka	0	0
Ilk	24	2,0	Szabolcsveres.	6	0,3
Jármi	100	7,2	Szakoly	0	0
Jéke	14	1,8	Szamosbecs	7	1,8
Kálósemjén	20	0,4	Szamoskér	0	0
Kántorjánosi	2	0,0	Szamossályi	8	1,0
Kemecse	53	1,0	Szamosszeg	15	0,7
Kisar	0	0	Szatmárcseke	5	0,3
Kisnamény	20	5,5	Szorgalmatos	5	0,5
Komoró	20	1,3	Tarpa	50	6,1
Kótaj	15	0,3	Tiborszállás	20	1,7
Laskod	10	0,9	Timár	10	0,6
Mánd	9	3,1	Tiszaadony	5	0,6
Mándok	60	1,2	Tiszabecs	19	1,7
Máriapócs	4	0,1	Tiszabercel	5	0,2
Márokpapi	10	2,0	Tiszacsécse	5	1,7
Méhtelek	20	2,5	Tiszadada	10	0,4
Mérk	8	0,3	Tiszalök	15	0,2
Mezőladány	9	0,8	Tiszaogyorós	10	1,2
Milota	30	3,2	Tiszanagyfalu	5	0,2
Nábrád	12	1,2	Tiszarád	0	0
Nagydobos	10	0,4	Tiszaszalka	36	3,6
Nagyecsed	0	0	Tiszaszentmárt	8	0,6
Nagykálló	60	0,5	Tiszavasvári	40	0,2
Nagyszekeres	2	0,7	Tisztaberek	5	0,7
Nagyvarsány	40	0,2	Tunyogmatolcs	5	0,1
Napkor	10	0,2	Túristvándi	10	1,2
Nyírbátor	600	4,4	Tuzsér	10	0,2
Nyírbogdány	32	1,0	Tyukod	6	0,2
Újfehértó	257	1,8	Vámosatya	6	0,9
Újkenéz	14	1,3	Vámosoroszi	3	0,5
Vaja	10	0,2	Záhony	277	5,6

Forrás: Saját szerkesztés

Ahhoz, hogy megtudjuk, hogy a polgármesterek a külföldieket fontos, szükséges humán erőforrásnak tekintik-e, meg kell vizsgálnunk, hogy mit tartanak a külföldiekről, milyen attitűdjeik vannak a külföldiekkel kapcsolatban. Ezen attitűdök vizsgálata, mint említettük, nem előzmények nélküli, ezeknek, az előzőekben már jelzett felméréseknek a kérdéseit használtuk fel mi is. A polgármesterek nyolc válaszlehetőség közül választhatták ki azokat az állításokat (maximum hármat), melyeket a legjellemzőbbnek vélték a településükön élő külföldiekre nézve. A válaszlehetőségek a következők voltak: konkurenciát jelentenek a munkaerő-piacon a helyieknek, cserbenhagyják az otthon maradottakat, mindent felesznek, erősítik az itthoniakban a nemzeti érzést, nekik köszönhetően nem fogy olyan mértékben a népesség, segíteni kell a nálunk nehezebb sorsúakon, gazdagabbá tesz, ha más országból jövő emberekkel kerülök kapcsolatba. Természetesen azon polgármesterek számára, akik településén nem élnek külföldiek (14 településen) ez a kérdés nem volt releváns, így e kérdés keretében 116 fő válaszait elemezzük.

A kérdőívben felsoroltak között az első négy a külföldiekre nézve negatív, a többi pedig pozitív színezetű állítás. A következőkben a polgármesterek által választott állításokat ábrázoltuk településhatáros térképeken. A polgármesterek 70,6%-a szerint a külföldiek konkurenciát jelentenek a helyieknek a hazai munkaerőpiacon. (25. ábra). A vizsgálatban résztvevő polgármesterek közül csupán négy gondolja azt, hogy az áttelepülő külföldiek cserbenhagyják az otthon maradottakat (26. ábra), és senki sem tartja a külföldieket ingyenélőknek, akik „mindent felesznek”. Fegyelmezettebbnek csupán a polgármesterek 14,6%-a tartja a külföldieket a magyaroktól (27. ábra). Pontosan annyi (27,5%) polgármester véli azt, hogy a külföldiek erősítik bennünk a nemzeti érzést (28. ábra), mint ahány a nemzet megmentőit látja a külföldiekben a népességfogyás megállítása tekintetében (29. ábra). A magyarokénál nehezebb sorsúnak tartja a külföldieket a megkérdezettek 55%-a (30. ábra), és csupán a válaszadók egynegyede gondolja azt, hogy gazdagabbá teszi, ha más országokból jövő emberekkel kerülök kapcsolatba (31. ábra).

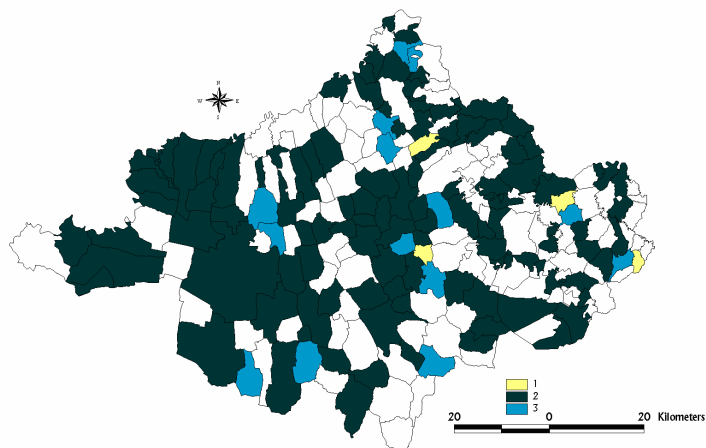
1=„igen” válasz, 2= „nem” válasz, 3= nem élnek külföldiek a településen

25. ábra: Munkaerőpiaci konkurencia

Forrás: Saját szerkesztés

A 25. ábráról leolvasható, hogy az országhatár közelében élő megyei települések -főként azok, melyek területe érintkezik a határral- polgármestereinek zöme nem tartja konkurenciának a megyébe érkező külföldieket a munkaerőpiacon. Kirajzolódik az a kép is, hogy a megye belső, illetve a legnyugatibb településeinek polgármesterei sem tartják a helyi munkaerőpiacon megjelenő külföldieket a hazaiak konkurenciáinak.

A 26. ábrára tekintve jól látszik, hogy azon polgármesterek települései, akik úgy vélték, hogy a megyébe érkező és ott letelepedni szándékozó külföldiek ezen lépésükkel cserben hagyják az otthon hagyott szeretteiket, a Záhony-Nyírbátor vonaltól keletre, azaz az országhatárhoz közelebb helyezkednek el.

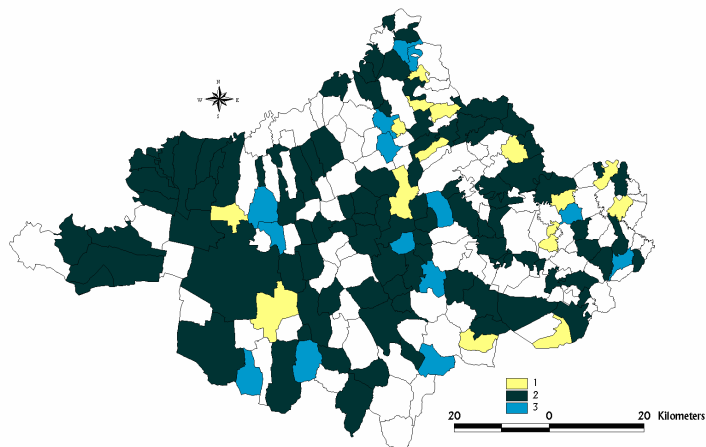

1= "igen" válasz, 2= „nem” válasz, 3= nem élnek külföldiek a településen

26. ábra: Cserbenhagyják az otthon maradtakat

Forrás: Saját szerkesztés

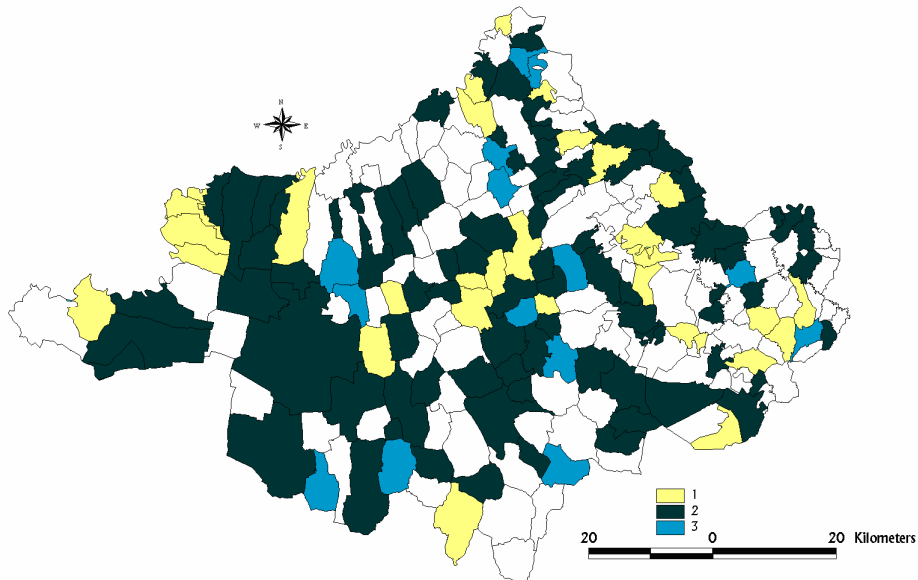
A cserbenhagyás és a fegyelmezettség kérdésében a megye nyugati- a Nyíregyháza- Nagyhalász vonaltól nyugatra eső- településeinek polgármesterei egyöntetűen válaszoltak.

1="igen" válasz, 2= „nem” válasz, 3= nem élnek külföldiek a településen

27. ábra: Fegyelmezettebbek a magyaroknál

Forrás: Saját szerkesztés

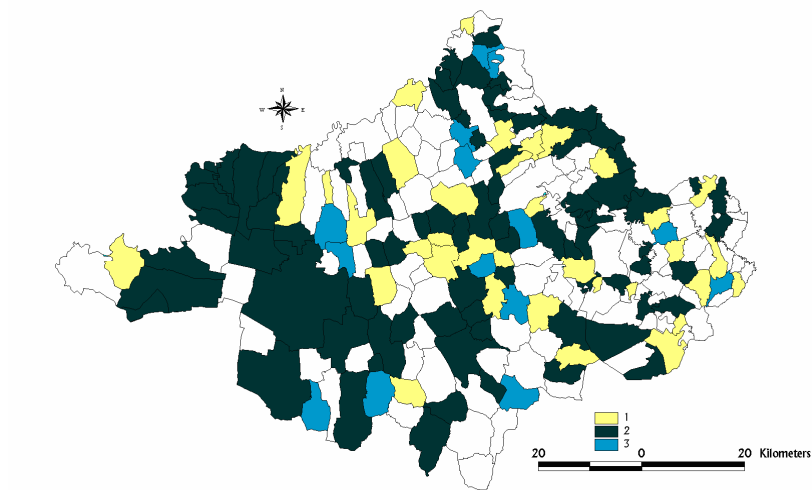
1=„igen” válasz, 2= „nem” válasz, 3= nem élnek külföldiek a településen

28. ábra: Erősítik a nemzeti érzést

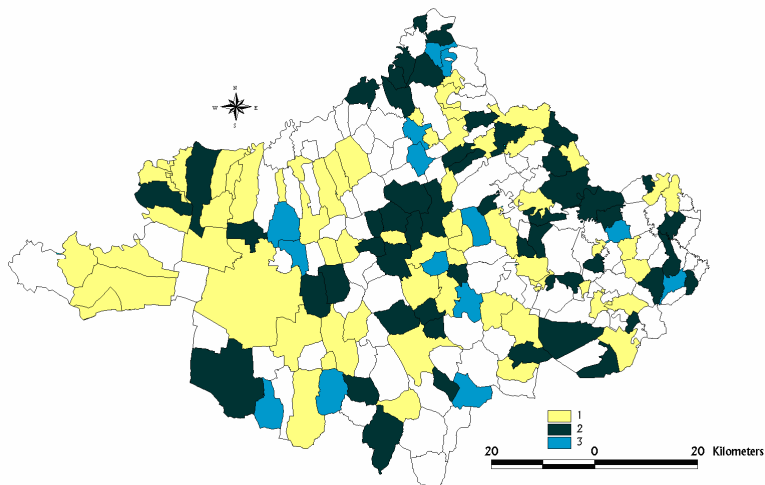
Forrás: saját szerkesztés

A megye országhatárral érintkező településeinek polgármesterei nem tartják a külföldieket nemzeti érzést erősítő tényezőknak.

Az Ibrány- Nyíregyháza- Napkor- Kállósemjén- Nyírbátor- Pircse települések által alkotott félkörívtől délnyugatra, két település kivételével egyetlen polgármester sem vélte azt, hogy a letelepedő külföldiek javítják a megye termékenységi mutatóját, ezáltal járulva hozzá a megye népességének növekedéséhez. A Szatmárcseke- Barabás- Lónya- Tornyospálca- Fényeslitke- Tuzsér vonalban elhelyezkedő települési polgármesterek is hasonlóan vélekednek e kérdés tekintetében. (29. ábra)

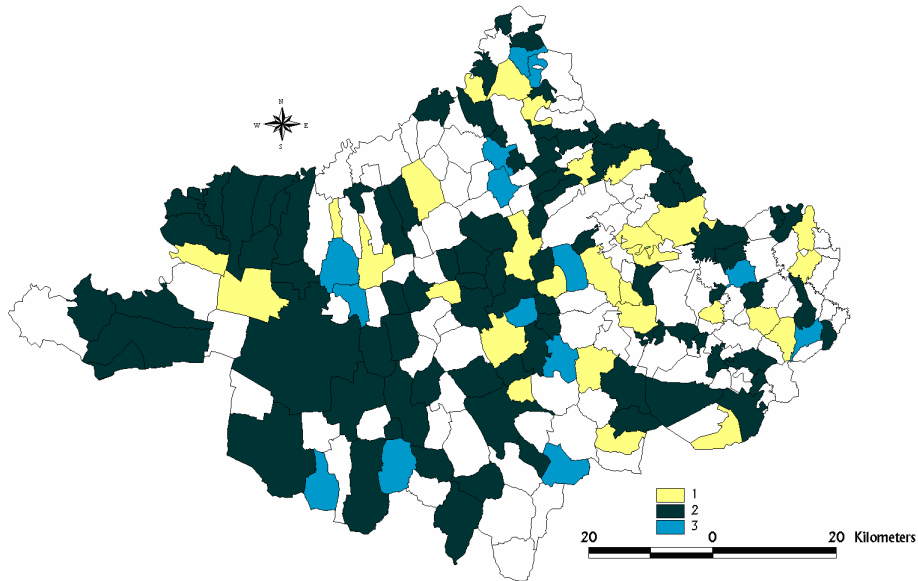

1="igen" válasz, 2= „nem” válasz, 3= nem élnek külföldiek a településen
 29. ábra: Általuk kevésbé fogy a magyarság
 Forrás: Saját szerkesztés

1="igen" válasz, 2= „nem” válasz, 3= nem élnek külföldiek a településen
 30. ábra: Nehezebb a sorsuk
 Forrás: Saját szerkesztés

A Nyírkalász- Nyírmada- Rohod- Petneháza települések által-, illetve a Szatmárcseke- Tarpa- Márokpapi által alkotott tömbben érzik úgy a polgármesterek, hogy a külföldiek sorsa nem nehezebb a helyben lakókénál. (30. ábra)

1=„igen” válasz, 2= „nem” válasz, 3= nem élnek külföldiek a településen

31. ábra: Színesítik a kultúránkat

Forrás: Saját szerkesztés

A Nagyhalász- Nyíregyháza- Napkor- Bátorliget vonaltól nyugatra csupán két település polgármestere vélte azt, hogy a külföldiek színesítik kultúránkat, míg e vonaltól északkeletre- amely települések közelebb fekszenek az országhatárokhoz- sokkal nagyobb volt az így vélekedők száma. (31. ábra)

A dolgozat következő részében egy etikai kérdés kapcsán módszertani változtatást kellett alkalmaznunk. A prominenciavizsgálat összegző eredményeit ugyanis nem ábrázolhattuk települési szintű térképeken –mint ahogyan azt tettük a népesség válaszainak esetében-, hiszen azáltal, hogy a településekről csupán egyetlen személynek, a

polgármesternek az attitűdjei kerülnek elemzésre, a válaszadók beazonosíthatók lennének, azaz a névtelenség vélelme sérülne, ami pedig etikai problémákat vethet fel. A kérdőív kitöltésével olyan személyes dolgokról számolhattak be a polgármesterek, amelyekről esetleg munkatársaik, barátaik sem tudtak, a közreadott információk akár veszélyeztethetnék magánéletüket, munkájukat. Az adatok elemzésénél, közzétételénél azonban el akartuk kerülni azt, hogy kellemetlen helyzetbe hozzuk válaszadóinkat, ezért a külföldiek megítélésére vonatkozó válaszok térképre szerkesztésénél a települési szint helyett először a kistérségi szintet választottuk. A kistérségi szintre vonatkoztatott elemzés azonban összemosta a települési szintű válaszokat, így azok térképre vitelekor területi különbségek nem voltak megragadhatók. Ezek után azt a megoldást választottuk, hogy csupán a pozitív választ adó településeket tüntetjük fel a térképeken.

Tisztán pozitív megítélés

A polgármesterek legnagyobb része (68%-a), 64 községi, 7 nagyközségi és 8 városi polgármester csak pozitív állításokat jelölt meg, azaz a kérdőív első négy állítását vélte valósnak a településén élő külföldiekre nézve (32. ábra). Ezen polgármesterek település-típus és iskolai végzettség szerinti adatait a 20.sz. táblázat tartalmazza.

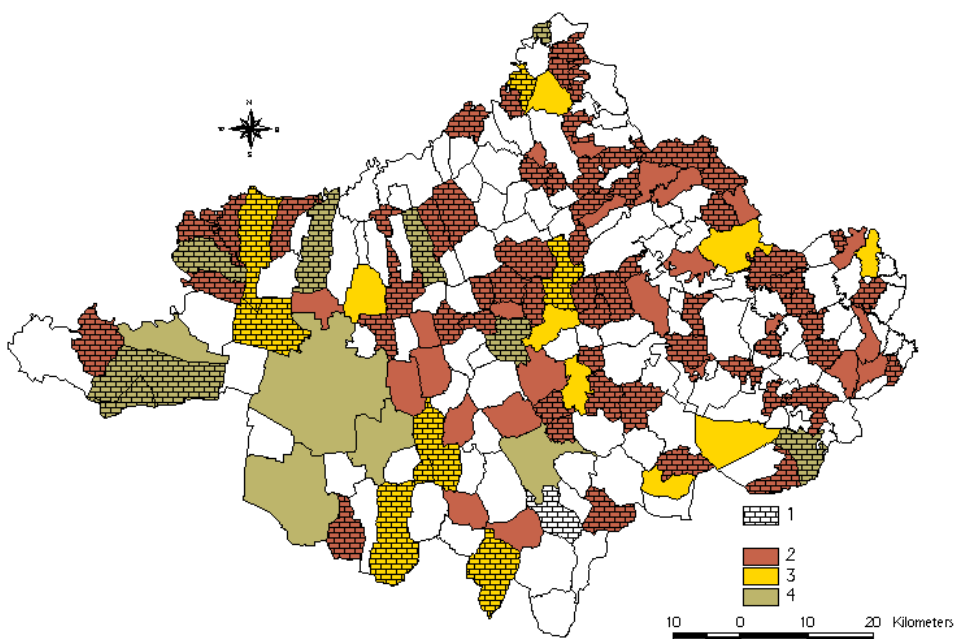
20. sz. táblázat: A csak pozitív választ adó polgármesterek adatai település-típus és iskolai végzettség és nemek szerint

Legmagasabb iskolai végzettség	Községi polgármester		Nagyközségi polgármester		Városi polgármester		Összes
	férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	
Szaktanácsadó	1	0	0	0	0	0	1
Szakközépiskola	11	4	0	1	0	0	16
Gimnázium	12	7	0	0	0	0	19
Főiskola	13	6	4	1	5	0	31
Egyetem	5	3	1	0	2	0	11
Összesen:	44*	20	5	2	8*	0	79

*Két községi férfi és egy városi férjipolgármester nem közölte legmagasabb iskolai végzettségét, ezért őket csak az összesen sorban tudtuk feltüntetni.

Forrás: Saját szerkesztés

Az ilyen válaszokat adó polgármesterek településein élő külföldiek száma igen széles skálán mozog 1- 257-ig, arányuk azonban csupán 12 (15,1%) településen haladja meg a 2%-ot, három településen (3,7%) (Jármi, Kisnamény, Záhony) pedig az öt százalékot. A külföldiek felé maximális jóindulattal forduló polgármesterek legjellemzőbb állításoknak azt tartották, hogy a külföldiek erősítik bennük a nemzeti érzést, hogy nekik köszönhetően nem fogy olyan mértékben a népesség és, hogy segíteni kell a nálunk nehezebb sorsúakon. A külföldiekről csak pozitívan gondolkodó városi és nagyközségi polgármesterek mindegyike –egy kivétellel- felsőfokú végzettséggel rendelkezik, többségük 41 év feletti férfi. A községi polgármesterek esetében sem a nem, sem a kor, sem pedig az iskolai végzettség alapján nem mutatható ki szignifikáns összefüggés az általuk adott válaszokat tekintve. Az így gondolkodó polgármesterek mindegyike számít újabb külföldiek érkezésére, főként az eddigi kibocsátó területekről, s úgy véli, hogy azok minden téren be tudnak illeszkedni a helyi társadalom életébe.

1= a külföldiek pozitív megítélése, 2= község, 3= nagyközség, 4= város
 32. ábra: A külföldiekről csak pozitív véleményt alkotó polgármesterek települései település- típus szerint (n=79)

Forrás: Saját szerkesztés

Tisztán negatív megítélés

A külföldiek megítélésében a másik szélsőséget azok a polgármesterek jelentik (10 községi, 3 nagyközségi, 2 városi polgármester), akik csak negatív tulajdonságokat kapcsolnak a külföldiekhez, akik azok jelenlétét nem tartják hasznosnak a település számára, sőt kifejezetten elutasítóak velük szemben. Ezek a polgármesterek a kérdőív második négy állítása közül választották ki azokat, melyeket a településükön élő külföldiekre nézve igaznak véltek. Ezen polgármesterek település-típus és iskolai végzettség szerinti adatait a 21. sz. táblázat tartalmazza.

21. sz. táblázat: A csak negatív válaszokat adó polgármesterek adatai település-típusok és iskolai végzettség és nemek szerint

Legmagasabb iskolai végzettség	Községi polgármester		Nagyközségi polgármester		Városi polgármester		Összesen
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	
Szakközépiskola	1	0	0	0	0	0	1
Gimnázium	2	1	0	0	0	0	3
Főiskola	4	2	1	1	2	0	10
Egyetem	0	0	1	0	0	0	1
Összesen:	7	3	2	1	2	0	15

Forrás: Saját szerkesztés

Ezt az álláspontot tükrözik a polgármesterek 13%-ának válasza. A külföldieket csak negatívan megítélő polgármesterek attól függetlenül tartják hátrányosnak - vagy legalábbis semmiképpen sem hasznosnak – a külföldiek jelenlétét, hogy településükön mennyi külföldi is él. Ugyanúgy csak negatívan ítéli meg őket az a polgármester, akinek településén csak 4 fő, mint ahol 257 külföldi személy él. A külföldiekről tisztán negatív véleményt megfogalmazó polgármesterek 73%-a férfi és 73%-uk rendelkezik felsőfokú végzettséggel.

Ezek a polgármesterek a külföldiektől leginkább az állásokat féltik, úgy gondolják, hogy az idegenek konkurenciát jelentenek a helyieknek a munka terén. Ők valószínűleg nem gondoltak azokra a betöltetlen álláshelyekre, melyek a szakmunkásokra, egészségügyben dolgozókra várnak. Így nem meglepő, hogy a legtöbben a vendégmunkások jelenlétét

kifogásolják. Több polgármester vélekedik úgy, hogy azzal, hogy áttelepülnek Magyarországra a külföldiek, még ráadásul cserben is hagyják az otthon maradókat.

Egyszerre pozitív és negatív megítélés

A külföldiek egyszerre pozitív és negatív megítélésével 22 polgármester válaszaiban találkozhatunk. Ez a vélekedés tehát a polgármesterek 19%-ára jellemző. Ezen polgármesterek adatait a 22.sz. táblázat tartalmazza. A külföldiekről valószínűleg „legreálisabb” képet adó városi polgármesterek mindegyike –egy kivétellel- 51 éven felüli, közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkező nő. Ezek azok a települések, ahol a legtöbb külföldi él és ahová a legtöbb országból érkeztek külföldiek. Az 5%-ot azonban ezek közül egyetlen településen sem haladja meg a külföldiek aránya. A külföldieket pozitív és negatív tulajdonságokkal is felruházó polgármesterek 81%-át községi illetve nagyközségi polgármesterek adják, majdnem háromnegyedük férfi. A külföldiekkel való együttélés tapasztalatai alapján a „reális” polgármesterek pozitívumként emelik ki velük kapcsolatban azt, hogy fegyelmezettebbek nálunk, s azt, hogy gyarapítják a fogyatkozó Magyarországot. Felismerik, hogy a más országokból érkező emberekkel való kapcsolatok akár gazdagíthatják is személyiségüket, és úgy gondolják, hogy segíteni kell a nálunk nehezebb sorsúakon; negatívumként azonban a munkaerőpiacon való megjelenésüket említik.

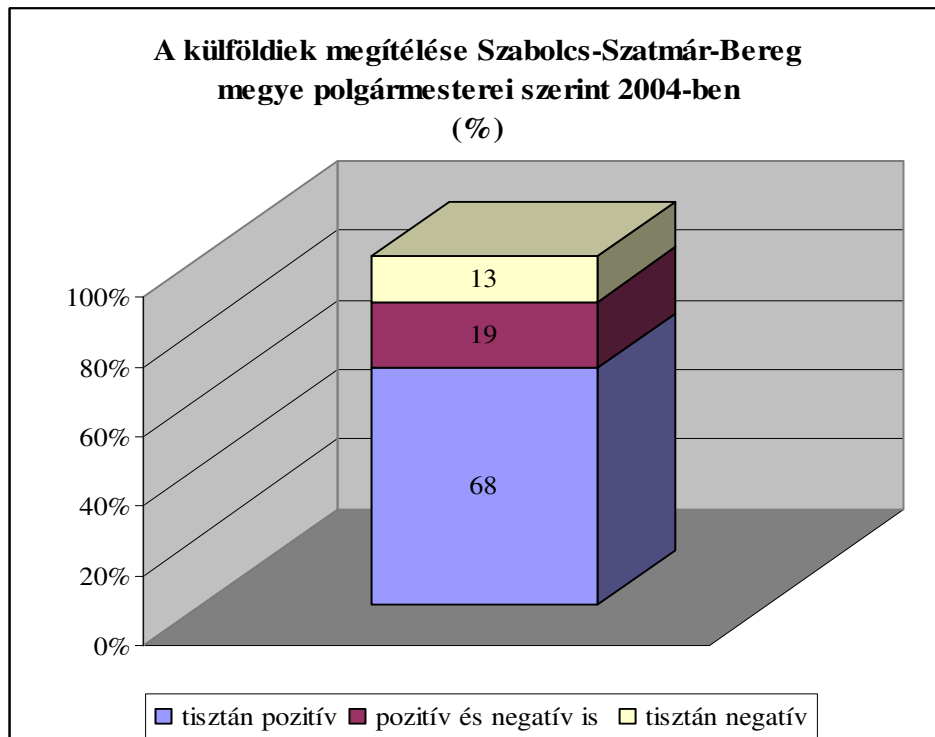
22. sz. táblázat: A pozitív és negatív választ is adó polgármesterek adatai település-típus, iskolai végzettség és nemek szerint

Legmagasabb iskolai végzettség	Községi polgármester		Nagyközségi polgármester		Városi polgármester		Összesen
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	
Szakközépiskola	1	0	1	0	0	0	2
Gimnázium	3	2	1	0	0	2	8
Főiskola	4	3	2	0	1	1	11
Egyetem	0	0	0	0	0	0	0
Összesen:	8	5	5*	0	1	3	22*

*Egy nagyközségi férfi polgármester nem közölte legmagasabb iskolai végzettségét, így őt csak az összesen sorban tudtuk feltüntetni.

Forrás: Saját szerkesztés

A megye polgármestereinek a külföldiekről alkotott, s az imént már elemzett megítélését a következő (33.) ábra szemlélteti.

33. ábra: A külföldiek megítélése Szabolcs-Szatmár-Bereg megye polgármesterei szerint, 2004-ben (%)

Forrás: Saját szerkesztés

Arra a kérdésre, hogy „Kiket, mely országból származó külföldieket fogadna be Ön a településére?” több válaszlehetőséget jelölhettek meg a polgármesterek, ezzel azonban csak kevesen (23 fő) éltek. Erre a kérdésre azok a polgármesterek is tudtak válaszolni, akiknek településén nem élnek külföldiek, így 130 polgármester válaszait elemzzük a továbbiakban. A kapott válaszok alapján a polgármestereket három csoportba soroltuk. (34. ábra) Az első csoportot azok a polgármesterek adják, akik válogatás nélkül minden külföldit beengednének; a másodikat azok, akik megválogatnák, hogy kit engednének be; míg a harmadik csoportot azok képezik, akik

senkit, egyetlen külföldit sem engednék be. Mint azt már dolgozatunkban korábban is írtuk, az első csoportot a szakirodalom „szuper-liberálisnak”, a másodikat mérlegelő „reálpolitikusnak”, a harmadikat pedig „nyíltan idegenellenesnek” nevezi. A három kategóriába sorolt polgármestereket iskolai végzettség, nem és település-típus szerint foglaltuk táblázatba. (23. sz. táblázat)

23. sz. táblázat: A polgármesterek befogadási hajlandósága a külföldiek tekintetében Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 2004-ben

Polgármester iskolai végz.	Mindenkit befogadna						Válogatna közülük						Senkit sem fogadna be						
	Közs		Nagyk		Város		Közs		Nagyk		Város		Közs		Nagyk		Város		
	F	N	F	N	F	N	F	N	F	N	F	N	F	N	F	N	F	N	
Szakmunkás	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Szakközépi.	2	-	-	-	-	-	12	4	1	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Gimnázium	1	3	-	-	-	-	20	6	-	-	-	1	-	2	1	-	-	-	-
Főiskola	2	4	2	-	1	1	19	7	2	2	6	1	2	-	2	1	2	-	-
Egyetem	-	-	-	-	-	-	5	2	2	-	2	-	2	1	-	-	-	-	-
Összesen:	*						*						*						
Összesen:	6	7	2	0	1	1	59	21	5	3	8	2	4	4	4	1	2	0	0

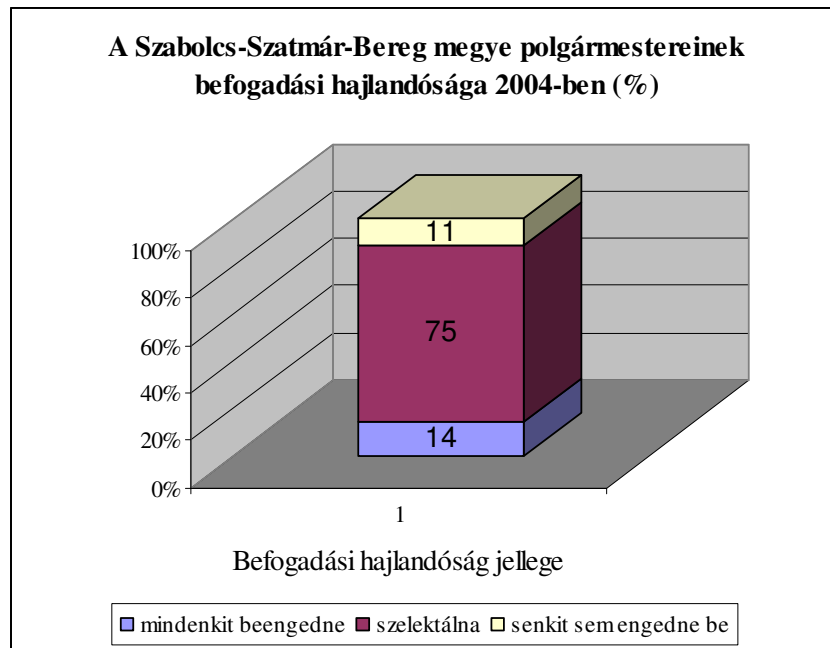
*4 férfi és 1 női polgármester nem közölte legmagasabb iskolai végzettségét, ezért őket csak az „összesen” sorban tudtuk feltüntetni.

Közs=községi polgármester, Nagy = Nagyközség polgármestere, F= férfi polgármester, N= női polgármester

Forrás: Saját szerkesztés

A polgármesterek 14%-a (17 fő) válogatás nélkül, minden külföldit beengedne, befogadna településére. Az ilyen „szuper-liberális” polgármesterek többségét a községi polgármesterek adják. Majdnem 60%-uk rendelkezik felsőfokú végzettséggel, s közel azonos arányban találunk köztük férfi és női polgármestereket. A „szuper-liberális” polgármesterek ideáltípusát a községi, felsőfokú végzettséggel rendelkező, 41 év feletti polgármesternők adják. Különösen igaz ez akkor, ha figyelembe vesszük azt, hogy közülük hárman a külföldiekkel való együttélés tapasztalatai

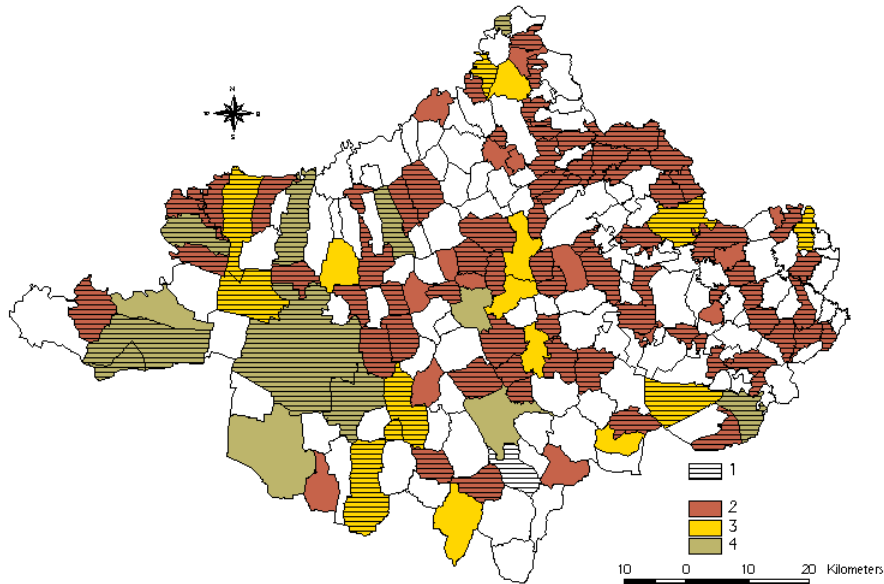
nélkül döntöttek úgy, hogy szükség esetén befogadnák a külföldit, bárholnan érkezzen is az.

34. ábra: A polgármesterek hajlandósága a külföldiek befogadására

Forrás: Saját szerkesztés

A polgármesterek zöme (75%-a) (98 fő) azonban úgy véli, mindenképpen mérlegelné, hogy ki az a külföldi, akit beengedne és ki az, akit nem. A szelektáló polgármesterek közel fele diplomával rendelkezik és csupán negyede (26%) nő. A „reálpolitikus” polgármesterek döntő többsége (60%-a) közép- és felsőfokú végzettségű, községek élén álló férfi. A 35. ábrán azokat a településeket ábrázoltuk, melyek polgármesterei megválogatnák, hogy mely külföldieket engednék be az országba.

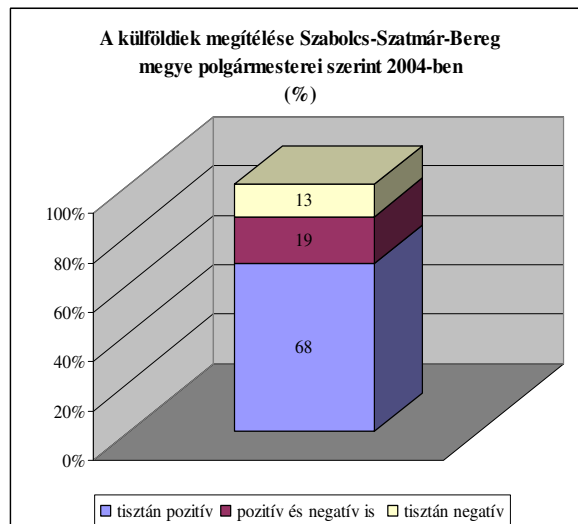
1= a reálpolitikus polgármesterek települései, 2=község, 3= nagyközség, 4=város
 35. ábra: A „reálpolitikus” polgármesterek települései Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, település-típus szerint (n=98)

Forrás: Saját szerkesztés

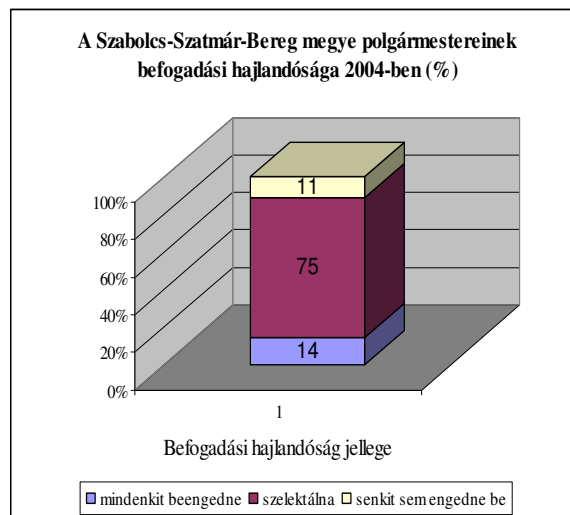
A polgármesterek legkisebb hányadát (11%) (15 fő) adják azok, akik egyáltalán nem engednék be a külföldiek az országba. Ők negatív előítéllettel viseltetnek a külföldiek iránt. Ezek a polgármesterek a „nyíltan idegenellenesek”, akik zöme főiskolát és/vagy egyetemet végzett, 31 év feletti férfi. Közülük hárman olyan település élén állnak, ahol nem is élnek külföldiek, így az ő véleményük mögött semmiképpen sem állhat a településükhöz kötődő személyes tapasztalat.

A válaszok eddigi ismeretéből talán azt gondolhatnánk, hogy azoknak a polgármestereknek a csoportja, akik a külföldiek csak pozitív tulajdonságokkal ruházták fel - az előzetes várakozásoknak megfelelően – megegyezik azokéval, akik bármely külföldit beengednének az országba, hiszen semmilyen problémát nem látnak velük kapcsolatban, és úgy vélik, hogy a külföldiek az élet bármely területén integrálódni tudnak a helyi társadalomba, és vice versa.

A következő (36. és 37.) ábrákon a külföldiek megítélését és a polgármesterek részéről megnyilvánuló befogadási hajlandóságot ábrázoltam, így szemléltetve a két szempont szerinti különbözőségeket.

36. ábra: A külföldiek megítélése SZ.SZ.B megye polgármesterei szerint
 Forrás: Saját szerkesztés

37. ábra: Sz.SZ.B. megye polgármestereinek befogadási hajlandósága
 Forrás: Saját szerkesztés

A külföldiek befogadási hajlandóságában - az előző (36. és 37.) ábrákon is jól látható- sokkal visszafogottabbak a polgármesterek, mint ahogyan azt előzetes ítéleteik alapján várhatnánk. Ebben valószínűleg szerepet játszik az a tény is, hogy az előző kérdésre, melyben arra kértük a polgármestert, jellemezze a településén élő külföldieket, olyan választ adott, melyet magánemberként kora, neme, iskolai végzettsége, személyisége, neveltetése, beállítottsága, világnézete, tapasztalata, stb. alapján tartott meghatározónak. A befogadási hajlandóság tekintetében azonban a polgármester nem mint magánember válaszolt, hanem mint egy település érdekeit szem előtt tartó hivatalos személy, amellyel kvázi-hivatalos álláspontot képvisel.

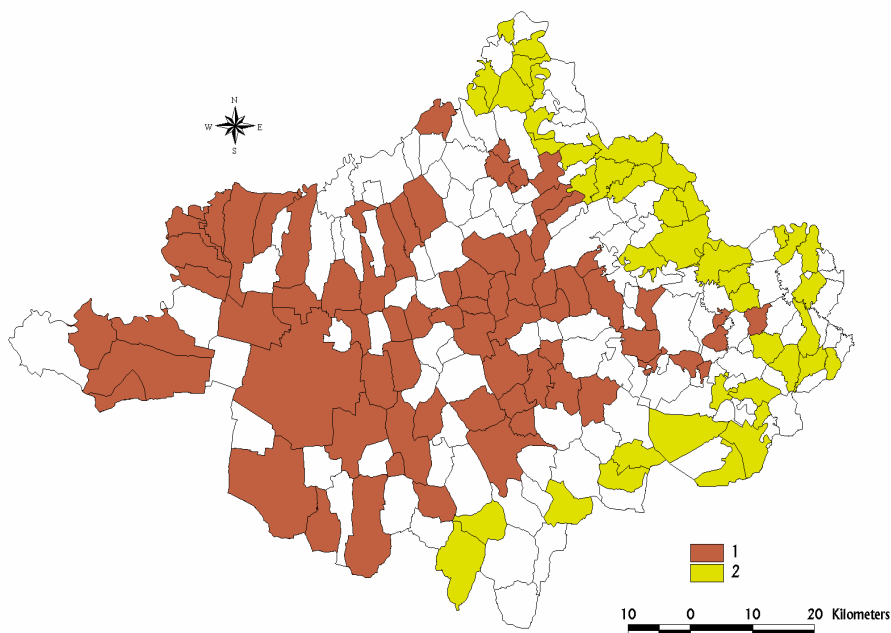
A polgármesterek többségének véleménye szerint a megyében élő külföldiek legnagyobb része olyan munkákat vállal el, melyekre a hazaiak már nemigen vállalkoznak (elsősorban az alacsony presztízsű, monoton, szakképzettséget nem igénylő munkákat), illetve az olyanokat, melyekre egyáltalán nincs hazai munkaerő. A falvak polgármesterei szerint pedig a külföldiek munkája nélkül sok esetben még a betakarítást sem tudnák ellátni, hiszen a falvakban nagyon kevés a munkaerő és sok az idős korú.

Támogatások

A településeken az ott élő külföldiek támogatására, integrációjuk elősegítésére az önkormányzatok többsége pénzbeli vagy természetbeni támogatást nyújt. A 116, külföldiek által is lakott település közül csupán 19-ben nem adnak semmiféle segítséget a külföldieknek. 84 településen ellátják a külföldieket a beilleszkedéshez, az eligazodáshoz szükséges információkkal. Az a tény, hogy ilyen nagyarányú (72%) az információnyújtás, talán nem meglepő, hiszen ez nem kerül semmibe, erre nem kell külön áldozni a település költségvetéséből. Szociális segélyt a települések 43%-án kapnak a külföldiek, negyedében pedig kedvezményesen tanulhatnak az oktatási intézményekben. A települések alig 15%-ában részesülnek átmeneti elszállásolásban, és juthatnak hozzá kedvezményesen lakásokhoz. A településeknek alig 7%-ában segítik a külföldieket napi háromszori étkezés biztosításával.

Határmentiség a válaszokban

A vizsgálat lebonyolítása előtt azt feltételeztük, hogy a határ menti települések polgármesterei és lakossága sajátos földrajzi elhelyezkedésükből fakadóan más véleményeket fogalmaznak meg a külföldiekről, mint a megye belsejében található települések polgármesterei. Ennek igazolására/cáfolatára végeztük el azt az elemzést, amelyben a vizsgálatban résztvevő településeket két csoportba osztottuk: határ menti településekre és nem határ menti településekre. A határ menti települések lehatárolásakor Erdősi 1998-as, illetve Baranyi 1999-es földrajzi lehatárolását vettük alapul, melyben történeti és geográfiai szempontok figyelembe vételével a közeli államhatároknak a települések életére gyakorolt hatása játszott kitüntetett szerepet. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 229 települése közül 89 található a határ menti területsávban. A kérdőíves vizsgálatban szereplő 130 település közül 46, azaz a minta településeinek 35,3%-a tekinthető határ mentinek. (38. ábra)

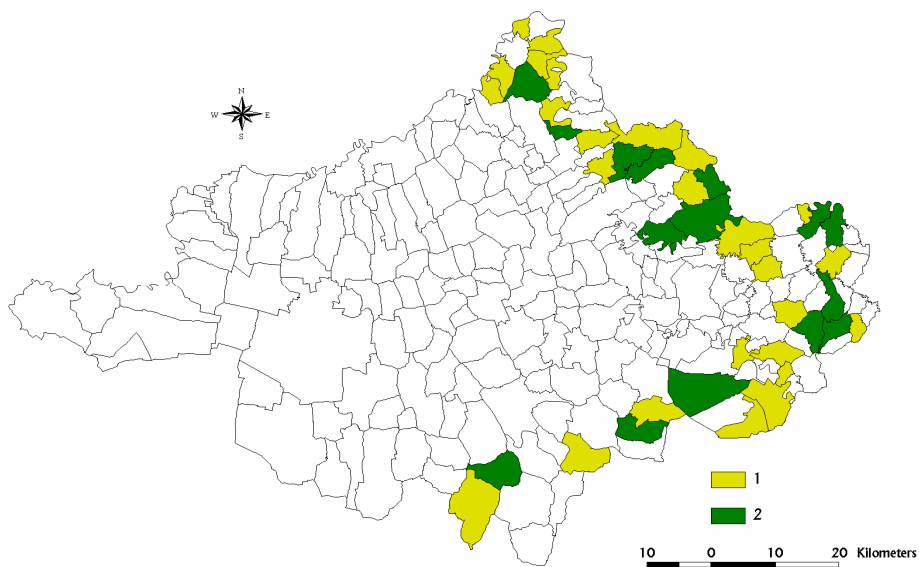

1= nem határ menti település, 2= határ menti település

38. ábra: A vizsgálatban részt vevő határ menti és nem határ menti települések (n=130)

Forrás: Saját szerkesztés

A 46 megyei, határ menti település 93%-ában élnek külföldiek. Ezen (43) települések polgármestereinek 65,1%-a tisztán pozitívan ítéli meg a külföldieket (39. ábra), negyedük pozitív és negatív jellemvonásokat is említ velük kapcsolatban, míg a külföldiekkel kapcsolatosan tisztán negatív tényezőket a polgármesterek kevesebb mint 10%-a említ. Amennyiben ezeket az adatokat összevetjük az összes megyei polgármester, illetve a nem határ menti polgármesterek véleményével, jelentős különbségeket figyelhetünk meg. (24.sz. táblázat)

1=a külföldieket tisztán pozitívan megítélő polgármesterek települései, 2= a többi határ menti település

39. ábra: A külföldieket tisztán pozitívan megítélő polgármesterek határ menti települései (n=43)

Forrás: Saját szerkesztés

24.sz. táblázat: A külföldiek megítélése Szabolcs-Szatmár-Bereg megye polgármesterei szerint
(%)

Külföldiek megítélése	Határ menti települések polgármesterei (n=43)	Nem határ menti települések polgármesterei (n=73)	Az összes település polgármestere (n=116)
Tisztán pozitív	65,1	70,0	68
Pozitív és negatív is	25,5	15,0	19
Tisztán negatív	9,3	15,0	13
Összesen:	100	100	100

Forrás: Saját szerkesztés

A táblázatból kiolvasható, hogy a határ menti települések és a nem határ menti települések polgármestereinek véleménye a külföldiekről eltérő: a nem határ menti települések polgármesterei nagyobb arányban fogalmazták meg ellenérzéseiket a külföldiekkel szemben, s kisebb közöttük azok aránya is, akik a negatív vonások mellett pozitívokat is említettek velük összefüggésben. A határ menti településeken tehát, melyeket Tóth József (1988) és Erdősi Ferenc (1988) a legnagyobb nehézségekkel küzdő „periféria perifériája”-nak tart, a polgármesterek sokkal pozitívabban állnak a külföldiekhez, mint a megye belsejének településein.

Amennyiben a polgármesterek véleményeit arra vonatkozóan vizsgáljuk, hogy milyen szisztéma szerint döntenék el, hogy mely külföldit engednék be az országba, a következőket tapasztalhatjuk: (25.sz. táblázat)

25. sz. táblázat: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye polgármestereinek szisztémája a külföldiek befogadására
(%)

	Határ menti települések polgármesterei (n=46)	Nem határ menti települések polgármesterei (n=84)	Az összes település polgármestere (n=130)
Mindenkit beengedne	8,7	14,3	11,5
Szelektálna	82,6	72,7	75,5
Senkit sem engedne be	8,7	13,0	13,0
Összesen:	100	100	100

Forrás: Saját szerkesztés

A nem határ menti települések polgármesterei sokkal szélsőségesebb álláspontokat képviselnek, mint a határ menti településeké. A 25.sz. táblázatból az a meglepő eredmény olvasható ki, hogy a megye belsejében levő települések polgármesterei között nagyobb arányban vannak azok, akik szerint válogatás nélkül minden külföldit be kellene engedni az országba, holott köztük magasabb volt a külföldieket tisztán negatívan megítélők aránya. Azok aránya is nagyobb a határ menti települések polgármestereihez képest, akik egyetlen külföldit sem engednék be. Ezen szélsőséges, és szinte ellentmondó vélemények hátterében minden valószínűség szerint az áll, hogy amikor arra kértük a polgármestereket, hogy ítélik meg a külföldieket, akkor véleményüket a településükön élőkre vonatkoztatták, amikor pedig a befogadási hajlandóságra kérdeztünk rá, a külföldiek ennél tágabb csoportjára gondoltak.

A határ menti települések 6,5%-ában nem élnek külföldiek. A 46 település több mint felében (54,3%) tíz fő alatt van, harmadukban (32,6%) nem haladja meg az 50 főt a településükön élő külföldiek száma. 50-nél több külföldi csupán három határ menti településen él. Azokon a településeken, ahol a külföldiek száma 1-10 fő, a polgármesterek 76%-a, míg azokon a településeken, ahol a külföldiek száma 51-100 fő, minden polgármester csak szelektálva engedné be a külföldieket. Volt azonban a vizsgálatban olyan határ menti települési polgármester is, aki bár településén személyes tapasztalatokkal nem rendelkezett a külföldiekre vonatkozóan, hiszen ott nem él külföldi, mégsem engedne be egyetlen külföldit sem. Ő az a polgármester, aki sztereotípiái alapján döntene a külföldiek beengedésével kapcsolatban.

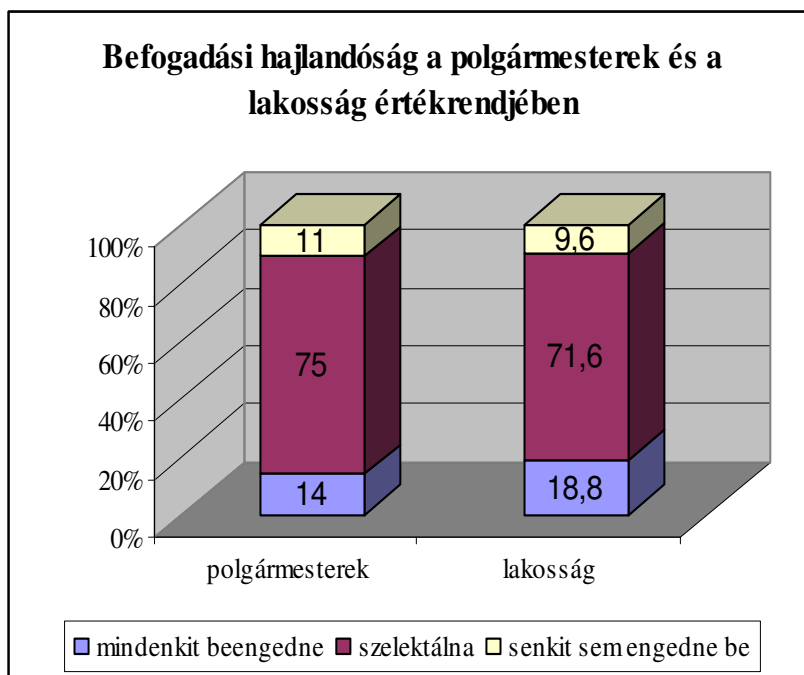
A nem határ menti települések 87%-ában élnek külföldiek. A 84 település 36,9%-án 10 főnél kevesebb külföldi él, 41,6%-án tíznél több, de ötvennél kevesebb, míg ötvennél több külföldi a települések alig 8%-ában él. Azokon a nem határ menti településeken a legnagyobb (82,8%) a szelektáló polgármesterek aránya, ahol a külföldiek száma 11 és 50 fő közötti, míg a mindenkit beengedők aránya azokon a településeken bizonyult a legnagyobbak, ahol a külföldiek száma meghaladta a 100 főt, illetve ahol nem éltek külföldiek (27,2%). Azokon a településeken volt legnagyobb aránya (33,3% és 25%) a senkit be nem fogadó külföldieknek, ahol a külföldiek száma meghaladta az ötven főt.

A polgármesterek válaszaiból az a következtetés vonható le, hogy minél több külföldi él egy településen, annál inkább hajlandóak a

polgármesterek válogatás nélkül beengedni a külföldieket, mert körükben nem tapasztalnak a jelenlétükből fakadóan a hazaiakéhoz képest negatív hatásokat. Ahol azonban a külföldieket, viselkedésüket kis számuk miatt jobban nyomon lehet követni, inkább megválogatnák, hogy kit engednek be a külföldiek közül.

A polgármesterek és a lakosság véleménye

Amennyiben összehasonlítjuk, hogy hogyan viszonyul egymáshoz a helyi lakosság és a helyi vezetők értékrendje, azaz milyen hasonlóságok illetve különbségek mutathatóak ki e két vizsgált csoport között a külföldiek befogadási hajlandósága tekintetében (40. ábra), a következőket tapasztalhatjuk:

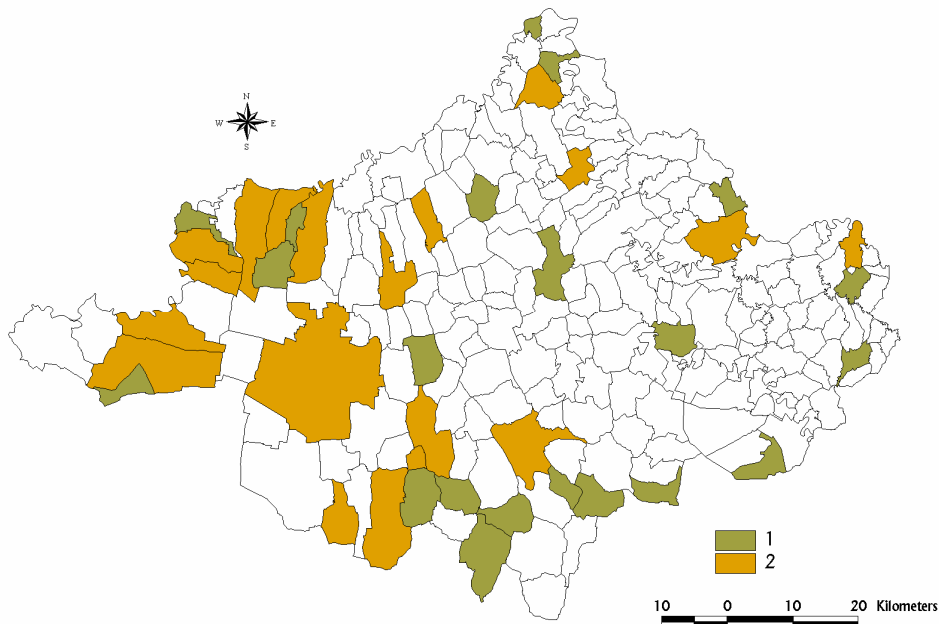
40. ábra: Befogadási hajlandóság a polgármesterek és a lakosok értékrendjében (%), 2004

Forrás: Saját szerkesztés

A helyi vezetők értékrendje meghatározó jelentőségű lehet a települések lakói számára. Úgy véljük azonban, nemcsak a polgármesterek, a helyi vezetők véleménye befolyásolja a megye népességének viszonyulásait a külföldiekhez, hanem a településen érzékelhető vélemények is nagyban hatnak a vezetők értékrendjére, a hivatalosan is felvállalható viszonyulásokra. A fenti (40.) ábra alapján jól látható, hogy lényegi eltérés a megyei lakosság, illetve a polgármesterek véleménye között nincs. A szuper-liberálisok -reálpolitikusok- idegenellenesek aránya hasonló a két vizsgált csoporton belül. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei lakosok között majdnem 5%-al nagyobb azok aránya, akik mindenféle szelekció nélkül bárkit befogadnának, ők tehát befogadóbbak a külföldiekkel szemben. Majdnem négy százalékos különbség mutatható ki a megye reálpolitikusai között: a lakosok körében ezen véleményt képviselők tábora kisebb, míg az idegenellenes polgármesterek aránya majdnem azonos mértékben képezi le a lakosok hasonló véleményét.

38 település (Apagy, Aranyosapáti, Balkány, Bátorliget, Beregsurány, Botpalád, Bököny, Buj, Csengerújfalu, Encsencs, Eperjeske, Gávavencsellő, Gégény, Ibrány, Kállósemjén, Mándok, Nyírbátor, Nyírbogdány, Nyíregyháza, Nyírgelse, Nyírlugos, Nyírmada, Nyírpilis, Paszab, Piricse, Rakamaz, Rozsály, Szakoly, Szorgalmatos, Tarpa, Tímár, Tiszabecs, Tiszabercel, Tiszalök, Tiszanagyfalu, Tiszavasvári, Tunyogmatolcs, Záhony) vett részt mindkét (a lakosokat és a polgármestereket is megszólító) kérdőíves felmérésben. Közülük 18 településen (Aranyosapáti, Balkány, Bököny, Gávavencsellő, Gégény, Ibrány, Kállósemjén, Mándok, Nyírbátor, Nyírbogdány, Nyíregyháza, Rakamaz, Tarpa, Tiszabecs, Tiszabercel, Tiszalök, Tiszanagyfalu, Tiszavasvári) azonos arányt becsültek meg a külföldiek számára vonatkozóan a lakosok és a polgármesterek (41. ábra), ezeken a településeken tehát a külföldiek állandó lakosokhoz viszonyított aránya két irányból is megerősítést nyert.

Véleményünk szerint azokon a településeken lehet leginkább, közel azonos feltételek mellett feltárni a külföldiekhez való viszonyulást, ahol a polgármesterek, és a lakosság azonos mértékű külföldi- jelenlétet érzékel. Így a következőkben ezen a 18 településen hasonlítjuk össze a lakosság és a polgármesterek külföldiekről vallott nézeteit.

2= azonos arányban élnek külföldiek a lakosság és a polgármesterek szerint is, 1= nem azonos arányban élnek

41. ábra: A külföldiek azonos aránya a lakosság és a polgármesterek véleménye szerint

Forrás: Saját szerkesztés

Mindössze a polgármesterek harmada (a mándoki, a nyírbátori, a nyíregyházi, a tarpai, a tiszabecsi és a tiszalöki) vélte azt, hogy a külföldiek munkaerő-piaci konkurenciát jelentenek a hazai népesség számára. Az adott polgármesteri válaszok és a munkanélküliség viszonylatában nem mutatható ki kapcsolat: éppúgy konkurenciának tekinti a külföldieket a munka világában az a polgármester, ahol a munkanélküliség 2,6%-os, mint ahol majdnem 19%. A lakosok által adott válaszokból azonban nagyobb fokú aggodalom olvasható ki (.sz. táblázat): 13 település lakói tartják konkurenciának a külföldieket, miközben ugyanolyan mértékűnek vélik a külföldiek jelenlétét a településen, mint a polgármesterek. Azokat a településeket vizsgálva, ahol a polgármesterek és a lakosok válasza eltérő volt (Aranyosapáti, Balkány, Bököny, Ibrány, Kállósemjén, Rakamaz,

Tiszavasvári), megfigyelhető, hogy a munkanélküliség sehol sincs a megyei átlag (9,5%) felett, azaz nem a legkritikusabb munkaerő-piaci helyzettel jellemezhető településeken van véleménybeli eltérés a polgármesterek és a lakosság véleménye között.

26. sz. táblázat: A polgármesterek és a lakosság válaszainak összehasonlítása

(Vastagon kiemelve azok a sorok, ahol a polgármesterek és a lakosság véleménye eltérő)

Település	Munkanélküliségi ráta (%)	Konkurenciának tartja a külföldieket a munkaerő-piacon	
		Polgármester	Lakosság
Aranyosapáti	7,4	nem	igen
Balkány	6,1	nem	igen
Bököny	7,1	nem	igen
Gávavencsellő	4,4	nem	nem
Gégény	4,2	nem	nem
Ibrány	6	nem	igen
Kállósemjén	4,5	nem	igen
Mándok	7,9	igen	igen
Nyírbátor	6,9	igen	igen
Nyírbogdány	3,7	nem	nem
Nyíregyháza	2,6	igen	igen
Rakamaz	4,2	nem	igen
Tarpa	9,6	igen	igen
Tiszabecs	18,4	igen	igen
Tiszabercel	5,3	nem	nem
Tiszalök	5,2	igen	igen
Tiszanagyfalu	7,7	nem	nem
Tiszavasvári	6,3	nem	igen

Forrás: Saját szerkesztés

A polgármesterek harmada (Aranyosapáti, Balkány, Gávavencsellő, Ibrány, Nyírbátor, Tiszavasvári) véli azt, hogy a külföldiek javíthatnak a rossz hazai demográfiai viszonyon, ők a hazai népességfogyásra gyakorolt kedvező hatásukat emelik ki, míg a lakosság hasonlóan, csupán két településen (Aranyosapáti, Tiszabecs) látja a külföldiek hatását. A nemzeti érzést erősítő hatásukat tekintve hasonló válaszok születtek a polgármesterek és a lakosság között: 13, illetve 12 település egyáltalán nem érzékeli a külföldiek ilyen irányú hatását a hazai népességre nézve. A

háttérben valószínűleg az húzódik meg, hogy a településükön élő külföldieket, -akikre a kérdést vonatkoztatták -, nem tartják idegennek, inkább magukhoz hasonlóknak, magyarnak tekintik őket, akik nem váltanak ki erőteljesen eltérő hatást a válaszadóknak, mint a hazaiak, legyen az akár a népességfogyás, akár a nemzeti érzés kérdése.

A lakosság többsége mind a 18 településen úgy vélte, hogy a településükön élő külföldiek rosszabb sorban élnek, mint ők, míg a polgármesterek közül csupán nyolcban (Gégény, Ibrány, Kállósemjén, Mándok, Rakamaz, Tiszabecs, Tiszanagyfalu, Tiszavasvári) tartották nehezebb sorsúnak a külföldieket. Meg kell jegyeznünk, hogy ezeken a településeken a külföldiek száma a polgármesterek véleménye szerint nem haladja meg településenként a hatvan főt (néhányan csupán 5-10 külföldi személy él, pl.: Gégény, Rakamaz, Tiszanagyfalu), azaz akár személyesen is ismerhetik őket. Arra a végzett felmérés keretei azonban nem adnak lehetőséget, hogy megtudjuk, hogy a polgármesterek személyesen ismerik-e a településükön élő külföldieket, bár valószínűbb, hogy a lakosság és a polgármesterek is általánosítanak, amikor válaszaikat megfogalmazzák.

Amennyiben az olvasóban –jogosan- hiányérzet támad a polgármesterek és a lakosság válaszainak összehasonlításakor, térképen való megjelenítésekor, annak az az oka, hogy csak olyan mélységben vállalkozhattunk a két vizsgált csoport válaszainak elemzésére az idegenellenesség kérdéskörében, ameddig az nem hat hátrányosan a polgármesterek anonimitásának megőrzésére.

Összegzésként a Szabolcs-Szatmár-Bereg megye polgármestereit megszólaltató prominenciavizsgálat eredményeiről a következő megállapítások tehetők:

- A megyében igen nagy a külföldiek elterjedtsége: 130 vizsgált település majdnem 90%-ában élnek külföldi állampolgárságú személyek
- A külföldiek inkább preferálják a nagyobb településeket: a vizsgált városok több mint 95%-ában, a nagyközségek mindegyikében, és a községek 87%-ában élnek külföldiek
- A szakmai becslések alapján, a vizsgálatban részt vett megyei településeken összesen majdnem négyezer (3721) külföldi személy él

- A megyében élő külföldiek majdnem száz százalékát az Ukrajnából és Romániából érkezők (javarészt magyar nemzetiségűek) teszik ki
- a megyében élő külföldiek lakossághoz viszonyított aránya alacsony: a települések 87,6%-án 2% alatt marad
- A polgármesterek majdnem háromnegyede szerint a külföldiek konkurenciát jelentenek a helyieknek a hazai munkaerőpiacon
- Az országhatár közelében élő, főként a határral érintkező megyei települések polgármestereinek zöme nem tartja konkurenciának a megyébe érkező külföldieket a munkaerőpiacon
- A magyaroktól fegyelmezettebbnek csupán a polgármesterek 14,6%-a tartja a külföldieket
- A polgármesterek több mint negyede (27,5%) véli azt, hogy a külföldiek erősítik bennünk a nemzeti érzést, és ők lehetnek a nemzet megmentői a népességfogyás megállítása tekintetében
- Főként a megye országhatárral érintkező településeinek polgármesterei nem tartják a külföldieket nemzeti érzést erősítő tényezőknek
- A magyarokénál nehezebb sorsúnak tartja a külföldieket a megkérdezett polgármesterek több mint fele, és csupán a válaszadók egynegyede gondolja azt, hogy lelkileg gazdagabbá teszi, ha külföldiekkel kerül kapcsolatba
- Az országhatárhoz közelebb fekvő települések polgármesterei úgy vélik, a külföldiek színesítik a magyar kultúrát
- A polgármesterek legnagyobb része (68%-a) csak pozitív állításokat jelölt meg a külföldiekkel kapcsolatban, többségük felsőfokú végzettségű
- A külföldiekről tisztán negatív véleményt (13%) megfogalmazó polgármesterek háromnegyede is felsőfokú végzettségű és férfi, aki a külföldiektől leginkább az állásokat félti
- A külföldiekről negatív és pozitív véleményt is megfogalmazó polgármesterek (19%) közép és felsőfokú végzettségűek, döntően nők, akik településén a legtöbb külföldi él
- A „szuper-liberális” polgármesterek döntően a községi, felsőfokú végzettséggel rendelkező, középkorú polgármesternők
- A „reálpolitikus” polgármesterek döntő többsége (60%-a) közép- és felsőfokú végzettségű, községek élén álló férfi
- A „nyíltan idegenellenes” polgármesterek zöme főiskolát és/vagy egyetemet végzett, 31 év feletti férfi.
- A polgármesterek többségének véleménye szerint a megyében élő külföldiek legnagyobb része olyan munkákat vállal el, melyekre a

hazaiak már nemigen vállalkoznak, illetve az olyanokat, melyekre egyáltalán nincs hazai munkaerő

- A települések háromnegyedében látják el a külföldieket a beilleszkedéshez, az eligazodáshoz szükséges információkkal, az egyéb, külföldieknek nyújtott támogatások köre azonban kisebb elterjedtséget mutat
- A határ menti települések majdnem mindegyikében (93%-ában) élnek külföldiek. Ezen települések polgármestereinek döntő hányada tisztán pozitívan ítéli meg a külföldieket
- A nem határ menti települések polgármesterei nagyobb arányban fogalmazták meg ellenérzéseiket a külföldiekkel szemben
- Minél több külföldi él településükön, annál inkább hajlandóak a polgármesterek válogatás nélkül beengedni a külföldieket
- Lényegi eltérés a megyei lakosság, illetve a polgármesterek véleménye között nem mutatkozik: a szuper-liberálisok - reálpolitikusok- idegenellenesek aránya hasonló a két vizsgált csoporton belül.

V. Összefoglalás

Magyarország több évtizedes elzártság után, a rendszerváltással egyidejűleg kapcsolódott be a nemzetközi vándorlás áramlatába és a megszerzett tapasztalatok alapján annak kutatásába is. Az 1989-es határnyitáskor az országra egyik legnagyobb terhet róvó migrációs típussal, a menekültáramlattal, a hazánkba menekülők ellátásával, itteni helyzetének megoldási kényszerével szembesült az ország. A nemzetközi migrációban résztvevő tömegek problematikája azonban nem érhet véget a kapott ideiglenes védelemmel, illetve a vándorlás befejezésével, a letelepedéssel: elengedhetetlenül fontos a befogadó társadalomba, annak kulturális-, társadalmi-, gazdasági életébe való integrálásuk. A magyar kormány részéről megnyilvánuló tenni akarás részeként megkezdődött a törvényi, jogi szabályozás megalkotása a külföldiek fogadása, integrálása terén, és megindultak a hazai népesség idegenellenességét vizsgáló kutatások is, ugyanis érzékelhető volt, hogy míg a rendszerváltás idején érkező határainkon túliak (magyarok) fogadása, fogadtatása pozitív volt, a rövid időn belül megnövekvő munkanélküliséggel párhuzamosan a külföldi állampolgárságú személyekkel szembeni viszonyulások egyre ridegebbé váltak.

A dolgozat bemutatja a külföldiek integrálásának nemzetközi és hazai szakirodalmát, kutatásának eredményeit, majd pedig a Nemzetközi Migrációs Hivatal Franciaországban alkalmazott integrációs programját. A külföldi példa után a hazai integráció törvényi, jogi alapjait részleteztük, melynek finanszírozási feladatait az Európai Unióba lépésünk óta a Nemzetközi Menekültügyi Alap egészíti ki.

Számos európai országban, így Franciaországban is, a külföldi születésű személyek növekvő aránya egyre inkább a kutatások középpontjába állította a bevándorlók beilleszkedésének vizsgálatát. A külföldiek és a hazai társadalom hozzájuk való viszonyulásában a rasszizmus- xenofóbia- antiszemitizmus hármasa fedezhető fel. A francia migrációs program szervezeti alapja a külföldiek Franciaországba való belépésének, fogadásának, integrálásának lebonyolítására létrehozott Nemzetközi Migrációs Hivatal. A Befogadást és Integrációt Szolgáló

Szerződés az integrációs program egyik legfontosabb eleme: aláírásával a külföldi vállalja, hogy részt vesz a számára nyelvi szintfelmérő után meghatározott ingyenes nyelvi-, társadalomismereti kurzuson, illetve egy olyan fórumon, ahol főként a franciaországi álláskereséssel és iskoláztatással kapcsolatos közszolgáltatásokról informálják. A kialakított integrációs programot (amit többen inkább asszimilációs programnak tekintenek) bár sikeresnek tartják, és több mint egy évszázados külföldiek befogadó tapasztalatuk is van, mégis egyre sűrűbben mutatkoznak meg a külföldön születettekkel való együttélés nehézségei, integrációjuk hiányosságai, konfliktusai. A külföldi születésű személyek növekvő aránya egyre inkább a kutatások középpontjába állítja a bevándorlók beilleszkedésének vizsgálatát. A külföldiek és a hazai társadalom hozzájuk való viszonyulásában főként a rasszizmus- xenofóbia- antiszemitizmus hármasa fedezhető fel.

Az empirikus vizsgálatok keretében egy főként szociológusok által alkalmazott felmérést, az ún. attitűdkutatást végeztük el. E kérdőíves felmérés során a más csoportokkal kapcsolatos attitűdöket a földrajzi térben háromféle információs szinten vizsgáltuk, hiszen az attitűdök egyrészt gondolatainkat, másrészt érzéseinket, harmadrészt pedig viselkedésünket is befolyásolják. Vizsgálatunkban azt tekintettük kognitív információnak, amit az emberek tudnak, vagy tudni vélnek a külföldiekkel kapcsolatban. Affektív információn az embereknek az adott csoporttal kapcsolatos érzéseit, vagyis a külföldiek által kiváltott érzelmeket és érzéseket értjük, míg a viselkedéses információ a külföldiekkel kapcsolatos interakciókat mutatja. Így a dolgozat leghangsúlyosabb részében a Magyarországra, annak is egy határ menti megyéjébe, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe érkező külföldi állampolgárságú személyekkel kapcsolatban jelentkező attitűdöket tártuk fel, melyet kiegészítettünk a megye települési polgármesterei véleményeinek vizsgálatával. Ezen vizsgálatok segítségével vált lehetővé, hogy a célkitűzésben megfogalmazott további kérdéseket megválaszolhassuk.

A külföldiekkel kapcsolatos attitűdöket a hazai népességben a külföldi állampolgárságú személyek kapcsán 2003-2004-ben, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, negyven településen, kétezer személyt megkérdezve vizsgáltuk meg. Hazánk legkeletibb fekvésű megyéjének külföldiekkel szembeni attitűdjeit feltáró vizsgálat a következő

eredményeket hozta a megkérdezettek külföldiekkel kapcsolatos viszonyulásainak **kognitív információsztintje** terén:

A megkérdezettek háromnegyede tapasztalja, hogy saját lakhelyén, településén külföldiek is élnek, a külföldiek számát megbecsülni azonban csupán 40%-uk tudta. A becült számok igen extrém értékeket is mutattak, de településenként átlagosan félszázra teszik az ott élő külföldiek számát. A külföldiek aránya a települések népességszámához - és a többi Európai Unió tagország adataihoz - viszonyítva igen alacsony, egy százalék alatti. Azok a települések, ahol a külföldiek aránya eléri, vagy meghaladja a három százalékot, mind országhatár menti települések. A megkérdezettek mindegyike meg tudta nevezni azokat az országot, ahonnan a külföldiek a megyébe érkeztek: a megye lakosai szerint a külföldiek csak néhány országból érkeznek a megyébe, mégpedig a két szomszédos országból. A vélemények szerint legtöbben Ukrajnából és Romániából érkeznek. Ez az elgondolás azonban ellentétben áll azokkal a hivatalos statisztikákkal, melyek szerint e régióba minden kontinensről és több mint száz országból érkeznek külföldi állampolgárságú személyek. A megkérdezett kétezer Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei személy többségének az országhatárok közelsége ellenére sincsenek ismerősei körében külföldiek, így ők csupán közvetett információk alapján alakítják ki külföldiekkel kapcsolatos véleményeiket.

A vizsgálat a következő eredményeket hozta a megkérdezettek külföldiekkel kapcsolatos viszonyulásainak **affektív információsztintjén**:

A szubjektív elemekre, az érzelmekre, aggodalmakra vonatkozó kérdések között olyanokat tűntettük fel, melyek napjainkban és a közelmúltban is igen gyakran szerepeltek a médiában, s melyek a külföldiek hazai munkaerőpiacra gyakorolt hatására, az általuk behurcolt betegségekre, növekvő számukra stb. vonatkoztak. A megkérdezettek többsége nem aggódik azzal kapcsolatban, hogy a külföldiek betegségeket hozhatnak be az országba, ezzel szemben minden második válaszadó tart attól, hogy a külföldiek elveszik előlük a munkát. A vizsgált negyven település közül csupán hét olyan volt, amelyik nem tartotta a külföldieket konkurenciának a munka terén, ezek közül csupán egy volt határ menti település. Hasonló arányban aggódtak amiatt is a megkérdezettek, hogy még több külföldi érkezhessen az országba, bár azt nem tartanák aggasztónak, ha szomszédjuk, vagy kezelő orvosuk lenne külföldi állampolgár. A megye lakosságának 4/5-e nem ítéli el a külföldieket azért, mert családjukat hátrahagyva más

országban igyekezne boldogulni, hisz a megkérdezettek $\frac{3}{4}$ -e szerint a külföldiek azért választanak új hazát, mert saját hazájukban nehezebb a sorsuk. A válaszadók $\frac{3}{5}$ -e nem tartja fegyelmezettebbnek a külföldieket a magyaroknál, és 43%-uk szerint a magyar kultúrát sem színesítik az itt letelepedő külföldiek. Hasonló arányban vélik azt a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei lakosok, hogy az ide érkező külföldiek nem erősítik a nemzeti érzést, az összetartozást a fogadó társadalomban, és a megkérdezettek többsége úgy véli, hogy a rossz hazai demográfiai viszonyokat sem lehet a külföldiek termékenységével mérsékelni. A megye lakossága a kapott eredmények alapján tehát sem a külföldiekről, sem azok társadalmat befolyásoló hatásáról nem vélekedik pozitívan.

A vizsgálat a következő eredményeket hozta a megkérdezettek külföldiekkel kapcsolatos viszonyulásainak **viselkedéses/manifeszt információsztje** terén:

Az attitűdkutatás a külföldiekkel kapcsolatos viszonyulásoknak a cselekvésekben is megnyilvánuló oldalát vizsgálva kimutatta, hogy a megye lakosságának majdnem háromnegyede megválogatná, hogy mely külföldit engedne be az országba, és csupán alig tíz százalékuk nem engedne be egyetlen külföldit sem. A „Kiket, mely külföldieket nem engednék be?” kérdésre adott válaszok alapján nagyfokú idegenellenességet kimutatni nem lehetett. Legtöbben (50%) azt a válaszlehetőséget jelölték meg, hogy nem nemzetiség vagy állampolgárság, illetve nem bőrszín alapján döntenének. Legtöbben, közel azonos számban és arányban a román- és az ukrán állampolgárokat nem engednék be. A velük szembeni elutasítás a magyarázatok alapján főként a történelemben, illetve a rossz tapasztalatokban gyökerezik. Az arabokkal szembeni ellenállás magyarázatakor szinte minden esetben a terrorizmus, a terrorizmussal való kapcsolatuk, a harciasságuk, illetve a vallásuk szerepelt. A kínaiakkal szembeni elutasítást (314 fő, 15,7%) túlságosan nagynak érzékelt számukkal, illetve a magyar (ruházati) kereskedelmet elnyomó szerepükkel magyarázták. A megkérdezettek többsége számára nem fontos tényező az árus hazai vagy külföldi volta, több mint egyharmaduk azonban biztos abban, hogy nem vásárolna külfölditől, inkább a magyar árust preferálná. A lakosság bő kétharmada a tapasztalataira alapozva adna letelepedési engedélyt a külföldieknek. A magyar nyelv ismerete, mint a letelepedés fontos kritériuma azt mutatja, hogy leginkább a magyar nemzetiségű külföldi állampolgárokat látnák szívesen a megye lakosai.

A külföldiekkel kapcsolatos attitűdök feltárását prominencia-vizsgálattal, a helyi társadalom 130 vezetőjének, azaz 130 polgármester véleményeinek a feldolgozásával folytattuk. A kapott válaszok alapján megtudtuk, hogy a szabolcsi települések zömének közvetlen kapcsolata van a külföldiekkel: 90%-ukban élnek külföldi állampolgárságú személyek. A külföldiek többsége a városi és a nagyközségi jogállású településeken él. A megyében élő külföldiek lakossághoz viszonyított aránya a települések majdnem 90%-án 2% alatt marad, és csak 5 településen haladja meg az 5%-ot. A polgármesterek majdnem $\frac{3}{4}$ -e szerint a külföldiek konkurenciát jelentenek a helyieknek a hazai munkaerőpiacon. Az országhatár közelében élő megyei települések -főként azok, melyek területe érintkezik a határral-polgármestereinek zöme nem tartja konkurenciának a megyébe érkező külföldieket a munkaerőpiacon. A vizsgálatban résztvevő polgármesterek közül csupán négy gondolja azt, hogy az áttelepülő külföldiek cserbenhagyják az otthon maradottakat, és senki sem tartja a külföldieket ingyenélőknek, akik „mindent felesznek”. Fegyelmezettebbnek csupán a polgármesterek 14,6%-a tartja a külföldieket a magyaroktól. Főként a megye országhatárral érintkező településeinek polgármesterei nem tartják a külföldieket nemzeti érzést erősítő tényezőknek. A polgármestereknek csupán alig harmada látja a nemzet megmentőit a külföldiekben a népességfogyás megállítása tekintetében. A magyarokénál nehezebb sorsúnak tartja a külföldieket a megkérdezettek 55%-a, és csupán a válaszadók egynegyede gondolja azt, hogy gazdagabbá teszi, ha más országokból jövő emberekkel kerül kapcsolatba. A polgármesterek legnagyobb része (68%-a) a településén élő külföldiekre nézve csak pozitív állításokat jelölt meg, és úgy vélte, hogy a településére érkező külföldiek minden téren be tudnak illeszkedni a település életébe. A külföldieket csak negatívan megítélő polgármesterek (13%) attól függetlenül tartják hátrányosnak - vagy legalábbis semmiképpen sem hasznosnak – a külföldiek jelenlétét, hogy településükön mennyi külföldi is él. Ezek a polgármesterek a külföldiektől leginkább az állásokat féltik, úgy gondolják, hogy az idegenek konkurenciát jelentenek a helyieknek a munka terén. A polgármesterek 14%-a válogatás nélkül, minden külföldit beengedne, befogadna településére. A polgármesterek $\frac{3}{4}$ -e azonban úgy véli, mindenképpen mérlegelné, hogy ki az a külföldi, akit beengedne az országba és ki az, akit nem.

Nemcsak a polgármesterek, a helyi vezetők véleménye befolyásolja a megye népességének viszonyulásait a külföldiekhez, hanem a településen érzékelhető vélemények is nagyban hatnak a vezetők értékrendjére, a hivatalosan is felvállalható viszonyulásokra. A vizsgálat alapján megállapítható, hogy lényegi eltérés a megye lakossága, illetve a polgármesterek véleménye között nincs. A „szuper-liberálisok - reálpolitikusok- idegenellenesek” aránya hasonló a két vizsgált csoporton belül.

Kor

- A külföldiekkel kapcsolatos aggodalmak leginkább az idősebb korosztályokat érintik a vizsgált megyében: A külföldieket leginkább a 60 éven felüliek tekintik betegségeket terjesztőknek, s ők tartanak a leginkább attól is, hogy többen is jöhetnek. Attól a lehetőségtől, hogy a külföldiek elveszik előlük a munkát, minden korosztály tart, de leginkább az 50-59 évesek korcsoportja. Legkevesebben amiatt aggódnak, hogy szomszédjukba külföldi költözhet, illetve, hogy kezelő orvosuk is lehet külföldi. Legnagyobb arányt azonban közöttük is a 60 éven felüliek teszik ki.
- Az előítéletesség mértéke a kor előre haladtával nő: amíg a tizenévesek körében ez az arány 3,6%, addig a 70 éven felüliek körében meghaladja a 9%-ot. A 70 éven felüli férfiak közt már 16,6% volt azok aránya, akik ingyenélőknek tartják a külföldieket.
- A megkérdezettek között az 50 évesnél idősebb korosztály bizonyult a leginkább idegenellenesnek: közöttük korcsoportonként meghaladja a 10%-ot az idegenellenesek aránya, azaz azoké, akik egyetlen külföldit sem engednék be az országba.
- A vásárlás tekintetében jól kimutatható a kor szerinti összefüggés: minél idősebb valaki, annál inkább a hazai árust választaná vásárlásakor.
- A támogatásokat külföldieknek nem adók között is a legmagasabb arányt az 50-59 évesek és a 70 éven felettiek adják.

Iskolai végzettség

- Iskolai végzettséget alapul véve az mutatható ki, hogy leginkább az alacsonyan képzettek az idegenellenesek: az általános iskolát be nem fejezők között ez az arány majdnem 20%-os, azaz e csoport majdnem minden ötödik tagja hermetikusan elzárná az utat az országba jönni szándékozó külföldiek előtt.

- Leginkább az alacsony iskolai végzettségűek féltik a munkájukat a külföldiektől: a maximum általános iskolát végzettek 58%-a, a középfokú végzettségűek 56%-a, míg a diplomások 50%-a tekinti a külföldieket konkurenciának a munkaerőpiacon.
- A vásárlás tekintetében jól kimutatható az iskolázottság szerinti összefüggés: Minél kevésbé iskolázott valaki, annál kevésbé hajlandó külfölditől vásárolni.

Az elvégzett empirikus vizsgálat tehát megerősíti azt a kutatók által képviselt vélekedést, mely szerint összefüggés mutatható ki az életkor és iskolai végzettség alapján az idegenellenességben, mégpedig olyan, hogy az idős korral, illetve az alacsony iskolai végzettséggel növekvő mértékű.

- A nagyobb munkanélküliséggel sújtott településeken inkább vélték azt az emberek, hogy sok külföldi él a közelükben, mint a kisebb munkanélküliséggel jellemezhető településeken.
- A vizsgálat eredményei alapján összefüggés mutatható ki a félelmek, a külföldiek érzékelt száma, a munkanélküliség és a határ menti fekvés között:
- Annak a településnek a lakói tartottak a leginkább a külföldiektől, ahol a külföldiek becsült száma és aránya az egyik legmagasabbnak vélt, az állandó lakossághoz viszonyított munkanélküliségi ráta pedig rendkívül magas (17,1%-os) és a település határ menti. Azokon a településeken pedig, amelyeknek lakói a legkevésbé sem tartottak a külföldiektől, a külföldiek aránya és a munkanélküliségi ráta is alacsony, és nem határ menti települések.
- A nem határ menti települések polgármesterei is nagyobb arányban fogalmazták meg ellenérzéseiket a külföldiekkel szemben, s kisebb közöttük azok aránya is, akik a negatív vonások mellett pozitívokat is említettek velük összefüggésben. A határ menti településeken, amelyet a legnagyobb nehézségekkel küzdő „periféria perifériájá”-nak tartunk, a polgármesterek sokkal pozitívabban viszonyulnak a külföldiekhez, mint a megye belsejének településein.

VI. Summary in English

Purpose of the Essay

International migration has always played an important role during the course of history of both Europe and Hungary. While the international migration was considered foreign to the system in the countries belonging to sphere of interest of the Soviet Union after World War II and consequently, except for a few cases, people wishing to migrate could leave their countries unlawfully, the situation was quite the opposite in Western-Europe: due to economic necessity, i.e. lack of manpower, immigration and the influx of labour were encouraged. It was not before the late 1980's, the fall of the Bolshevik regime, that Hungary was able to join the international migration.

The country had to face an extreme degree of international migration before long when scores of refugees poured into Hungary first from Romania and then, in the early 1990s, from the southern Slav states. Soon after the change of regime, Hungary became a popular destination for immigrants and the increasing number of people arriving in the country posed a major challenge: Hungary lacked the proper authorities able to deal with immigrants, let alone registering them. The situation became even more serious as the concept of refugee status was practically unknown to the country. Hungary signed the Geneva Convent in October 1989. The criteria described in the Convent were only met by the refugees on a collective level hence they could not be considered refugees legally. In addition, individual considerations were not possible due to the large number of refugees.

The admission of refugees posed a tremendous burden on the country. The statistics (Z. Dövényi, 1995; I. Márkus, 1992) that sized the tasks serving the refugees' need and compared the number of refugees, the rate of their integration into society to the specific indices of the country found that Hungary's performance was above the European average: she reached the 4th place in Europe regarding the number of refugees projected to ten thousand inhabitants; also, in terms of the number of refugees in comparison to one billion dollar of the GDP we topped the list. Following the wave of refugees arriving from Transylvania we had to provide temporary protection for multitudes of refugees escaping the civil war in the former Yugoslavia.

Concurrently to the international migration witnessed in Eastern Europe, and as a result of the economic recession unfolding in Western Europe, the initial enthusiasm of the citizens of advanced European countries towards foreigners was gradually replaced by decreasing tolerance and xenophobia. When Europe became tired of immigrants, Hungary once again showed its solidarity when over 70% of the 48 thousand refugees coming from the southern Slav states were accommodated in private homes (Márkus, 1992). A reason for this high level of tolerance was the fact that the overwhelming majority of the refugees were Hungarian nationals with Hungarian as their native tongue.

When, however, unemployment in the country reached large proportions, the situation changed and the people's tolerance towards foreigners started to diminish. Although the refugees returned home after the end of the civil war, Hungary, according to the official statistics, still remained a recipient country, albeit the characteristics of migration somewhat changed: immigrants no longer considered Hungary as a popular destination but a transit country on their way to the more developed European countries; the number of people arriving from distant, non-European countries increased; and the percentage of Hungarian nationals within the immigrants decreased too, although still represented the majority.

The essay intends to answer the following questions:

1. What opportunities and examples are there for the integration of foreigners into society on both the international and domestic scenes? What instruments are available for the social integration of immigrants in France, a country that has admitted foreigners for centuries?
2. What is the Hungarian society's attitude towards foreigners who wish to reside or settle down in Hungary?
3. What are the local leaders' and the mayors' attitude towards foreigners in Hungary?
4. Are there any differences between the attitude of society and of the local leaders towards foreigners?
5. Is there a connection between the people's attitudes towards foreigners and the sociodemographic features of the given society?

6. Is there a connection between the attitude towards foreigners and the economic situation, the standard of living and the geographical location of the receiving country?

Methodology

This chapter deals with the most important features of the methodology applied during the examination of the subject, the data sources and the various methods of gathering data. A detailed description of the applied methods can be found at the beginning of every chapter.

- Both the Hungarian as well as the foreign literature available on the subject were used for the overview of literature and of the theoretical chapters.
- As a subsidiary source, works in the field of auxiliary sciences, such as history, sociology and anthropology were also used.
- The Northern Great Plain Regional Branch Office of the Ministry of the Interior's Immigration and Citizenship Office provided data, in monthly distribution, about registered foreigners in the Northern Great Plain region.
- The statistics and publications of the Central Statistical Office were used for the analysis of the data regarding the region, the county and its towns and villages.
- We used the so-called "soft" research methods during the empirical studies:
  - the opinion of the mayors in Szabolcs-Szatmár-Bereg County was assessed by prominence assessment;
  - also, attitude assessment was used when examining the local common opinion.
- In order to present the forms of integration of foreigners into society we prepared a case study as observers in the Pays de la Loire Regional Office of the Office of International Migration in Nantes, West France.
- For processing the data collected and representing the results, besides the usual charts and diagrams, Microsoft Excel and SPSS for Windows 8.0 chart spreadsheets were used while for the illustrations

containing maps, the MapInfo Professional 6.0 and Arc View GIS version 3.1 geo-informatics software were applied.

After several decades of isolation, concurrently to the change of regime, Hungary started to join the network of international migration and, through the experiences gained, research the phenomenon of migration. When the country opened its boundaries to foreigners in 1989, it had to face one of the most demanding sorts of immigration, the influx of refugees. The challenges posed by immigrants do not end with the provision of temporary protection or settlement: the integration of immigrants into the receiving country's society, cultural, social and economic life is also indispensable. The Hungarian government set out to create the legislative background and legal frame for the admission and integration of foreigners and several researches were conducted on the population's attitude towards immigrants. The latter was urged by the fact that while the reception of Hungarian nationals coming from over the boundaries was enthusiastic at the time of the change of regime, it soon changed when the domestic unemployment rate rose.

The essay presents the international and Hungarian literature on the integration of foreigners, the findings of the related researches, and the Office of International Migration's integration programme applied in France. After presenting the foreign model, the legislative and legal foundations of the domestic integration policy are described in detail and it is noted that the financing of the implementation of the policy has been supported by the International Refugee Fund since Hungary's accession to the European Union.

International and domestic opportunities and examples for the social integration of foreigners. Social integration of foreigners and integration policy in France

In a number of European states, including France, the increasing percentage of foreign-born people within the total population has put foreigners' integration in the focal point of research. The organizational background of the French immigration programme is provided by the Office of International Migration which is responsible for the admission and the promotion of integration of immigrants. The Contract of Admission and

Integration is one of the most important elements of the French integration programme: by signing the contract the immigrants agree to attend free language and social study courses and a forum where they are informed about public services related to employment and education in France. Although the integration programme (which some consider an assimilation programme) is successful, and the country has more than a century's experience in the admission of foreigners, there are more and more signs showing the difficulties of living together with the foreigners and the shortcomings and conflicts of their integration. The attitudes of the French society to foreigners feature the trio phenomena of racism, xenophobia and anti-Semitism.

Foreigners' integration into Hungarian society

In the framework of empirical studies, attitude research, a method primarily used by sociologists was conducted. The questionnaire employed was intended to examine the people's attitude to foreigners on three different levels since our attitudes affect our way of thinking, our emotions and our behavior. Cognitive information is what people know or think they know about foreigners. Affective information denotes the people's feelings towards foreigners and behavioral information shows the interactions with foreigners. The most emphatic part of the essay deals with the public's and the local mayors' attitude towards foreigners arriving in Szabolcs-Szatmár-Bereg, a border county in Hungary. This examination enabled us to answer the other questions raised in the essay.

The attitude of inhabitants in Szabolcs-Szatmár-Bereg County to foreign citizens wishing to reside or settle in Hungary

Two thousand Hungarian citizens' attitude to foreign people was surveyed in 2003-2004 in 40 towns and villages in the easternmost county of Hungary, Szabolcs-Szatmár-Bereg. The examination had the following findings concerning the people's **cognitive information**:

Three quarters of the people surveyed said that there were foreigners living in their towns or villages but only 40% of them could give a correct estimation of the number of such foreigners. The estimations were rather extreme, but on average, people thought about half per cent of the local

population were foreigners. The actual percentage of foreigners within the total number of inhabitants, and also in comparison to other member states of the European Union, is indeed very low: less than 1%. All of the towns and villages where the percentage of foreigners is at least 3% are located along the frontier. Each respondent was able to name those countries where they thought the foreigners came from: people thought that the immigrants arrived from only a few countries, especially from the neighbouring Ukraine and Romania. This, however, does not conform to the official statistics according to which the migrants arrive in this region from every continent and more than a hundred countries. The majority of the two thousand people surveyed said that despite the proximity of the frontier they did not know any foreigners in person which means that they form their opinions on foreigners on the basis of indirect information.

The findings concerning the **affective level** of people's attitude were as follows:

The questions concerning subjective elements, emotions and concerns included ones that were typically featured recently in the media such as the influence of foreigners on the Hungarian labour market, the possible diseases they may transmit and the increasing number of immigrants, etc. The majority of people did not worry about possible diseases but every second respondent was concerned about the implications of immigration for employment. Of the forty towns and villages surveyed, only seven shared the view that immigrants did not represent competition on the labour market and only one of these places was located by the border. About half of the respondents were worried about more foreigners coming to the country although they would not mind having a foreigner as their next door neighbour or as their family doctor. Four fifths of the county's inhabitants do not condemn immigrants for leaving their families behind in hope of a better future. Three quarters of the respondents thought that the immigrants settled in Hungary because their life had been more difficult in their home country. Three fifths of the respondents did not take the immigrants more disciplined than Hungarians and 43% did not think that foreigners enriched the Hungarian culture.

For about the same percentage of the locals thought that the presence of the immigrants did not strengthen the national feelings and patriotism. The majority of the people did also not think that the immigrants would reverse

the unfavourable demographic trends in Hungary. As the above figures clearly show, the inhabitants of the county did not have a positive view of the immigrants and their impact on society.

The **behavioural level** of people's attitude towards immigrants was also assessed by the survey:

When examining the people attitudes towards foreigners in their behaviour revealed that almost three quarters of the county's residents would impose restrictions on who they admit to the country and ten per cent of the people would not let in any foreigners at all. The question "Which foreigners would you not allow to enter the country?" did not reveal any considerable xenophobia among the respondents. Half of them said that their decision would not be based on nationality, citizenship or colour. It was immigrants from Romania and Ukraine (in approximately equal proportions) that most respondents said they would not allow entering the country. They explained their rejection against Romanians and Ukrainians by historical associations and negative experiences. The rejection against Arabs roots in their links to terrorism, aggressiveness and religion. 314 people (15.7% of the respondents) were against Chinese immigrants because of their large number and suppressive influence on Hungarian trade life (especially their impact on the textile industry). The majority of the people surveyed did not mind whether the merchant was Hungarian or foreign but over one third would not buy from foreigners. Two thirds of the respondents would grant residential permits to foreigners on the basis of their personal experiences. Good command of the Hungarian language as a major criterion for settling indicated that the inhabitants of the county favoured foreigners of Hungarian nationality.

Mayors' attitude to foreigners in Szabolcs-Szatmár-Bereg County

The local mayors' attitude to foreigners was examined by the use of the so-called prominence assessment in 130 towns and villages in Szabolcs-Szatmár-Bereg County. The majority of the towns and settlements have direct relationships with foreigners: 90% have foreign residents. The majority of the immigrants live in towns and large villages. In almost 90% of the towns and villages the percentage of foreigners within the total population is below 2% while only in 5 towns and villages does it exceed 5%. Almost three quarters of the mayors thought that foreigners represented

competition for locals on the domestic labour market. However, the majority of mayors of towns and villages that are located near the border, especially those neighbouring the frontier, did not perceive foreigners as competitors in this respect. Only four of the mayors surveyed thought that the immigrants abandoned their families and none of them considered the foreigners freeloaders. 14.6% of the mayors thought that foreigners were more disciplined than the locals. Especially the mayors of the border-line towns and villages did not think that immigrants strengthened the patriotism. One third of the mayors expect the immigrants reversing the tendency of population decrease in Hungary. 55% of the mayors thought that the life of foreigners was harder than that of Hungarians and one fourth said that the foreigners were likely to enrich them. The majority of mayors (68%) had only positive associations with the foreigners living in their towns or villages and thought that the immigrants were able to integrate into the local society in every respect. 13% of the mayors thought the presence of foreigners in their towns or villages was detrimental, or at least not beneficial, regardless of their numbers. These mayors' major concern was the matter of employment because they considered the immigrants as competitors to the locals. 14% of the mayors would admit foreigners to their towns or villages freely, without any restriction. Three quarters of the mayors, however, would impose limitations on their entry.

Foreigners, local society and the mayors

It is not only the mayors' and the local leaders' opinion that affects the locals' attitude towards foreigners but the other way around as well: the survey found that there were no considerable differences between the residents' and the mayors' attitudes. The percentages of "super-liberals", "neutrals" and "xenophobic" were similar in the two groups surveyed.

Connection between people's attitude towards foreigners and the demographic features of society

Age

- Generally it is the elderly generations which have concerns about foreigners in the county: it was the group of the ones over 60 years that considered foreigners as potential transmitters of diseases and worried about their increasing number. The fear that foreigners might

take their jobs was present in every generation and particularly prevalent among people in the 50-59 years age group. Of all possibilities, the respondents were least worried about having foreigners as their next door neighbours or family doctors but among of all the age groups, people over 60 were the most concerned in this regard.

- The presence of prejudices increases with age: while only 3.6% of teens had prejudices towards foreigners, the percentage among people over 70 exceeded 9%. Men over 70 were particularly prejudicial: 16.6% of them considered immigrants as freeloaders.
- Of all the age groups surveyed, people over 50 were characterized the most by xenophobia: in each age category over 50, the percentage of xenophobic people – i.e. the ones who would not let any foreigners enter the country at all – was over 10%.
- In terms of buying goods from foreign versus domestic merchants age clearly seems to matter: the older the respondent was, the more likely he or she would prefer domestic merchants to foreign ones.
- The percentage of people who would not provide any support for immigrants was highest in the age group of 50-59 years and among people over 70.

Qualification

- People with the lowest level qualification seemed to be the most xenophobic: nearly 20% of people without elementary school qualification would prevent all foreigners from coming to Hungary.
- It was people in the same qualification category that were most concerned about losing their jobs to foreigners: 58% of the respondents with elementary qualification regarded the foreigners as a threat to their employment while the percentage among people with high school education was 56%; people with college or university degree, 50%.
- Again, the relation between buying from Hungarian versus foreign merchants and qualification was clear: the less qualified a person was, the more reluctant he was to buy from foreign merchants.

The empirical study conducted, therefore, reasserted the researchers' past findings that there is a connection between age, qualification and

xenophobia: the older a person is and the lower the level of his qualification is, the more likely he will be xenophobic.

The connection between people's attitude towards foreigners and the economic status, standards of living and geographical location of the recipient country

- In towns and villages where the unemployment rate was higher people tended to overestimate the numbers of foreigners present.
- The survey suggested that the people's concerns, the perceived number of foreigners, unemployment and geographical location were all interrelated:
- The residents of those towns and villages were most concerned about foreigners where the estimated number and percentage of foreigners were thought to be high, the unemployment rate was extremely high (17.1%) and the town or village was located along the frontier. Similarly, in towns and villages where the residents were not the least worried about foreigners were the ones where the ratio of foreigners to locals as well as the unemployment rate was low and the place was not located along the frontier.
- The mayors of towns and villages that are farther from the border tended to be more hostile towards foreigners and there were less mayors in these towns and villages who attributed positive characteristics in addition to negative ones to foreigners. In places along the frontier which are considered peripheries with huge economic difficulties, however, the mayors had a far more positive attitude towards foreigners.

Ábrák jegyzéke

- 1. ábra:** A migrációs átmenet hipotézise, Forrás: Bähr, (15. oldal)
- 2. ábra:** A vándorlási modellek típusai, Forrás: Bähr, (16. oldal)
- 3. ábra:** A külföldi népesség növekedési dinamikája Európában 1990 és 2002 között, Forrás: Tendances des migration internationales: SOPEMI-2004-, (35. oldal)
- 4. ábra:** A 18 évesnél idősebb „külföldön született népesség” származási helye 1999, 2004, Forrás: Recensement de la population, INSEE 2004 adatai alapján, saját szerkesztés (38. oldal)
- 5. ábra:** Párizs szociális bérlakás-állományának területi elhelyezkedése, Forrás: Ville de Paris, 2001 (39. oldal)
- 6. ábra:** Szabolcs-Szatmár-Bereg megye településhálózata, Forrás: Népszámlálás 2001. 6. Területi adatok 6.16. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kötetének adatai alapján saját szerkesztés (52. oldal)
- 7. ábra:** Szabolcs-Szatmár-Bereg kistérségei fejlettség szerint, 2004. január 1., Forrás: KSH Debreceni Igazgatósága, 2005 (54. oldal)
- 8. ábra:** Ezer lakosra jutó Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok száma megyénként 2004. január 1-én, Forrás: 2003-as Demográfiai évkönyv adatai alapján saját szerkesztés (56. oldal)
- 9. ábra:** A BM BÁH Észak-alföldi régióban kiadott engedélyeinek száma 2002, 2003 és 2004 években, Forrás: BM BÁH ÉARK adatai alapján saját szerkesztés (57. oldal)
- 10. ábra:** A kérdőíves felmérésben résztvevő települések település-típus szerint, Forrás: Saját szerkesztés (59. oldal)
- 11. ábra:** A külföldiek aránya a megye állandó lakosaihoz viszonyítva a vizsgált településeken, Forrás: Saját szerkesztés (64. oldal)
- 12. ábra:** Aggodalmak: A külföldiek betegségeket terjeszthetnek, Forrás: Saját szerkesztés (70. oldal)
- 13. ábra:** Aggodalom: a külföldiek elveszik a munkalehetőségeket a hazaiak előtt, Forrás: Saját szerkesztés (71. oldal)
- 14. ábra:** Aggodalom: még több külföldi érkezik, Forrás: Saját szerkesztés (72. oldal)
- 15. ábra:** Aggodalom: szomszédjába külföldi költözik, Forrás: Saját szerkesztés (73. oldal)
- 16. ábra:** Aggodalmak összefüggése a határ menti fekvés, a külföldiek érzékelt száma és a munkanélküliség között, Forrás: Saját szerkesztés (74. oldal)

- 17. ábra:** Konkurenciát jelentenek-e a munkaerő-piacon a külföldiek?, Forrás: Saját szerkesztés (76. oldal)
- 18. ábra:** A vélekedések és a tényleges munkanélküliség kapcsolata a vizsgált településeken, Forrás: teir.vati.hu adatai alapján saját szerkesztés (77. oldal)
- 19. ábra:** A xenofóbia mértékének alakulása Magyarországon, 1992-2002 (%), Forrás: Sik E.: Az idegenellenesség mértékének alakulása a mai Magyarországon, 2003 (81. oldal)
- 20. ábra:** Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakosainak befogadási hajlandósága 2004-ben (%), Forrás: Saját szerkesztés (82. oldal)
- 21. ábra:** A vizsgálatban részt vevő települések, Forrás: Saját szerkesztés (97. oldal)
- 22. ábra:** Külföldiek elterjedtsége Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, Forrás: Saját szerkesztés (99. oldal)
- 23. ábra:** Külföldiek elterjedtsége a megyében település-típusonként, Forrás: Saját szerkesztés (100. oldal)
- 24. ábra:** A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében élő külföldiek száma és elhelyezkedése 2004-ben, Forrás: Saját szerkesztés (101. oldal)
- 25. ábra:** Munkaerőpiaci konkurencia, Forrás: Saját szerkesztés (105. oldal)
- 26. ábra:** Cserbenhagyják az otthon maradtakat, Forrás: Saját szerkesztés (106. oldal)
- 27. ábra:** Fegyelmezettebbek a magyaroknál, Forrás: Saját szerkesztés (106. oldal)
- 28. ábra:** Erősítik a nemzeti érzést, Forrás: saját szerkesztés (107. oldal)
- 29. ábra:** Általuk kevésbé fogy a magyarság, Forrás: Saját szerkesztés (108. oldal)
- 30. ábra:** Nehezebb a sorsuk, Forrás: Saját szerkesztés (108. oldal)
- 31. ábra:** Színesítik a kultúránkat, Forrás: Saját szerkesztés (109. oldal)
- 32. ábra:** A külföldiekről csak pozitív véleményt alkotó polgármesterek települései település- típus szerint, Forrás: Saját szerkesztés (111. oldal)
- 33. ábra:** A külföldiek megítélése Szabolcs-Szatmár-Bereg megye polgármesterei szerint, 2004-ben (%), Forrás: Saját szerkesztés (114. oldal)
- 34. ábra:** A polgármesterek hajlandósága a külföldiek befogadására, Forrás: Saját szerkesztés (116. oldal)
- 35. ábra:** A „reálpolitikus” polgármesterek települései Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, település-típus szerint, Forrás: Saját szerkesztés (117. oldal)
- 36. ábra:** A külföldiek megítélése Szabolcs-Szatmár-Bereg megye polgármesterei szerint 2004-ben, Forrás: Saját szerkesztés (118. oldal)

- 37. ábra:** Szabolcs-Szatmár-Bereg megye polgármestereinek befogadási hajlandósága 2004-ben, Forrás: Saját szerkesztés (118. oldal)
- 38. ábra:** A vizsgálatban részt vevő határ menti és nem határ menti települések, Forrás: Saját szerkesztés (120. oldal)
- 39. ábra:** A külföldieket tisztán pozitívan megítélő polgármesterek határ menti települései, Forrás: Saját szerkesztés (121. oldal)
- 40. ábra:** Befogadási hajlandóság a polgármesterek és a lakosok értékrendjében (%), Forrás: Saját szerkesztés (124. oldal)
- 41. ábra:** A külföldiek azonos aránya a lakosság és a polgármesterek véleménye szerint, Forrás: Saját szerkesztés (126. oldal)

Táblázatok jegyzéke

- 1.sz. táblázat:** Petersen migráció-típusai, Forrás: Bähr, (14. oldal)
- 2.sz. táblázat:** A beilleszkedés különböző mintázatai, Forrás: J. W. Berry, (26. oldal)
- 3.sz. táblázat:** A Franciaországban élő külföldiek száma (millió fő) és népességhez viszonyított aránya (%), Forrás: Recensement de la population, INSEE, 1911-2004 (36. oldal)
- 4.sz. táblázat:** A külföldön született és a külföldi népesség aránya az adott ország teljes népességéhez viszonyítva 2004-ben, Forrás: Tendances des migration internationales: INSEE, SOPEMI-2004-, (37. oldal)
- 5.sz. táblázat:** Munkanélküliségi ráták (%) Franciaországban, 1993, 1995, 2000, 2003, Forrás: Tendances des migration internationales: SOPEMI-2004-, 2005 (40. oldal)
- 6.sz. táblázat:** A lakónépesség korösszetétele és az eltartott népesség rátája, Forrás: Népszámlálási adatok, 2001 alapján saját szerkesztés (49. oldal)
- 7.sz. táblázat:** Iskolázottsági mutatók, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Észak-alföldi régió, ország, 2004, Forrás: Népszámlálás 2001. 6. Területi adatok 6.16. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kötetének adatai alapján saját szerkesztés (50. oldal)
- 8.sz. táblázat:** Szabolcs-Szatmár-Bereg megye lakónépességének megoszlása népességnagyság-kategóriák szerint Forrás: Népszámlálás 2001. 6. Területi adatok 6.16. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kötetének adatai alapján saját szerkesztés (51. oldal)
- 9.sz. táblázat:** Az ezer lakosra jutó Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok száma Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, Forrás: Demográfiai Évkönyvek 1996-2005 (56. oldal)
- 10.sz. táblázat:** A megkérdezettek nem, korcsoport és iskolai végzettség szerinti összetétele, Forrás: Saját szerkesztés (61. oldal)
- 11.sz. táblázat:** A települések népességszáma, a külföldiek becsült számának maximuma, átlaga és a népességhez viszonyított aránya településenként, Forrás: Népszámlálás 2001. 6. Területi adatok 6.16. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye II. kötetének adatai alapján saját szerkesztés (63. oldal)
- 12.sz. táblázat:** Külföldiek kibocsátó országok az említések száma (db) és aránya (%) szerint, Forrás: Saját szerkesztés (65. oldal)
- 13.sz. táblázat:** A külföldiekhez való viszonyulások affektív szintje nemek és korcsoportok szerint, Forrás: Saját szerkesztés (69. oldal)

14.sz. táblázat: A külföldiekről alkotott vélemények a válaszadók legmagasabb iskolai végzettsége szerinti bontásban, Forrás: Saját szerkesztés (75. oldal)

15.sz. táblázat: Az idegenellenesség mértékének alakulása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, nemek szerinti bontásban, 2004-ben, Forrás: Saját szerkesztés (81. oldal)

16.sz. táblázat: Az idegenellenesség mértéke Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, korcsoportok és iskolai végzettség szerint, 2004-ben, Forrás: Saját szerkesztés (83. oldal)

17.sz. táblázat: A külföldiek elterjedtsége*és aránya az állandó népességhez képest régiók szerint 1995, 1997, 1998, Forrás: Sik E.: Külföldiek Magyarországon és a velük kapcsolatos nézetek a helyi önkormányzatokban, 1999 (96. oldal)

18.sz. táblázat: A polgármesterek nem-, iskolai végzettség- és település-típus szerinti megoszlása, Forrás: Saját szerkesztés (98. oldal)

19.sz. táblázat: A külföldiek száma (fő) és a települések állandó népességéhez viszonyított aránya, Forrás: Saját szerkesztés (102. oldal)

20.sz. táblázat: A csak pozitív választ adó polgármesterek adatai település-típus és iskolai végzettség és nemek szerint, Forrás: Saját szerkesztés (110. oldal)

21.sz. táblázat: A csak negatív válaszokat adó polgármesterek adatai település-típusok és iskolai végzettség és nemek szerint, Forrás: Saját szerkesztés (112. oldal)

22.sz. táblázat: A pozitív és negatív választ is adó polgármesterek adatai település-típus, iskolai végzettség és nemek szerint, Forrás: Saját szerkesztés (113. oldal)

23.sz. táblázat: A polgármesterek befogadási hajlandósága a külföldiek tekintetében Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 2004-ben, Forrás: Saját szerkesztés (115. oldal)

24.sz. táblázat: A külföldiek megítélése Szabolcs-Szatmár-Bereg megye polgármesterei szerint, Forrás: Saját szerkesztés (122. oldal)

25.sz. táblázat: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye polgármestereinek szisztémája a külföldiek befogadására, Forrás: Saját szerkesztés (122. oldal)

26.sz. táblázat: A polgármesterek és a lakosság válaszainak összehasonlítása, Forrás: Saját szerkesztés (127. oldal)

Felhasznált irodalom

- ACSÁDI GY. (1963):** Vándorlás, in.: Bevezetés a demográfiába, (Szabady E. szerk.), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, pp.393-460
- ADATOK ÉS HASZNÁLHATÓSÁGUK: menekültek, bevándorlók, új állampolgárok Konferencia, (1996),** KSH, Budapest
- ALARCON, R. (1992):** Nortenization: Self-perpetuating migration, Stanford University Press, pp.302-318
- ALLPORT, G.W. (1997):** Az előítélet, Osiris Kiadó, Budapest, pp.387-393
- ALBRECHT, G. (1972):** Soziologie der geographischen Mobilität, Stuttgart
- AMBRUS ET AL. (1999):** Javaslat Magyarország migrációs politikájának kialakításához, in.: Átmenetek, (Sik E. szerk.), Budapest, pp.9-25
- ANDORKA R. (1982):** A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon, Gondolat Kiadó, Budapest, pp.72-73
- ANDREUX, V.-BURRICAND, C. -LAROUCHE, N. -MARTINEZ, C. -PORTAS, C. -TANDEAU de MARSAC, G. (2004):** Atlas des populations immigrées en Ile-de-France, INSEE-FASILD, Paris
- BABBIE, E. (1989):** A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, Balassi Kiadó, Budapest, 558 p.
- BAHR, E. (1992):** Sieben Tage im Oktober: Aufbruch in dresden, Leipzig
- BARANYI B. (1999):** A „periféria perifériáján”- a határmentiség kérdőjelei egy vizsgálat tükrében az Északkelet-Alföldön, in.: Tér és társadalom 4, pp.17-44
- BENE L. (1975):** A belső vándormozgalom három évtizede, in.: Demográfia 2-3., pp.253-269
- BERNARD, P. (1993):** L’immigration, Le Monde Editions, Poche, Paris,177 p.
- BHAGWATI, J.N. (1984):** Incentives and Disincentives: International Migration, pp.678-701
- BINGEMER, K. (1970):** Leben als Gastarbeiter, Köln
- BÍRÓ A. Z. (1994):** Adalékok a vándorló ember ikonográfiájához, in.: Jönnek? Mennek? Maradnak?, Budapest, pp.19-25
- BÍRÓ A. Z. (1994):** Elméleti horizontok, módszertani problémák, in.: Elvándorlók? Vendégmunka és életforma a Székelyföldön, Helyzet Könyvek, pp.38-47
- BLUM, A.-GORCE, G. -THÉLOT, C. (1985):** Mobilité sociale et migration géographique, in.: Population 1985. N°2., pp.397-434

- BORBÉLY A. – LUKÁCS É. (2001):** Munkavállalás és vállalkozás az Európai Unióban, in.: Migráció és Európai Unió, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, pp.169-191
- BOYD, M. (1989):** Family and Personal Networks in International Migration, in.: International Migration Review, pp.681-708
- BÓHM A. (1993):** Előítélet és xenofóbia a helyi vezetők értékrendjében, in.: Új Exodus, (Tamás P. –Inotai A. szerk.), Budapest, pp.176-183
- BÖHNING W.R.(1983):** Integration and Immigration Pressures in Western Europe, in.: International Labour Review 130, pp.445-458
- BRETTEL, C. (1996):** Migration, in.: Encyclopedia of cultural anthropology, New York, Henry Holt and company, pp.71-79
- BRETTEL, C. (2000):** Theorizing migration in anthropology, New York/London, Routledge, pp.97-135
- CASTELLS, M. (1989):** The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process, Oxford, Basil Blackwell
- CEBULA, R.J, (1981):** The Determinants of Human migrations, Lexington/Mass., Toronto
- COMPTON, P. (1968):** A magyarországi vándormozgalom vizsgálata, in.: Földrajzi Közlemények 16-1, pp-51-85
- COMPTON, P. (1969):** A magyar városok belföldi vándorlási jellemzőinek többváltozós elemzése, in.: Demográfia 3., pp.273-306
- COURGEAU, D. (1980):** Analyse quantitative des migrations humaines, (k.n.), Paris
- COURGEAU, D. (1984):** Relation entre cycle de vie et migrations, in.: Population 1984. N°3, pp.483-512
- CSEPELI Gy. (1990):** ...és nem is kell hozzá zsidó, Kozmosz Könyvek, Budapest, pp.20-25
- CSEPELI Gy. (1993):** Kisebbségek képe a többségi tömegkommunikációban, in.: Kisebbségkép a tömegtájékoztatásba, (Csurdi S. szerk.), Regio Könyvek, Budapest, pp.17-25
- CSEPELI Gy. –FÁBIÁN Z. –SIK E. (1998):** Xenofóbia és a cigányságról alkotott vélemények, in.: Társadalmi Riport 1998, pp.458-481
- CSEPELI Gy. (1999):** A kihűlt olvasztótégely, in.: Belügyi Szemle 1999/1. pp.21-26
- CSEPELI Gy. (2002):** A nagyvilágon e kívül..., József Műhely Kiadó, Budapest, pp.180
- CSEPELI Gy. (2003):** Emberek vetése, József Műhely Kiadó, Budapest, pp.7-89

- CSEPELI Gy.- SIK E. (1995):** Changing Content of Political Xenophobia in Hungary, in.: Refugee and Migrants, Budapest, pp.121-127
- CSERESNYÉS F. (1999):** Migrációs tendenciák Magyarországon az 1990-es években, in.: Belügyi Szemle 1999/1. pp.35-49
- CSERESNYÉS F. (2005):** Migráció az ezredfordulón- A népességmozgások társadalmi és politikai következményei Közép-Európában, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 218 p.
- DÁNYI D. (1985):** Belső vándorlás a XIX. század második felében, in.: A népesség területi elhelyezkedése és mozgása, Budapest, KSH, pp.219-255
- DARÓCZI E. (1981):** A belföldi vándorlás intenzitásának és térbeli szerkezetének változása Magyarországon, in.: Demográfia 44. pp.37-72
- DESBARATS, J. (1983):** Constarined Choice and Migration, Geografiska Annaler 65.B, pp.11-22
- DEWIND, J. -KAZINITZ, Ph. (1997):** Everything Old Is New Again?, In.: International Migration Review, Vol 31. No.4. pp.1096-1111
- DÖVÉNYI Z. (1985):** A munkaerőmozgás területi jellemzőinek alakulása az Alföldön, Alföldi Tanulmányok IX., Békéscsaba, pp.139-160
- DÖVÉNYI Z. (1995):** Spatial Aspects of the Refugee Issue in Hungary, in.: Refugee and Migrants: Hungary and Crossroads, Budapest, pp.17-26
- DÖVÉNYI Z. (1997):** Adalékok a Magyarországon élő „idegenek” területi megoszlásához, in.: Migráció és politika, (Sik E.szerk.), Budapest, pp.97-104
- DUBET, F. (1989):** Immigrations: qu'en savons-nous?, in.: Notes et Études Documentaires, 1989. N.°4887
- DUMONT, G-F. (2004):** Les migrations en France, in.: Population et Avenir, N°669,Paris, pp.4-11
- DU TOIT, B. – SAFA, H. (1975):** Migration and urbanization: models and adaptive strategies, The Hauge: Mouton
- EINWACHTER J. (1994):** Menekültek a táborban, in.: Jönnek? Mennek? Maradnak? (Sik E. (szerk.), Budapest, pp.139-149
- EKÉNE ZAMÁRDI I. (1994):** A belső vándorlások és az Alföld, in.: Az „alföldi” út kérdőjelei, MTA RKK-ATI Békéscsabai Osztály, Békéscsaba, pp.221-223
- EKÉNE ZAMÁRDI I. (1995):** A migráció és nemzetközi kutatása. Közlemények a Debreceni KLTE Földrajzi Intézetéből, Debrecen, pp.293-312
- EKÉNE ZAMÁRDI I. (1996):** A határmentiség tükröződése a vándorlásban in.: Határon innen, határon túl, Nemzetközi Földrajzi Tudományos Konferencia, (Pál Á.- Szónokyné Ancsin G. szerk.), Szeged, pp.52-63

- EKÉNE ZAMÁRDI I. (1998a):** Városba vándorlás az 1990-es évek közepén, in.: Migráció tanulmánygyűjtemény I. (Illés S.-Tóth P. P. szerk.), KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, pp.215-243
- EKÉNE ZAMÁRDI I. (1998b):** Nemzetközi migráció a XX. század végén, in.: Tanulmányok a Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyei nemzetközi migráció második világháború utáni történetéből (Szászi F. szerk.), Nyíregyháza
- ERDŐSI F. (1988):** A határ menti térségek kutattásáról, in.: Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja, pp.18-33
- ESPONDA, M. (2002):** La population étrangère á Paris, APUR, Paris
- ESSER, H. (1979):** Integration und ethnische Schichtung
- FÁBIÁN Z. – SIK E. (1996):** Előítéletesség és tekintélyelvűség, in.: Társadalmi Riport, pp.381-407
- FÁBIÁN Z. (1998):** Vélemények a cigányokról és az idegenellenességről Magyarországon, in.: Idegenek Magyarországon (Sik E. szerk.), Budapest, pp.153-174
- FÁBIÁN Z. (1999):** Tekintélyelvűség és előítéletek a mai Magyarországon, in.: Tekintélyelvűség és előítéletek, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, pp.82-106
- FÁBIÁN Z. –SIK E. –TÓTH J. (2001):** Unióra várva: előítélet, xenofóbia és európai integráció, in.: Migráció és Európai Unió, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, pp.395-412
- FASSMANN –MÜNZ, R. (1994):** Internationale Wanderungen, Berlin
- FEDERICI, N. (1989):** Causes of International Migration, in.: Appleyard, pp.47-62
- FÓTI K. (1997):** Munkaerő-áramlás az EU-ban –korlátokkal, in.: Világgazdaság, 4 p.
- FÓTI K. (1998):** Bevándorlás az Európai Közösség országaiba, in.: Új Exodus, (Tamás P. –Inotai A. szerk.), Budapest, pp.93-109
- FÓTI K. (1999):** Munkaerő-áramlás az Európai Unión belül - Problémák, tendenciák, perspektívák, in.: Migráció tanulmánygyűjtemény II. (Tóth P. P.- Illés S. szerk.), Budapest, pp.49-69
- FÓTI K. (2000):** Az Unió félelmei,Várható-e kelet-európai migráció?in.: Eszmélet 200/48. pp.53-69
- FÓTI K. (2001):** Nemzetközi Migráció: esély vagy globális veszélyforrás?, in.: Info-társadalomtudomány, 2001/55. pp.59-81
- FÖLDESI T. (1993):** A mozgáshoz való jog Achilles-sarka: a menedékhez való jog, in.: Társadalmi Szemle 1993/8-9. szám, pp.75-85
- FULLERTON, M. –SIK. E.-TÓTH J. (szerk.) (1995):** Refugées and Migrants: Hungary at a Crossroads, MTA PTI, Budapest, pp.121-128

- GÁBRITYNÉ MOLNÁR I. (é.n.):** A vajdasági magyarok migrációjának motívumai és hatása a magyar társadalmi szerkezetre, in.: Kisebbségkutatás
- GAINER, B. (1972):** The Alien Invasion, London, Heinemann Educational Books
- GIDDENS, A. (1997):** Szociológia, Osiris tankönyvek
- GMELCH, G. (1980):** Return migration, in.: Annual Review of Anthropology 9, pp.135-159
- GORDON, M.M. (1964):** Assimilation in American life, Religion and National Origins, new York
- GÖDRI I. –TÓTH P.P. (2005):** A bevándorlók beilleszkedése –objektív és szubjektív dimenziók, in.: Bevándorlás és beilleszkedés (Gödri I.-Tóth P.P. szerk.), KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Kutatási Jelentések 80., Budapest, pp.133-141
- GUENGUANT, J.-P. (1997):** Migrations Internationales et developpement: Les nouveaux paradigmes, in.: Revue Européenne des Migrations Internationales, 12. vol. , 1996. 2. no. pp.107-121
- HABLICSEK L.- TÓTH P. P. (1996):** A nemzetközi vándorlás hatása a magyarországi népesség számának alakulására 1994-2010 között, in.: Táborlakók, diaszpórák, politikák, (Sik E. szerk.), Budapest, pp.161-179
- HABLICSEK L. (1999):** A nemzetközi vándorlás a demográfiai jövőképpen, in.: Migráció tanulmánygyűjtemény II. (Tóth P. P. –Illés S. szerk.), Budapest, pp.125-137
- HANDLIN, O. (1951):** The upported: The Epic Story of the Great Migrations that Made the American People, Boston, Little Brown
- HÁRS Á. (1991):** A nemzetközi migráció: kihívás az emberiség számára, in.: Európa Fórum 1991/2., pp.139-148
- HÁRS Á. (1992):** A nemzetközi migráció néhány problémájáról, in.: Szociológiai Szemle 1992/2. szám
- HÁRS Á. (1996):** A munkaerő szabad áramlásának korlátai, in.: Európa Fórum 1996/1. szám, pp.47-62
- HÁRS Á. (1998a):** A munkaerőpiac, a migráció és a szabályozás, in.: A „túlzott központosítástól” az átmenet stratégiáig, Tanulmányok Kornai Jánosnak, (Gács J. és Köllő J. szerk.), Közgazdasági és jogi Könyvkiadó, Budapest, pp.333-349
- HÁRS Á. (1998b):** A migrációs politika és a munkaerőpiac, in.: Európai Tükör 1998/1. szám, pp.79-96
- HÁRS Á. (1999):** A migráció, a munkaerőpiac és a szabályozás, in.: . Európai Tükör Műhelytanulmányok 61., (Laky T. koordinátor) A Miniszterelnöki Hivatal Integrációs Stratégiai Munkacsoportja Kiadványa, Budapest, pp.21-35

- HÁRS Á. (2001):** Népeségmozgások Magyarországon a XXI. század küszöbén, in.: Migráció és Európai Unió, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, pp.43-61
- HECKMANN, F. (1983):** Einwanderung und die Struktur sozialer Ungleichheit in der Bundesrepublik, in.: Soziale Welt, Sonderband 2. pp.369-387
- HOFBAUER, H. (1985):** Berufliche Eingliederung von Übersiedlern aus der DDR und Berlin-Ost, in.: Mitteilungen aus der Arbeitsmarkt- und Berufsforschung 3. 351p.
- HOFFMANN-NOVOTNY, H.-J. (1970):** Migration. Ein Beitrag zu einer soziologischen Erklärung, Stuttgart
- HUSBÉY-DARVAS É. (1996):** A biztonság és az erőszak kettőssége a magyarországi menekülttáborokban az 1990-es években. in.: Táborlakók, diaszpórák, politikák, (Sik E. szerk.), Budapest, pp.11-20.
- ILLÉS S. (1999):** Hipotézisek a vándormozgalom alakulására, in.: Határok és régiók, (Szónokyné Ancsin G. szerk.), Szeged, pp.291-298
- ILLÉS S. –HABLICSEK L. (1996):** A külső vándorlás tovaryűrűző hatásai, in.: Migráció és politika, (Sik E. szerk.), Budapest, pp.89-96
- JAKUBOVICH N. (2001):** A legális migráció belügyi vonatkozásait tekintettel az uniós csatlakozásra, in.: Migráció és Európai Unió, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, pp.127-167
- JANKEL, S. (2001):** Les hotels meublés á Paris, APUR, Paris
- JUHÁSZ J. (1999a):** A nemzetközi vándorlás fogalmi és mérése, in. Európai Tükör Műhelytanulmányok 61., (Laky T. koordinátor) A Miniszterelnöki Hivatal Integrációs Stratégiai Munkacsoportja Kiadványa, Budapest, pp.11-20
- JUHÁSZ J. (1999b):** A Magyarországot érintő migráció, in. Európai Tükör Műhelytanulmányok 61., (Laky T. koordinátor) A Miniszterelnöki Hivatal Integrációs Stratégiai Munkacsoportja Kiadványa, Budapest, pp.63-91
- JUNGBERT B. (1996):** Gondolatok, in.: Migráció és politika, (Sik E. szerk.), Budapest, pp.190-194
- KALMÁR E. (2001):** Menekültek a magyar munkaerőpiacon, in.: Munkaügyi Szemle 2001. július-augusztus, pp.29-36
- KAPITÁNY Á. –KAPITÁNY G. (1996):** Kultúrák találkozása – kultúraváltás, in.: Táborlakók, diaszpórák, politikák, (Sik E. szerk.), Budapest, pp.67-91
- KEARNEY, M. (1986):** From the invisible hand to visible feet? Antropological studies of migration, Annual Review of Antropology 15, pp.331-361

- KLINGER A. (1958):** Magyarország népmozgalma a legutolsó években, Demográfia, 1. sz., pp.95-107
- KOBOLKA I. (2000):** Schengen határai biztonságpolitikai –kiemelten migrációs- szempontból nézve, in.: Tér és Társadalom, XIV. évf. 2-3. pp.265-273
- KŐSZEGVÁRI T. (1993):** Az ország biztonsága és a menekültek áradata, in.: Új Exodus, (Tamás P. –Inotai A. szerk.), Budapest, pp.155-165
- KOVÁCS R. (1993a):** Az „idegenek” Magyarországon, Települések és menekültek, in.: Útkeresők, (Sik E. szerk), Budapest, pp.49-63
- KOVÁCS R. (1993b):** A polgármesterek és az „idegenek”, in.: Útkeresők, (Sik E. szerk), Budapest, pp.65-83
- LAKATOS M. –MÉSZÁROS Á. (1991):** A Magyarországra menekülők főbb adatai, in.: Statisztikai Szemle 1991/2. szám, pp.101-113
- LAKY T. (2001):** A munkaerő szabad áramlása Magyarországról nézve, in.: Európai Tükör Műhelytanulmányok 80., A Miniszterelnöki Hivatal Integrációs Stratégiai Munkacsoport Kiadványa, Budapest, pp.6-18
- LAKY T. –DIÓS P.-FRECHET T.-HÁRS Á.-HORVÁTH L.-JUHÁSZ J.-SIK E.- TÓTH J. (1999):** A munkaerő migrációja és az EU, in.: Európai Műhelytanulmányok 61. szám, Budapest, pp.16-39
- LA LUTTE CONTRE LE RACISME ET LA XENOPHOBIE EN 2004,** La Documentation Francaise, Paris, 2005, 2 vol, 856p.
- LEBON, A. et al. (2002):** Tendances des migrations internationales, Rapport Annuel Edition OCDE, Sopemi, Paris, 397 p.
- LES ATTITUDES DES FRANCAIS FACE AU RACISME, (1999)**
- LÉVAI I. (1993a):** Nemzetközi migráció és világgazdasági ciklus: egy lehetséges kutatási irány, in.: Társadalomkutatás 1993/4. szám, pp.46-56
- LÉVAI I. (1993b):** Nemzetközi migrációs modellek: főbb típusok és trendek, in.: Új Exodus, A nemzetközi munkaerőáramlás új irányai, ((Tamás P. –Inotai A. szerk.), Budapest, pp.19-39
- LÉVAI I. (1997):** Nemzetközi migráció és menekültpolitika, in.: Migráció és politika, (Sik E. szerk.), Budapest, pp.214-218
- L. RÉDEI M. (1985):** A vándorlások volumenének területek közötti eloszlásáról, in.: Demográfia 28. évf. 2-3. szám, pp.308-317
- L. RÉDEI M. (1991):** Küldő ország-fogadó ország, Változások a kelet-közép-európai vándorlási folyamatokban, in.:Regio 1991/4. szám, pp.72-89
- L. RÉDEI M. (1992):** A nemzetközi népességmozgások és hatása a munkaerő-piacra, in.: Munkaügyi Szele 1992. 36. kötet.6. szám, pp.25-30
- L. RÉDEI M. (1994):** Munkanélküliség és migráció, in.: Munkaügyi Szemle 1994. március, pp.26-30

- L. RÉDEI M. (1998):** A nemzetközi népességmozgás negyven éve Magyarországon, in.: Új Exodus, (Tamás P. –Inotai A. szerk.), Budapest, pp.184-200
- L. RÉDEI M. (2002):** A nemzetközi migráció, in.:A globális világ politikai földrajza, (Bernek Á. Szerk.), Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, pp.356-383
- L. RÉDEI M. (2005):** Lehet-e irányítani a nemzetközi migrációt?, in.: Katonai Biztonsági Hivatal Tudományos Kutatóhely és a Magyar Honvédség Térképész Szolgálat Kiadványa, pp.156-171
- LUKÁCS É. (2001):** Az Európai közösségek által kötött nemzetközi megállapodások szerepe a munkavállalók és vállalkozók szabad mozgásában, in.: A migráció szociológiája, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, pp.205-230
- MACKENSEN, R. –VANBERG, M. –KRAMER, K. (1975):** Probleme regioner Mobilitat: Ergebnisse und Lücken der Forschung zur gegenwertigen Situation, Berlin, pp.189-202
- MÁRKUS I. (1992):** Kényszervándorlás Magyarországra, in.: Rendészeti Szemle 1992. XXX. Évf. 7. szám, pp.3-8
- MARTIN, P. (1983):** Labor Displacement and Public Policy, Lexington
- MASIKA E. (1999):** A migrációs politika fejlődése az Európai Unióban a Maastrichti szerződés alapján, in.: Egységes belbiztonsági és jogi térség Európában, (Masika E.–Harmati G. szerk.), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, pp.187-198
- MASSEY, D.S. (1990):** Social structure, household sand the cumulative causation of migration, in.:Population Index 56, pp.3-26
- MASSEY, D. S. –ARANGO, J. –HUGO, G. –KOUAOUCI, A. –PELLEGRINO, A. – TAYLOR, J. E. (2001):** A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés, in.: A migráció szociológiája, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, pp.9-38
- MASSEY, D.S –ESPANA, G. (1987):** The Social process of international migration, in.:Science 237, pp.733-738
- MATA, C.- BELBEOCH, O. (1990):** Migrations et phénomènes migratoires, in.: Notes et Études Documentaires, 1990. N.º4806
- MEISSNER, D. (1992):** Managing Migrations, in.: Foreign Policy 86, pp.66-83
- MINES R. (1984):** Network migration and Mexican rural development, Totowa, Rowman and Allanheld, pp.136-155
- MOROKVASIC, M, R. (1986):** Wanderungsraum Europa, Berlin

- NAGY B. (1994):** Menedék és remény –Magyarország helye a nemzetközi vándorlásban, in.: Jönnek? Mennek? Maradnak? (Sik E. szerk.), Budapest, pp. 119-129
- NAGY B. (1997a):** Magyarország az Európai Unió peremén: uniós jog és nemzetközi együttműködés a migráció terén, in.: Acta Humana 1997. N° 27., pp.9-27
- NAGY B. (1997b):** Migráció: előnyök és hátrányok, in.: Európai Tükör 1997.április, pp.57-61
- NÁRAI M. (1999):** A határ mente, mint élettér- A határmentiség jelentősége az emberek életében, in.: Elváltak és összeköt a határ, (Nárai M. –Rechnitzer J. szerk.), MTA RKK, Pécs-Győr, pp.129-158
- NYILVÁNOSSÁG KLUB Monitor Csoportjának jelentése (1998):** „Mi lenne, ha jönne egy idegen és megvenné a 93 ezer négyzetkilométert?”, in. Idegenek Magyarországon, (Sik E. szerk.), Budapest, pp.129-135
- NYÍRI P. (1998):** Magyarország és a kínai migráció, in.: Magyar Tudomány 1998/3. szám, pp.287-305
- PARK, R. (1928):** Human Migration and the Marginal Man, in.: American Journal of Sociology 33, pp.881-893
- PETERSEN, W. (1958):** A General Typology of Migration, in.: American Sociological Review 23
- PICHÉ, V. (1997):** Les grandes migrations internationales, in.: Relations 1997. április pp.73-78
- PIORE, M. (1979):** Birds of Passage, cambridge, cambridge University Press
- PRÓNAI CS. (2000):** Migráció és kulturális antropológia-tudománytörténeti vázlat 10p.
- PORTES A. –BÖRÖCZ J. (1989):** Contemporary Immigration, in.: International Migration Review XXIII, pp.606-630
- PORTES A. –BÖRÖCZ J. (2001):** Keserű kenyér: a munkaerő nemzetközi migrációjának szociológiai problémái, in.: A migráció szociológiája, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, pp.69-85
- PORTES A. –WALTON J. (1981):** Labor, Class and the International System, New York, Academic Press
- POTTS, L. (1990):** The World Labour Market: A History of Migration, London, Zed Books
- PUSKÁS J. (1982):** Kivándorlás Magyarországról az Egyesült Államokba 1914 előtt, in.: Történelmi Szemle, pp.1-4
- PUSKÁS J. (1999):** A tengerentúlra vándorlás történeti kutatásának problémái (1870-1970), in.: Migráció Tanulmánygyűjtemény II., Budapest,

- RAVENSTEIN, E.G. (1885):** The LAWS of Migration.in.: Journal Royal Stat. Soc. 48. pp.167-227
- RAVENSTEIN, E.G. (1889):** The Laws of Migration.in.: Journal Royal Stat. Soc. pp.241-301
- RECENSEMENT** de la population, INSEE (2004), SOPEMI, Paris
- REICZIGEL J. (1999):** A nemzetközi migráció dinamikájának egy modellje, in.: Migráció tanulmánygyűjtemény II. (Tóth P. P. –Illés S. szerk.), Budapest, pp.161-172
- RESZLER G. (1999):** A Romániából Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe érkezett bevándorlók néhány demográfiai jellemzője (1985-1995), in.: Migráció tanulmánygyűjtemény II. (Tóth P. P. –Illés S. szerk.), pp.209-220
- RESZLER G. –SZASZI F. (1999):** Bevándorlás a volt Szovjetunióból Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe 1974-1996, in.: Belügyi Szemle 1999/1. pp.50-61
- RUSSEL, S.S.- TEITELBAUM, M. (1992):** International Migration and International Trade, Washington, World Bank 84.p
- SALT J. (2001):** A nemzetközi tendenciák és típusok összehasonlító áttekintése, 1950-1980, in.: A migráció szociológiája, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, pp.59-67
- SASSEN S. (1988):** The Mobility of Labor and Capital: A Study in International Investment and Labor Flow, Cambridge, Cambridge University Press
- SIK E. (1990):** Erdélyi menekültek Magyarországon, in.: Társadalmi riport 1990 (Andorka R.-Kolosi T.-Vukovich Gy. szerk.) TÁRKI, Budapest, pp.516-533
- SIK E. (1992):** Menekültekről és menekülthullámokról (Előtanulmány), TÁRKI, Budapest, 20 p.
- SIK E. (1995):** XXXellenesség Magyarországon 1994, in.: Replika 1995/17-18., pp.282-290
- SIK E. (1998):** A migrációs potenciál a mai Magyarországon, in.: Európai Tükör 1998/2., pp.84-106
- SIK E. (1999a):** Külföldiek Magyarországon és a velük kapcsolatos nézetek a helyi önkormányzatokban, TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 11., Budapest, 20 p.
- SIK E. (1999b):** Idegenellenesség Magyarországon, in.: Belügyi Szemle 1999/1., pp.11-20
- SIK E. (2002):** Az idegenellenesség mértéke a mai Magyarországon, TÁRKI felmérés 1992-2002., 5 p.
- SIK E.- TARJÁNYI J.- ZÁVE CZ T. (1989):** Jelentés az erdélyi menekültekről, TÁRKI Gyorsjelentések 3., Budapest

- SIMON M. (1991):** Bevándorlók és befogadók francia földön, in.: Társadalmi Szemle, 1991/46.évf. 5.sz., pp.87-93
- SJAASTAD, L. (1962):** The Costs and returns of human migration, in.: Journal of political Economy 70, pp.80-93
- SMITH, E. R. –MACKIE, D. M. (2001):** Szociálpszichológia, Osiris Kiadó, Budapest, 385 p.
- STARK, O. –TAYLOR, J.E. –YITZHAKI S. (1986):** Migration remittances and inequality,in.: Journal of Development Economics 28. pp.309-322
- STOUFFER, S. A. (1960):** Intervening Opportunities and Competing Migrants, Journal of Regional Science 2. pp.1-26
- SZABÓ A. F. (1997):** Népesedés, migráció, biztonság, in.: Társadalom és honvédelem 1997. 1. szám, pp.19-52
- SZABÓ A. F. (1999):** Demográfiai problémák biztonságpolitikai vonatkozásai egykor és ma, Zrínyi Kiadó, Budapest, pp.49-84
- SZABÓ A. F. (2000):** A migráció, biztonság, EU- bővítés in.: Védelmi Tanulmányok, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 2000. N°39. 56 p.
- SZAKÁTS M. E. (1996):** Az Erdélyből áttelepült magyarok otthonképe, in.: Táborlakók, diaszpórák, politikák, (Sik E. szerk.), Budapest, pp.91-118
- SZÓNOKYNE ANCSIN G. (1997):** Határon innen, határon túl, Nemzetközi Földrajzi Tudományos Konferencia, (Pál Á.- Szónokyné Ancsin G. szerk.), Szeged, pp.241-243
- TAMÁS P. (1993):** A kelet-európai brain-drain új hulláma: a kutatóértelmiség esélyei és stratégiái, in.: Új Exodus A nemzetközi munkaerőáramlás új irányai, Budapest, pp.60-92
- TAMÁS P. (1999):** Új jelenségek a kelet-közép–európai brain- drain folyamatokban, in.: Migráció tanulmánygyűjtemény II. (Tóth P.P –Illés S. szerk.), Budapest, pp.189-207
- TAMÁS P. –INOTAI A. (szerk.) (1993):** Új exodus: A nemzetközi munkaerőáramlás új irányai, Budapest, 212p.
- TAYLOR J. E. (1986):** Differential migration, networks, information and risk, in.: Research in Human Capital and Development, Vol.4. Migration Greenwich, JAI Press, pp.147-171
- THISTLETHWAITE (1960):** Migration from Europe Overseas in the Nineteenth and Twentieth Centuries, Uppsala, pp.32–60.
- THIRRING L. (1963):** Magyarország népességének helyzete, in.: Magyarország történeti demográfiája (Kovacsics J. Szerk.), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, pp.221-388

- TILLY C. (1990):** Áthelyeződött hálózatok, in.: A migráció szociológiája, Szociális és Családügyi Minisztérium, 2001, Budapest, pp.89-101
- TIMORÁNSZKY P. (1992):** Gondolatok a menekültügyi törvény alapelveiről, in.: Rendészeti Szemle 1992. XXX. évf. 4. szám, pp.10-22
- TODARO, M. –MATUSZKO, L. (1987):** Illegal migration and US immigration reform, in.: Population and Development Review 13, pp.101-114
- TOLKSDORF, U. (1990):** Phasen der kulturellen Integration bei Flüchtlingen und Aussiedlern, in.: Neue Heimat im Westen: Vertriebene, Flüchtlinge, Aussiedler (Bade, K. J.), Westfälischer Heimatbund Münster
- TÓTH J. (1988):** Urbanizáció az Alföldön, Budapest, Akadémiai Kiadó
- TÓTH J. (1991):** A politikai migrációtól a migrációs politikáig, in.: Mozgó Világ 1991. 17. évf. 10. szám, pp.121-128
- TÓTH J. (1991):** Az európai migráció kérdőjelei, in.: Európa Fórum 1991/3. szám, pp.93-96
- TÓTH J. (1994):** Kívánatos immigránsok? Az állampolgársági és az idegenrendészeti törvényről, in.: Jönnek? Mennek? Maradnak? (Sik E. szerk.), Budapest, pp.98-109
- TÓTH J. (1996):** Kína és a kínaiak a magyar sajtóban, in.: Táborlakók, diaszpórák, politikák, (Sik E. szerk.), Budapest, pp.139-156
- TÓTH J. (1997):** Migráció, külföldiek foglalkoztatása, in.: Európai Tükör 1997/október, pp.65-81
- TÓTH J. (1997):** Migrációs politika: a csatlakozás hátramoszdítója? in.: Európai Tükör 1997. II. évf. 1. szám, pp.62-67
- TÓTH J. (2001):** A nemzetközi migráció jogi alapjai, in.: Migráció és Európai Unió, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, pp.81-123
- TÓTH O. (1992):** Erdélyi menekült nők Magyarországon 1989-ben, in.: Menekülők, vándorlók, szerencsét próbálók? (Sik E. szerk.), MTA PTI, Budapest, pp.65-74.
- TÓTH P. P. (1993):** Nemzetközi vándorlás – Magyarország, Népeségtudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentései 49. szám, 85 p.
- TÓTH P. P. (1994):** Magyarország új állampolgárai (1988-1992), in.: Jönnek? Mennek? Maradnak? (Sik E. szerk.), Budapest, pp.85-97
- TÓTH P. P. (1996a):** A jövőendő állampolgár, in.: Társadalmi Riport, pp.296-330
- TÓTH P. P. (1996b):** Konferencia a nemzetközi vándorlásról, in.: Statisztikai Szemle 1996. 74. évf. 7. szám, pp.605-608
- TÓTH P.P. (1997):** Haza csak egy van? Püski Kiadó Kft., Budapest, 197 p.
- TÓTH P. P. (1999):** Nemzetközi vándormozgalom, in.: Belügyi Szemle 1999/1. pp.27-34

TÓTH P. P. (2001): Népeségmozgások Magyarországon a XIX. és XX. században, in.: Migráció és Európai Unió, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, pp.19-41

TÓTH P. P. (2002a): Magyarok és külföldiek, in.: Demográfia, XLV. Évf. 2-3, pp.224-149

TÓTH P. P. (2002b): Nemzetközi vándorlás – Magyarország (1990-2000), Népesedési Kormánybizottság Migrációs Bizottsága program, 15 p.

VALDANT, D.-ESPONDA, M. (2001): Portrait sociodémographique des migrants agés, APUR, Paris

WALLERSTEIN, I. (1983): A modern világgazdasági rendszer kialakulása, Gondolat Kiadó, Budapest

WARNER, WL. –SROLE, L. (1945): The Social Systems of American Ethnic Groups, New Haven, Yale University Press

WITHOL de WENDEN, C. (2005): Atlas des migrations dans le monde, Éditions Autrement, Paris, 71 p.

WIEST, R. (1984): External dependency and the perpetuation of temporary migration, Totowa, Rowman and Allanheld, pp.110-135

ZÁVE CZ T. (1993): Előítételek a menekültekkel kapcsolatban, in.: Új Exodus, (Tamás P. –Inotai A. szerk.), Budapest, pp.168-175

ZELINSKY, W. (1971): Bevölkerungsgeographie und Ökumene, in.: Harms Handbuch der Geographie. Sozial- und Wirtschaftsgeographie, Bd. 1., München, pp.13-207

ZIPF, G.K. (1946): The P 1. P2/D Hypotesis. Amer. Soc. Rev. 11. pp.677-686

ZOLBERG A. (2001): Újabb hullámok: migrációelmélet egy változó világban, in.: A migráció szociológiája, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, pp.41-55

ZUPANCIC, J. (2002): La migration quotidienne de travailleurs frontiers á travers la frontiere de Schengen, in.: Entreespace Schengen et élargissement á l'est: Les recompositions territoriales de l'Union Européenne, (Corbonnois, J), Mosella, Tome XXVII, N°3-4, Metz, pp.109-116

Demográfiai Évkönyvek 1996-2003., Központi Statisztikai Hivatal, Budapest

Népszámlálás 2001. 6. Területi adatok 6.16. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kötet

1993. évi LXXXVI. törvény a külföldiek beutazásáról, magyarországi tartózkodásáról és bevándorlásáról

9/1994 (IV.30) BM rendelet a külföldiek tartózkodásáról és bevándorlásáról szóló 1993. évi LXXXVI. törvény, valamint a 64/1994. (IV.30) Korm. rendelet végrehajtásáról

64/1994. (IV.30) Korm. rendelet a külföldiek beutazásáról, magyarországi tartózkodásáról és bevándorlásáról szóló 1993. évi LXXXVI. törvény végrehajtásáról

1997. évi CXXXIX. Törvény a menedékjogról

25/1998. (II. 18.) Korm. Rendelet a menedékjogról szóló 1997. évi CXXXIX. Törvény hatálya alá tartozó külföldiek ellátásáról és támogatásáról

www.b-m.hu

www.bmbah.hu

www.migrationinformation.org

www.teir.vati.hu

http://web.b-m.hu/web/portal.nsf/archiv_hirek

<http://nbh.hu/migracio.htm>

<http://barthes.ens.fr>

<http://calenda.revues.org>

<http://www.histoire-immigration.fr>

[http://www.museum-der-arbeit.de/Sonder/Geteilte Welten/index.hu.html](http://www.museum-der-arbeit.de/Sonder/Geteilte_Welten/index.hu.html)

<http://www:>

fourminst.sk/fti/jelen/publ/ezredfordulo/fiss_jele_hu_ezredfordulo_szarka

<http://nektar.oszk.hu>

www.mgm.fr

www.lemonde.fr

http://stratek.hu/archivum/images/pdf/tanulmany_2003_1_4.pdf

Mellékletek

KÉRDŐÍV A KÜLFÖLDIEK TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSÉRŐL
..... TELEPÜLÉSEN

1. **Neme:** férfi   nő
2. **Életkora:** 15-19, 20-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69, 70 felett
3. **Legmagasabb iskolai végzettsége:**
Nyolc általános alatt   Nyolc általános   Szakmunkásképző
Szakközépiskola   Technikum   Érettségi   Főiskola/Egyetem
4. **Tudja-e Ön, hogy**
  - a. **élnék-e külföldiek is a településen?**   Igen   nem
  - b. **honnan érkeznek ezek a külföldiek?**   Igen   nem
Igen, ...-ből érkeznek.
  - c. **kb. hány külföldi él a településen?**
Biztosan tudom:.....fő
Becslésem van:.....fő
Nem tudom
5. **Vannak-e ismerősei között külföldiek?**   Nem
Igen, számuk:.....fő
6. **Aggódik-e Ön amiatt, hogy a hazánkba érkező külföldiek**
  - a. **betegségeket hoznak be, terjesztenek?**   Igen, aggódom
Nem aggódom
Nem foglalkoztat
  - b. **elveszik a munkalehetőséget Ön, vagy gyermekei/szülei
elől?**   Igen, aggódom emiatt
Nem, nem aggódom
Nem foglalkoztat
7. **Aggódik-e Ön amiatt, hogy még több külföldi érkezhet
hazánkba?**   Igen, aggódom emiatt
Nem, nem aggódom
Nem foglalkoztat a gondolat (közömbös)
8. **Aggódna-e Ön, ha közvetlen szomszédjába külföldi költözne?**
Igen, aggódnék emiatt
Nem, nem aggódnék emiatt
Nem, számomra közömbös, ki a szomszédom

9. Aggódná-e, ha az Önt kezelő orvos vagy nővér külföldi lenne?

Igen, aggódnék emiatt

Nem, nem aggódnék emiatt, csak segítsen

10. Ön szerint a külföldiek

	I	N	Nt
a. konkurenciái a munka terén a hazaiaknak?	.....	.....	.....
b. cserben hagyják az övéiket az idejövételükkel?	.....	.....	.....
c. mindent felesznek itt?	.....	.....	.....
d. fegyelmezettebbek nálunk?	.....	.....	.....
e. erősítik bennünk a nemzeti érzést/összetartozást?.....	.....	.....	.....
f. révén kevésbé fogy a magyarság?	.....	.....	.....
g. azért jönnek, mert tőlünk nehezebb a sorsuk?	.....	.....	.....
h. hozzájárulnak kultúránk sokszínűségéhez?	.....	.....	.....

11. Megválogatná-e Ön, hogy mely külföldieket enged be az országba?

Igen, megválogatnám, kit engedek be

Nem, mindenkit beengednék, aki jönni akar

Egyetlen külföldit sem engednék be

12. Amennyiben szelektálna, kiket nem engedne be? Válaszát indokolja!

- a. A románokat .....
- b. Az ukránokat .....
- c. A kínaiakat .....
- d. Az arabokat .....
- e. A más bőrszínűeket.....
- f. Nem nemzetiség vagy állampolgárság alapján döntenék

13. Mi alapján döntené el, hogy kinek adna letelepedési engedélyt?

Aszerint, hogy a külföldi(nek)

- a. honnan érkezett
- b. volt-e büntetve
- c. milyen az iskolai végzettsége
- d. beszél-e magyarul
- e. megpróbálnám megismerni és tapasztalataim alapján döntenék
- f. egyéb:.....

14. Mely külföldinek adna letelepedési engedélyt?

- A. Bármely határon túli magyarnak
- B. Mindenkinek, aki Mo.-on szeretne élni
- C. Az Ukrajnából származóknak
- D. A Romániából származóknak
- E. A volt Jugoszláviából származóknak
- E. A volt Csehszlovákiából származóknak
- G. Egyéb.....

15. Vásárolna-e külfölditől, ha azonos minőségű és áru terméket egy magyar árus is eladásra kínálna?

- Igen, hisz mindegy kitől veszem, szükségem van a termékre
- Nem, nem lennék hajlandó külfölditől vásárolni
- Nem tudom mit tennék ilyen esetben

16. Adna-e Ön a hazánkban élni szándékozó külföldieknek

	I	N	NT
a. szociális vagy munkanélküli segílyt?	.....	.....	.....
b. átmeneti szállást?	.....	.....	.....
c. kedvezményes lakást?	.....	.....	.....
d. ételmet naponta háromszor?	.....	.....	.....

17. Ha tudná, megakadályozná, hogy szomszédjába külföldi költözzön?

- a. Igen, megakadályoznám, hogy a szomszédomba költözzön
- b. Igen, megpróbálnám kellemetlenné tenné a szomszédságot
- c. Nem tennék ellene, számomra mindegy, ki a szomszédom
- d. Nem tennék ellene, hisz bárkivel jó kapcsolatot alakíthatok ki

18. Gátolná-e gyermekét abban, hogy külföldi gyerekekkel barátkozzon, hogy átjárjanak egymáshoz?

- a. Igen, mindenképpen megakadályoznám
- b. Először megismerkednék a szüleivel, aztán döntenék
- c. Nem, rábíznám, kivel barátkozik
- d. Nem tudom hogyan cselekednék

KÖSZÖNJÜK, HOGY VÁLASZAIVAL SEGÍTETTE MUNKÁNKAT!

**KÉRDŐÍV A KÜLFÖLDIEK TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSÉRŐL
-PROMINENCIA VIZSGÁLAT-**

1. Élnek-e külföldiek az Ön településén? Igen nem
2. Van-e helyi nyilvántartás a településén élő külföldiekről?
Igen nem
3. Tudja-e Ön, melyik országokból érkeztek a településén élő külföldiek?
Igen nem
4. Ha tudja, kérjük válassza ki az alább felsorolt országok közül a külföldiek származási helyét, szükség szerint kiegészítve azt!
  - a. Ukrajna
  - b. Románia
  - c. Egykori Jugoszlávia utódállamai
  - d. Kína vagy egyéb ázsiai ország
  - e. Valamely afrikai ország
  - f. Egyéb:.....
5. Hány főre becsüli a településén élő külföldiek számát?
.....fő
6. Hogyan ítéli meg Ön a településén élő külföldieket? Kérjük a leginkább jellemző (maximum három) válasz betűjelét bekarikázni!
  - a. konkurenciái a munka terén a hazaiaknak
  - b. cserben hagyják az övéiket az idejövételükkel
  - b. mindent felesznek itt
  - c. fegyelmezettebbek nálunk
  - d. erősítik bennünk a nemzeti érzést/összetartozást
  - e. révén kevésbé fogy a magyarság
  - f. azért jönnek, mert tőlünk nehezebb a sorsuk
  - g. hozzájárulnak kultúránk sokszínűségéhez
7. Számít-e Ön újabb külföldiek érkezésére? Igen nem
8. Ha igen, mit gondol, a külföldiek ugyanazokból az országokból jönnek majd, mint eddig, vagy máshonnan is érkeznek majd?
  - a. Az eddigi kibocsátó országokból
  - b. Más országokból is, pl.....

9. **Ad-e a település valamilyen támogatást a külföldieknek?** Kérjük jelölje X-el, hogy a külföldiek mely csoportjának nyújtanak és milyen támogatást!

	Inform. nyújtása	Szoc. segély	Átmeneti elhelyezés	Kedvezményes lakás	Kedvezményes tanulás	GYES	Napi 3x-i étkezés
Bármilyen bevándorló							
Menekült							
Vendégmunkás							
Határon túli magyar							
Bevándorlási engedéllyel rendelkező							

10. **A településen élő külföldiek közül melyek jelenlétét nem tartja kívánatosnak?** Több lehetőséget is megjelölhet! Kérjük indokolja választát!

- Egyetlen bevándorló jelenlétét sem tartom kívánatosnak
- A menekültek jelenlétét nem tartom kívánatosnak
- A vendégmunkások jelenlétét nem tartom kívánatosnak
- A határainkon túl élő magyarok jelenlétét nem tartom kívánatosnak
- A már bevándorlási engedéllyel itt élők jelenlétét nem tartom kívánatosnak
- Minden itt élő külföldi jelenlétét kívánatosnak tartom

.....

11. **Mely országokból/kontinensekről származó külföldieket fogadna be Ön a településére?**

- Az Ukrajnából származókat
- A Romániából származókat
- A volt Jugoszláviából származókat
- Az ázsiai országokból származókat
- Az afrikai országokból származókat
- A bármely országból származó magyarokat
- Bármely országból származókat befogadnék
- Egyetlen országból sem fogadnék be külföldieket

12. Ön szerint a külföldiek az Ön településén

	Igen	nem
Be tudnak illeszkedni a helyi társadalomba?		
Be tudnak illeszkedni a munka világába?		
Igénybe tudják venni az oktatási intézményeket?		
Igénybe tudják venni az egészségügyi intézményeket?		
Kötnek sikeres szomszédsági kapcsolatokat?		

13. Megfigyelhető-e jellegzetesség a külföldiek településen való letelepedésében?

- Nem figyelhető meg szabályszerűség
- Igen, a külföldiek csoportosan, egymás közelébe igyekeznek települni
- Igen, az azonos helyről származók igyekeznek egymás közelébe települni
- Igen, a település meghatározott részét részesítik előnyben
- Igen, mert letelepedésüket igyekszünk befolyásolni
- Igen, éspedig: .....

A következőkben néhány Önre jellemző adatra kérdezzük rá. Kérjük aláhúzással jelölje választát!

Az Ön neme:

Az Ön életkora: 20-25 26-30 31-40 41-50 51-

Legmagasabb iskolai végzettsége:

Nyolc általános Szakmunkásképző Szakközépiskola

Érettségi Főiskola Egyetem

Hívó-e Ön? Igen Nem Igen, jár templomba is

KÖSZÖNJÜK, HOGY VÁLASZAIVAL SEGÍTETTE MUNKÁNKAT!

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretném köszönetemet kifejezni nagyra becsült és szeretett Témavezetőmnek, Ekéné Dr. Zamárdi Ilonának a doktori disszertáció elkészítésében nyújtott felbecsülhetetlen értékű szakmai és őszinte, emberi segítségéért.

Köszönetemet fejezem ki a kérdőíves felmérésekben lelkes terepi munkát végző földrajz/geográfus szakos hallgatóknak, Dr. Szabó Szilárdnak és Péntes Jánosnak, a disszertáció ábráinak elkészítésében, és Hórcsik Lorándnak, a disszertáció angol nyelvű fordításában nyújtott segítségéért.

Köszönetemet fejezem ki Családom tagjainak, akik a legnehezebb időszakban is mellettem álltak, bátorítottak és segítettek vállalt feladatomban elvégzésében.